

”Ei kultaa tai hopeaa, vaan iankaikkisuuden aarteita”
Mennoniittamarttyyrien ohjeet kristityksi kasvamiseen vuosina 1557–1576

Eva Rosengrén
Yleisen kirkkohistorian pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2020

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta	Laitos – Institution Kirkkohistorian laitos	
Tekijä – Författare Eva Rosengrén		
Työn nimi – Arbetets titel ”Ei kultaa tai hopeaa, vaan iankaikkisuuden aarteita” Mennoniittamarttyyrien ohjeet kristityksi kasvamiseen vuosina 1557–1576		
Oppiaine – Läroämne Yleinen kirkkohistoria		
Työn laji – Arbetets art Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum Huhtikuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal 69
Tiivistelmä – Referat <p>Tutkielmassa selvitetään 1500-luvun puolivälissä nykyisen Hollannin ja Belgian alueilla eläneiden mennoniittojen käsityksiä siitä, millainen oli ihanteellinen kristitty sekä tutkitaan, oliko eri sukupuolille asetettu erilaisia ihanteita. Tutkimuksen lähteenä käytän vuoden 1660 Marttyyrien peili -marttyyrikokoelmassa säilyneitä 16 kirjettä, jotka kymmenen vangittua ja marttyyrikuolemaansa odottavaa mennoniittavanhempaa lähetti lapsilleen muistoksi ja ohjeistukseksi vuosien 1557–1576 välisenä aikana. Tarkastelen, mitkä olivat ne viimeiset ohjeet, jotka vanhemmat kokivat merkittäviksi nostaa esiin, ja miten he ohjasivat lastensa kasvua kristityiksi. Vertailen kirjeitä toisiinsa tarkastellen, mitä yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia niiden välillä ilmenee. Havainnoissani otan huomioon ajan ja yhteisön kontekstin.</p> <p>Marttyyrikuoleman kohtaavat vanhemmat eivät pystyneet toteuttamaan velvollisuuttaan kasvattaa lapsensa kristilliseen uskoon. Kirjeillään he pyrkivätkin korvaamaan tätä. Kirjeissään he pyrkivät vaikuttamaan lapsiinsa siten, että he etsisivät pelastustaan nuoruudestaan lähtien. Painottaakseen pelastuksen etsimisen tärkeyttä, vanhemmat käyttivät pelottelun keinoja. He kuvasivat kirjeissään Jumalan edessä kohdattavaa tuomiota ja rangaistusta. He myös antoivat lupauksia jälleennäkemisestä ja taivaassa saatavasta palkinnosta, jos lapset kääntyisivät ja uskollisesti seuraisivat Kristusta koko elämänsä ajan. Vanhemmat neuvoivat lapsiaan opettelemaan lukemaan ja kirjoittamaan, jotta nämä pystyisivät itse tutkimaan Raamattua ja löytämään pelastuksen tien. Vanhemmat myös käskivät lastensa olla kuuliaisia kaikille, jotka ohjasivat heitä kohti oikeaa tietä.</p> <p>Mennoniitat odottivat kääntyneen todistavan uskostaan ja kääntymyksestään ulkoisesti. Uskon tuli näkyä teoissa. Keskeisimmät kristityn elämää kuvaavat asiat olivat kuuliaisuus ja Jumalan pelko. Kristityn tuli olla kuuliainen kaikille Jumalan määräyksille. Jumalan tuli olla ensisijainen kaikessa, mikä tarkoitti tarpeen tullen jopa omasta hengestä luopumista. Kristityn elämää tuli ohjata Hengen hedelmät: rakkaus ja rauha. Muita kristitylle asetettuja ihanteita olivat siveellisyys, ahkeruus, nöyryys, vaatimattomuus, anteliaisuus, rehellisyys, uskollisuus ja uhrautuvaisuus. Kristityn tuli myös välttää kaikkia lihan ja maailman himoja, joita vanhemmat määrittelivät olevan siveettömyys, avionrikkominen, valehtelu, herjaaminen, pahan puhuminen, asiattomat puheet, kiroilu, vannominen, juhlinta, juopumus, tanssiminen, pettäminen, varastaminen, viha ja kateus, ahneus, rikkauksien tavoittelu, ylpeys ja epäjumalanpalvelus.</p> <p>Sukupuoli ei ilmennyt erityisemmin kirjeiden ohjeissa. Yleisesti ottaen kaikki ohjeet ja ihanteet koskivat sekä tyttöjä että poikia. Joitain painotuksia on kuitenkin havaittavissa. Ohjeista on nähtävissä ajan sosiaalinen rakenne, jossa mies toimi perheen päänä ja elättäjänä. Ohjeet kuuliaisuuteen, alistuvuuteen ja vaatimattomuuteen puolestaan painottuivat tytöille. Muiden sukupuolittuneiden ihanteiden, kuten hiljaisuuden ja siveyden kohdalla ei ilmennyt lähdeaineiston perusteella selviä painotuksia sukupuolen mukaan.</p>		
Avainsanat – Nyckelord mennoniitat, kastajat, marttyyrit, kirjeet, ihanteet, sukupuoli		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia		
Muita tietoja		

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO.....	1
1.1 TUTKIMUSTEHTÄVÄ	1
1.2 LÄHTEET.....	4
1.2.1 Marttyyrien peili	4
1.2.2 Kirjeiden kirjoittajat.....	6
1.3 KASTAJALIIKE JA MENNONIITAT ALANKOMAISSA	9
1.4 KASTAJIIN KOHDISTUNEET VAINOT	12
2. KRISTITYN TIELLE.....	16
2.1 KIRJEIDEN TARKOITUS	16
2.2 KRISTITYKSI KASVAMISEN VAIHEET	19
2.3 KASVATUKSEN JA OHJAAAMISEN KEINOT KIRJEISSÄ	23
2.3.1 Pelastuksen etsimiseen kehottaminen.....	23
2.3.2 Raamattu ja rukous ohjaajina.....	29
2.3.3 Ohjaus kuuliaisuuteen ja oikean uskonyhteisön piiriin	33
3. HYVÄN KRISTITYN MALLI.....	40
3.1 ELÄMÄNMUUTOS.....	40
3.2 ”KRISTUKSEN VUOKSI TULEE KAIKKI HYLÄTÄ”	43
3.3 KRISTITYN OMINAISUUDET	47
3.4 VÄLTETTÄVÄT ASIAT	53
3.5 SUKUPUOLEN MUKAAN JAOTTUNEET OHJEET	60
4. JOHTOPÄÄTÖKSET	67
5. LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO	70
LÄHTEET	70
APUNEUVOT	70
KIRJALLISUUS.....	70

1. Johdanto

1.1 Tutkimustehtävä

Nykyisten Alankomaiden ja Belgian alueilla katolisella kirkolla oli valta-asema keskiajalta aina vuoteen 1648 saakka, jolloin alueet irtautuivat Espanjan vallan alta.¹ Reformaation myötä alueen uskonnollinen kenttä oli kuitenkin jo monipuolistunut erilaisten uusien uskonnollisten liikkeiden ja ajatusten levitessä. Alueelle levisi muun muassa 1530-luvulla kastajaliike, jonka jäseniä alettiin kutsua yhden merkittävän johtajansa, Menno Simonsin (n. 1496–1561), mukaan mennoniitoiksi. Mennoniitat ja muut kastajaryhmät poikkesivat katolilaisuudesta ja muista reformaation aikana syntyneistä ryhmistä opillisesti, erityisesti kasteen ja ehtoollisen suhteen. Mennoniitat joutuivatkin vainon alaisiksi, ja yhteisön piirissä moni koki marttyyrikuoleman.

Tarkastelen tutkielmassani nykyisten Alankomaiden ja Belgian alueella eläneiden mennoniittamarttyyrien kirjeitä lapsilleen vuosina 1557–1576. Olen valikoinut lähteikseni kuusitoista kirjettä, jotka on sisällytetty mennoniitta Tieleman J. van Braghtin (1625–1664) vuoden 1660 *Marttyyrien peili* -marttyyrikokoelmaan. Selvitän, millaisiksi kristityiksi marttyyrikuoleman kokevat mennoniittavanhemmat halusivat lastensa kasvavan. Tarkastelen, miten vanhemmat ohjasivat lapsiaan kristityksi kasvamisessa ja mitä heidän ohjeensa kertoivat heidän näkemyksistään ihanteellisesta kristitystä. Tutkittavana kysymyksenä on myös, poikkesivatko tytöille ja pojille asetetut ihanteet jollain tapaa toisistaan.

Koska kirjeet on kirjoitettu tilanteissa, joissa kirjoittajat ovat olleet vangittuina tietäen marttyyrikuoleman mahdollisuuden, on oletettavaa, että vanhemmat halusivat viimeisissä kirjeissään antaa kaikista tärkeimmiksi kokemansa ohjeet lapsilleen näiden elämää varten. Tutkimukseni ajallinen rajaus on määrittynyt siten, että suurin osa *Marttyyrien peiliin* sisällytetyistä marttyyrien lapsilleen kirjoittamista kirjeistä sijoittuivat 1560–1570-lukujen tienoille. Tuolta ajanjaksolta löytyi kattava otanta sekä naisten että miesten kirjeitä. Kirjeet on kirjoitettu suhteellisen samanlaisessa kontekstissa, sillä ajallisesti ne sijoittuvat kahdenkymmenen vuoden ajanjaksolle. Tuolloin mennoniittayhteisö oli jo järjestäytynyt Menno Simonsin toimesta, mutta heidän asemansa yhteiskunnassa oli epävakaa, eivätkä he voineet harjoittaa uskontoaan avoimesti ja vapaasti.²

Kirjeet on myös kirjoitettu alueellisesti suhteellisen lähekkäin. Tutkittavana ajankohtana nykyinen Belgia oli osa Alankomaita, joten käytän tutkimuksessa nimitystä Etelä-Alankomaat, kun viitataan nykyisen Belgian alueeseen. Alankomaiden pohjoisissa provinseissa

¹ Weaver-Zercher 2016, 46. Pohjois-Alankomaiden provinssit vapautuivat Espanjan vallan alta jo vuonna 1581.

² Verheyden 1961, 3.

elävillä mennoniitoilla ja Belgian Flanderissa asuvilla flaamilaisilla mennoniitoilla oli osin toisistaan poikkeavat olosuhteet, mikä vaikutti siihen, että heillä oli omat ominaispiirteensä. Kastajaliikkeille tyypilliseen tapaan mennoniitat eivät laatineet täsmällistä oppijärjestelmää. Mennoniittayhteisöjen välillä ilmenikin joitain käytännöllisiä eriävaiisyyksiä.³ Pohjoisen ja Flanderin mennoniittojen väliset eriävaiisyydet liittyivät ennen kaikkea seurakunnan järjestäytymiseen sekä siihen, miten yhteisön jäsenten rikkomuksiin ja yhteisöstä erottamiseen suhteuduttiin.⁴ Tutkittavien kirjeiden kirjoittajista puolet elivät Flanderissa ja puolet asuivat Pohjois-Alankomaissa.

Tutkimuskysymyksiin vastatakseni vertailen kirjeistä nousevia asioita toisiinsa ja tutkin, mitä yhteisiä piirteitä niissä on sekä mitkä samat teemat ja ohjeet toistuvat ja korostuvat kirjeissä. Otan Flanderin ja Pohjois-Alankomaiden mennoniittojen kontekstit huomioon tarkkaillen, ilmeneekö niissä eroavaisuuksia tai joitain tiettyjä painotuksia, jotka viittaisivat alueellisiin yhteisöjen välisiin eroihin. Vastaavasti yhteneväisyyksien tulkitsen kertovan yleisesti mennoniittojen kesken jaetuista arvoista. Tutkiessani vanhempien ohjausta tarkastelen, millaisia retorisia keinoja ja perusteluja he käyttivät vedotakseen ja vaikuttaakseen lapsiinsa. Sukupuolen mukaan jaottuneiden ohjeiden selvittämiseksi hyödynnän erityisesti niitä kirjeitä, jotka oli osoitettu sekä tytöille että pojille. Vertailen niistä tehtyjä löytöjä kirjeisiin, jotka oli osoitettu vain jommankumman sukupuolen edustajalle, ja tarkastelen, ilmenikö niissä vastaavia painotuksia. Tarkastelen, käytettiinkö jotain tiettyjä sanavalintoja erityisesti ohjeistettaessa tietyn sukupuolen edustajia.

Marttyyrien kirjeiden tutkiminen aikansa mennoniittayhteisön arvomaailman selvittämiseksi on mielekästä, koska niiden kautta päästään käsiksi tavallisten ihmisten näkemyksiin. Kirjeiden kirjoittajien joukkoon kuului merkittäviä henkilöitä, mutta myös tavallisia ihmisiä, joilla ei ollut johtajan tai teologin asemaa. Tiedetään myös, että marttyyrien kirjeillä oli yhteisössä merkittävä asema. Vangitut kastajat kirjoittivat läheisilleen ja uskonyhteisönsä jäsenille teologisia tunnustuksia ja toimivat hengellisen ohjaajan asemassa. Kirjoittajat olivat tietoisia siitä, että kirjeet tulivat myös muiden kuin kirjeiden vastaanottajien luettaviksi. Kirjeitä kierrätettiin, säilytettiin ja kopioitiin.⁵ Myös osassa tutkimistani kirjeistä on selkeitä viitteitä siihen, että kirjeet oli tarkoitettu laajemman yleisön luettavaksi. Soetgen van den Houte (k.1560) kirjoitti kirjeessään sisaruksilleen ja lapsilleen: ”Lue tämä viimeinen

³ Verheyden 1961, 2; Reimer-Blok 1988, 318.

⁴ Verheyden 1961, 9–10; Visser 2006, 312–313.

⁵ Gregory 2006, 490–491; Weaver-Zercher 2016, 83.

hyvästi kaikille, jotka haluavat kuulla sen, ennen kuin lähetät sen pois.”⁶ Joriaen Simonsz (k.1557) puolestaan totesi pojalleen kirjeensä lopussa: ”Jumala myöntäköön sinun, ja kaikkien, jotka lukevat tämän tai kuulevat sen luettavan, että he ottavat sen sydämeensä, toimivat sen mukaan ja tulevat iankaikkisesta pelastuksesta osallisiksi.”⁷ Marttyyri vanhempien kirjeillä olikin todennäköisesti vaikutusta lasten ohella myös muiden yhteisön jäsenten ajatteluun.

Varhaista mennoniittayhteisöä on tutkittu yhä enemmän 1900-luvun puolivälistä lähtien. Yhteisön arvojen tutkimisessa on keskitytty paljon yhteisön johtohenkilöiden, kuten Menno Simonsin, tutkimiseen. Esimerkiksi Helsingin yliopistossa on tehty kaksi pro gradu -tutkimusta Menno Simonsista, hänen näkemyksistä perhe-elämästä ja pasifismista.⁸ Kristillisiä ihanteita kastajayhteisöissä on tutkittu myös marttyyrien näkökulmasta. Päivi Räisänen-Schröder on esimerkiksi tutkinut, millaisia kristillisiä ihanteita 1500-luvulla marttyyreihin, kärsimykseen ja kuolemaan liitettiin.⁹ Aikaisempi tutkimus sukupuolesta kastajayhteisöissä on painottunut erityisesti naisiin ja heidän toiminnanmahdollisuuksiinsa kastajayhteisöissä sekä kastajien perhe-elämään ja siihen liittyviin hierarkioihin ja sukupuolirooleihin.¹⁰ Kuitenkin erityisesti miehuuden ja maskuliinisuuden tutkiminen kastajaliikkeissä on jäänyt taka-alalle.¹¹ Aikaisempi tutkimus tarjoaa siis vertailupohjaa vanhempien antamille ohjeille ja sille, kuinka ne suhteutuvat marttyyreille asetettuihin ihanteisiin sekä ajan sosiaaliseen rakenteeseen. Tutkimukset Menno Simonsin ja mennoniittojen käsityksistä synnistä, kasteesta ja kääntymyksestä ovat myös keskeisiä rakentaessani kontekstia vanhempien ohjeille ja sille, mitä kristittynä eläminen merkitsi heille.¹²

⁶ ”Leest desen laetsten oorlof allen die dat begeeren te hooren / eer gy dien wech sent --” Soetgen van den Houte veljelleen, siskolleen, Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:360; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 650.

⁷ ”De Heere gunne u / ende alle die het lesen / oft hooren lesen / dat sy’t ter herten mogen nemen / daer na doen / ende eeuwigh saligh worden.” Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:260; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 566.

⁸ Honkonen, Anne (1987). Radikaalin reformaation väkivalta-ajatukset ja Menno Simonsin esittämät uskonnolliset perustelut pasifismille. Helsinki: Helsingin yliopisto; Ylitalo, Elina (2011). Menno Simonsin käsitys perhe-elämästä. Helsinki: Helsingin yliopisto.

⁹ Räisänen-Schröder, Päivi (2014). Iloinen, julma kuolema. Kuoleman ja kärsimyksen ihanteet 1500-luvun evankelisessa marttyyrikulttuurissa. *Historiallinen Aikakauskirja* 4/2014, 366–380.

¹⁰ Esim. Klassen, John (1986). Women and the Family Among Dutch Anabaptist Martyrs. *The Mennonite Quarterly Review* 60, 548–571; Haude, Sigrun (2006). Gender Roles and Perspectives Among Anabaptist and Spiritualist Groups. John D. Roth & James Stayer (toim.), *A Companion to Anabaptism and Spiritualism, 1521–1700*. Leiden, Boston: Brill.

¹¹ Haude 2006, 426; Räisänen-Schröder 2013, 101–102.

¹² Esim. Weingart, Richard E. (1967). The Meaning of Sin in the Theology of Menno Simons. *The Mennonite Quarterly Review* 41, 25–39; Graber Miller, Keith (2001). Innocence, Nurture and Vigilance: The Child in the Work of Menno Simons. *The Mennonite Quarterly Review* 75, 173–198.

1.2 Lähteet

1.2.1 Marttyyrien peili

Marttyyrien peili -marttyyrikokoelman on koonnut hollantilainen mennoniitta Tieleman J. van Braght. Hän oli ammatiltaan kangaskauppias, mutta 23-vuotiaana hänestä tuli diakoni Dordrechtin mennoniittaseurakuntaan. 26-vuotiaana hänet otettiin mukaan seurakunnan vanhimpien¹³ joukkoon, ja siinä asemassa hän toimi elämänsä loppuun, vuoteen 1664 saakka.¹⁴ *Marttyyrien peili* on hänen tunnetuin teoksensa, ja se julkaistiin ensimmäisen kerran vuonna 1660. Teos on kirjoitettu hollannin kielellä, ja sen alkuperäinen nimi oli *Kasteaatteisten ja puolustuskyvyttömien kristittyjen verinen teatteri, jotka Jeesuksen heidän pelastajansa todistuksen puolesta ovat kärsineet ja tapettu, Kristuksen ajasta meidän viimeisiin aikoihimme asti. Mukana kuvaus pyhästä kasteesta ja muista palvonnan osista, joita kautta aikojen he ovat harjoittaneet. Sisältää kaksi kirjaa. Ollen aikaisemman Marttyyrien peilin laajennos useista autenttisista kronikoista, muistelmista, todistuksista, jne., yleisemmin lyhennettynä Verinen teatteri (Het Bloedigh Tooneel). Vuonna 1685 otetun toisen painoksen jälkeen *Marttyyrien peili* (*De Martelaerspiegel*), joka oli ollut kokoelman nimen osa jo ensimmäisessä painoksessa, vakiintui teoksen nimeksi.¹⁵ Käytän myös tässä tutkielmassa teoksesta nimeä *Marttyyrien peili* sen vakiintuneen aseman vuoksi.*

Marttyyrien peili koostuu suurimmaksi osaksi aikaisemmista kastajien marttyyrikokoelmista, erityisesti mennonniittajohtaja Hans de Riesin (1553–1638) vuonna 1631 julkaistusta marttyyrikokoelmasta *Puolustuskyvyttömien kristittyjen marttyyrien peili*. Oman kokoelmansa nimellä Tieleman viittasikin Hansin kokoelmaan. Kokoelmien kertomuksiin hän kuitenkin teki korjauksia ja lisäyksiä. Tietoa marttyyreista hän keräsi arkistoista ja seurakunnista.¹⁶

Tieleman van Braght halusi kahdesta syystä tehdä uuden marttyyrikokoelman. Ensimmäinen syy oli se, että Hans de Riesin teoksen jälkeen oli tullut uusia marttyyreja, joiden tiedot piti kirjata ylös. Toiseksi Tieleman halusi luoda yhteyden mennoniittamarttyyrien ja aikaisempien kristittyjen marttyyrien välille, joiden hän katsoi olevan protokastajia. Tarkoituksena oli todistaa kastajien teologisten näkemysten juurien olevan jo alkukirkossa.¹⁷ Teos on jaettu kahteen osaan, joista ensimmäisessä käsiteltiin kristittyjä marttyyreja Kristuksesta 1500-luvulle saakka. Toisessa osassa käsiteltiin kastajamarttyyreja 1500-luvun

¹³ Vanhimmat olivat seurakuntien johtoasemassa olevia henkilöitä. Verheyden 1961, 9.

¹⁴ Westra & Zijpp 1953; Weaver-Zercher 2016, 49, 52.

¹⁵ Zijpp, Bender & Thiessen 2014; Weaver-Zercher 2016, 64.

¹⁶ Zijpp, 1959a; Zijpp, Bender & Thiessen 2014; Weaver-Zercher 2016, 61–62.

¹⁷ Weaver-Zercher 2016, 56–57.

alusta Tieleman van Braghtin aikaan saakka. Teokseen on koottu yli 800 marttyyria, joista noin kolmasosa on naisia. Marttyyrien valikoituminen teokseen määritellään jo teoksen otsikossa. Marttyyrikuoleman tuli olla seurausta henkilön tunnustamasta uskosta, henkilön tuli olla 'kastemielinen' eli pitää uskon kastetta oikeana kastekäytäntönä, ja hänen tuli olla puolustuskyvytön eli hän ei saanut olla osallistunut väkivallan tai aseiden käyttöön.¹⁸

Oikeudenkäynti- ja kuolemakuvausten lisäksi kokoelmaan sisällytettiin useita kirjeitä, joita marttyyrit lähettivät vankilassa ollessaan perheenjäsenilleen ja uskonyhteisölleen.¹⁹ Tieleman van Braght sisällytti kirjeitä teokseensa antaakseen lukijalle henkilökohtaisemman tason ymmärrystä ja tietoa marttyyreista. Kirjeet toivat esille marttyyrien inhimillisyyden helposti muodostuvan kiiltokuvamaisen kuvan rinnalle.²⁰ Vaikka alkuperäisiä marttyyrien kirjeitä ei ole juurikaan säilynyt, mennoniittamarttyyrien kirjeitä tutkineen historioitsija Brad S. Gregoryn mukaan on näyttöä, että kirjeet ovat säilyttäneet alkuperäisen muotonsa painetuissa kokoelmissa. Tähän viittaavat esimerkiksi kirjeissä olevat kirjoitusvirheet, joiden korjattu versio on merkitty marginaaliin eikä suoraan tekstiin. Alkuperäistä Maeyken Wensin kirjettä on myös vertailtu painettuihin versioihin, eikä niiden välillä ole havaittu oleellisia muutoksia.²¹

Nykyään *Marttyyrien peili* on saatavilla englannin- ja saksankielisinä käännöksinä. Tässä tutkielmassa olen käyttänyt kokoelmasta tehtyä englanninkielistä käännöstä alkuperäiskielisen rinnalla. Olen aina hollanninkieliseen teokseen viitatessani merkinnyt viitteisiin, mistä vastaava kohta löytyy englanninkielisestä painoksesta. Käyttämäni englanninkielisen version käänsi Joseph F. Sohm (1856–1902) vuonna 1660 ilmestyneen alkuperäisen hollanninkielisen teoksen pohjalta. Sohm toimi latojana aikaisempien saksan- ja englanninkielisten käännösten tehneen John F. Funkin (1835–1930) perustamassa kirjakustantamossa Mennonite Publishing Housesissa Elkhartissa, Indianassa. Sohmin käännös on saanut vakiintuneen aseman *Marttyyrien peilin* englanninkielisenä käännöksenä.²² Ensimmäinen hänen tekemänsä käännös julkaistiin vuonna 1886.²³ Käytän käännöksestä viidettä painosta vuodelta 1950. Englanninkielisen käännöksen lisäksi olen hyödyntänyt nykyhollannin kieltä alkuperäisen tekstin ymmärtämisessä ja kääntämisessä. Suomenkieliset käännökset ovat omiani.

Kirjeissä oli paljon viittauksia Raamattuun. Osan kohdalla kyseessä oli vain merkintä raamatunkohdasta, jonka lasten haluttiin itse etsivän ja lukevan. Suurin osa viittauksista oli

¹⁸ Weaver-Zercher 2016, 59–60.

¹⁹ Snyder & Huebert Hecht 1996, 242; Weaver-Zercher 2016, 83.

²⁰ Weaver-Zercher 2016, 86.

²¹ Gregory 2002, xxvi–xxvii.

²² Lowry 2012, 372, 375–376; Weaver-Zercher 2016, 166, 170–171.

²³ Lowry 2012, 371.

kuitenkin vanhempien itsensä tekemiä siteerauksia joko ulkomuistista tai kopiaiden suoraan vankilassa mukana olleesta Raamatusta. Koska 1500-luvun hollanninkielinen raamatunkäännös oli muodoltaan toisenlainen kuin vuoden 1992 suomenkielinen raamatunkäännös, käännöksissä saattaa olla erilaisia painotuksia tai sanamuotoja, jotka vaikuttavat tulkintaan. Olenkin suomentanut itse myös vanhempien kirjoittamat Raamatun siteeraukset.

1.2.2 Kirjeiden kirjoittajat

Martyyrien peiliin on sisällytetty kirjeitä lapsilleen yhteensä viideltä naiselta ja seitsemältä mieheltä vuosien 1557–1576 väliseltä ajalta. Naiset olivat nimeltään Soetgen van den Houte (k. 1560), Maeyken Boosers (k. 1564), Maeyken van Deventer (k. 1573), Maeyken Wens (k. 1573) ja Janneken Munstdorp (k. 1573). Naisten kirjeitä oli yhteensä kahdeksan. Miehet olivat nimeltään Joriaen Simonsz (k. 1557), Joris Wippe (k. 1558), Lenaert Plover (k. 1560), Hendrick Alewijnsz (k. 1569), Jacob de Roore (k. 1569), Jan Woutersz (k. 1572) ja Raphel van den Velde (k. 1576). Myös heidän kirjeitään oli kahdeksan. Se, mitä näiden henkilöiden elämästä tiedetään, pohjautuu valtaosin *Martyyrien peiliin* koottuihin tietoihin.

Soetgen van den Houtenin kerrottiin kuolleen vuonna 1560 Gentin kaupungissa Flanderissa. Hän oli flaamilainen mennoniitta. Myös hänen miehensä oli kokenut marttyyrikuoleman muutama vuosi häntä aikaisemmin, vuonna 1554. Heidän perheensä oli asunut Oudenaarden kylässä Etelä-Alankomaissa. Sieltä Soetgen kuitenkin muutti lastensa kanssa Gentiin miehensä kuoleman jälkeen välttääkseen joutumasta pidätetyksi. Ennen Gentiin muuttamistaan Soetgenia ei oltu uudelleen kastettu, sillä vielä Oudenaardenissa asuessaan hän ja hänen miehensä olivat kuuluneet sakramentaareihin²⁴. Hän oli noin neljäkymmentävuotias joutuessaan kuulusteltavaksi.²⁵ *Martyyrien peiliin* sisällytettiin kaksi hänen lapsilleen kirjoittamaa kirjettä, joiden perusteella tiedetään, että hänellä oli poika David sekä tyttäret Betgen ja Tanneken.²⁶

Flaamilaisen Maeyken Boosersin elämästä ei kerrota *Martyyrien peilissä* muuta kuin että hänet poltettiin Doornikin (nyk. Tournai) kaupungissa, nykyisessä Belgiassa, 18. syyskuuta vuonna 1564.²⁷ Tuolloin hän oli 24-vuotias.²⁸ Häneltä oli sisällytetty *Martyyrien peiliin*

²⁴ Sakramentismi oli Alankomaissa reformaation aikana 1520-luvulla muodostunut uskonnollinen liike. Sakramentaarien oppi sai vaikutteita kristillisiltä humanisteilta, kuten Erasmus Rotterdamilaiselta. Katolilaisuudesta poiketen, he eivät uskoneet sakramenttien tehokkuuteen tai transsubstantiaatio oppiin. Kastajaliikkeen saavuttua Alankomaihin, monet sakramentaarit liittyivät heihin. Sakramentaareilla ja kastajilla oli paljon yhteistä, huomattavana poikkeuksena tosin, että sakramentaarit eivät kieltäneet lapsikastetta. Zijpp 1959b.

²⁵ Snyder & Huebert Hecht 1996, 365–366.

²⁶ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:355–359; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 646–650.

²⁷ *Martyrs' Mirror* 1950, 667.

²⁸ Vos & van der Zijpp 1957.

seitsemän lyhyttä kirjettä, joista kaksi oli osoitettu hänen lapsilleen. Kirjeistä ei käynyt suoraan ilmi lasten ikä tai sukupuoli. Maeykenilla tiedetään kuitenkin olleen ainakin poika.²⁹

Marttyyrien peilissä Maeyken van Deventerin kerrottiin kuolleen Rotterdamissa vuonna 1573. Kuolinvuosi on kuitenkin hieman kyseenalainen.³⁰ Tieleman van Braght kertoikin Maeyken van Deventeriä käsitellessään, että kaikki Rotterdamin 1500-luvulla kuolleiden marttyyrien kuulustelupöytäkirjat ja kuolemantuomiojulistukset olivat tuhoutuneet vuonna 1600 kaupungintalossa sattuneessa tulipalossa.³¹ Kaksi Maeyken van Deventerin kirjoitusta oli kuitenkin säilynyt, ja ne sisällytettiin *Marttyyrien peiliin*. Toinen oli testamenttikirje hänen pojilleen Albertille, Johanille ja Egbertille sekä tyttärelleen Truykenille. Toinen oli lyhyt rukous heidän puolestaan.

Flaamilainen Maeyken Wens poltettiin Antwerpenissa Flanderissa, vuonna 1573. Hän oli Antwerpenissa toimineen pastori Mattheus Wensin vaimo. Heidän vanhimman poikansa Adriaenin kerrottiin olleen viisitoistavuotias ja nuorimman poikansa Hans Mattheuksen kolmevuotias Maeykenin kuoleman aikaan.³² *Marttyyrien peiliin* sisällytettiin kaksi kirjettä, jotka Maeyken oli lähettänyt pojalleen Adriaenille.

Myös flaamilainen Janneken Munstdorp pidätettiin vuonna 1573 Antwerpenissa. Hänen miehensä Hans van Munstdorp vangittiin samanaikaisesti hänen kanssaan. Janneken oli vankilassa ollessaan raskaana, minkä vuoksi hänen kuolemantuomiotaan ei pantu toimeen samaan aikaan hänen miehensä kanssa. Janneken sai tytön, jonka hän nimesi itsensä mukaan Jannekeniksi. Tyttärensä hän antoi ystäviensä hoitoon ja kirjoitti hänelle testamenttikirjeen.³³

Joriaen Simonsz oli kirjakauppias, joka vangittiin Haarlemissa vuonna 1557. Vankilassa ollessaan, pari viikkoa ennen kuolemaansa, hän kirjoitti testamenttinsa pojalleen Simonille.³⁴

Flaamilainen Joris Wippe oli kotoisin Meenestä, Flanderista. Tutustuttuaan kastajiin hän kuitenkin muutti Dordrechtin. Ammatiltaan hän oli tekstiilien värjäjä. Hänet ilmiannettiin ja vangittiin Dordrechtissa ja vietiin kuulusteltavaksi Haagiin. Sieltä hänet palautettiin Dordrechtin, jossa kuolemantuomio pantiin täytäntöön. Hän oli kuollessaan 40-vuotias.³⁵ Häneltä oli säilynyt kirje lapsilleen, josta kävi ilmi, että hänellä oli seitsemän lasta: kolme poikaa Joos, Hansken ja Pierken sekä neljä tytärtä, joista vanhimman nimi oli Barbetgen.

²⁹ Vos & van der Zijpp 1957.

³⁰ Neff 1957.

³¹ *Martyrs' Mirror* 1950, 977.

³² *Martyrs' Mirror* 1950, 979–980.

³³ *Martyrs' Mirror* 1950, 983; Janneken Munstdorp Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:723; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 987.

³⁴ *Martyrs' Mirror* 1950, 564; Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:260; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 566.

³⁵ *Martyrs' Mirror* 1950, 584.

Kolmen muun tyttären nimiä ei mainittu. Kirjeestä kävi myös ilmi, että heidän äitinsä oli edelleen elossa Joriksen ollessa vangittuna.³⁶

Lenaert Plovierin kerrottiin olleen alun perin myös Flanderin Meenestä kotoisin. Hän oli siis myös flaamilainen mennoniitta. Vuonna 1555 hän liittyi kastajiin. Hänen uskonsa tuli julki, minkä vuoksi hän muutti vaimonsa ja neljän lapsensa kanssa Antwerpeniin vuonna 1558. Myös Antwerpenissa ilmeni kuitenkin vainoja, joten Lenaert lähetti perheensä edeltä Alankomaiden Friisinmaahan. Hänet kuitenkin otettiin kuulusteluun, ja kun hän myönsi olleensa uudesti kastettu, hänet vangittiin. Hän kirjoitti vankilassa ollessaan testamentin lapsilleen vuonna 1560. Hänet surmattiin samana vuonna.³⁷ Kirjeestä ei käynyt suoraan ilmi lasten sukupuoli tai ikä.

Hendrick Alewijnsz vangittiin vuonna 1569 Middelburghissa, Zeelandin provinssissa. Tuolloin hän oli 36-vuotias. Työkseen hän valmisti laukkuja, mutta hänen kerrottiin toimineen myös uskonyhteisössään pastorina.³⁸ Hänellä oli kolme lasta, joille hän kirjoitti vankilassa ollessaan testamenttikirjeen.³⁹ Testamentin kirjoittamisen ajankohtana Hendrickin vaimo oli jo kuollut, joten Hendrick kirjoitti pian orvoiksi jääville lapsilleen. Testamentista kävi ilmi, että Alewijnszin vanhin lapsi oli kymmenenvuotias Alewijn Hendricks ja kaksi muuta lasta olivat 8- ja 6-vuotiaat tyttäret, joiden nimiä ei kuitenkaan mainittu.⁴⁰

Flaamilainen Jacob de Roore vangittiin Bruggen kaupungissa Flanderissa vuonna 1569. Jacobin kerrottiin olleen ammatiltaan kynttilänvalaja, jonka vuoksi hänestä käytettiinkin *Marttyyrien peilissä* lempinimeä Jacob Kynttilänvalaja. Hän oli myös merkittävä ja vaikutusvaltainen uskonnollinen johtaja mennoniittayhteisössä.⁴¹ *Marttyyrien peilissä* oli kaksi hänen kirjettään lapsilleen. Toinen oli hänen testamenttinsa, ja toinen oli teologinen esitys siitä, mihin hän uskoi.⁴² Hänen lastensa lukumäärä tai iät eivät käyneet ilmi kirjeistä. Kirjeissä mainittiin nimeltä vanhimmat lapset: tytär Katelijntgen sekä Kopken, jonka sukupuoli jäi epäselväksi. Jacobin toteamus ”jotta ette olisi veljiä ja sisaria keskenänne vain lihassa, vaan olisitte veljiä ja sisaria myös uskossa Jumalan Poikaan” viittaa kuitenkin selkeästi siihen, että Jacob de Roorella oli sekä poikia että tyttäriä.⁴³

³⁶ Joris Wippe lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:281–282; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 587–588.

³⁷ *Martyrs' Mirror* 1950, 640–641; Lenaert Plovier lapsilleen 1560, van Braght 1660, 2:350–351; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 642–643.

³⁸ *Martyrs' Mirror* 1950, 742; Zijpp 1956.

³⁹ Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:480–488; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 750–757.

⁴⁰ Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:480, 488; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 750, 757.

⁴¹ *Martyrs' Mirror* 1950, 774; Zijpp 1957a; Verheyden 1961, 10.

⁴² Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:508–511; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 801–804; Jacob de Roore lapsilleen toukokuu 1569, van Braght 1660, 2:511–517; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 804–809.

⁴³ ”Op dat gy niet alleene Broeders ende Susters en zijt na den vlesche / maer oock Broeders ende Susters meught wesen na den geloove des Soons Godts --” Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:509; ja

Jan Woutersz oli ammatiltaan taiteilija. Hänet pidätettiin kotoaan Dordrechtin kaupungissa vuonna 1572. Hänellä oli vaimonsa kanssa yksi tytär, joka oli seitsemänvuotias, kun Jan pidätettiin. Myös hänen vaimonsa Adriaenken koki marttyyrikuoleman.⁴⁴ Tyttärelleen Jan kirjoitti testamentin.

Flaamilainen Raphel van den Velde asui Flanderin Gentissä, jossa hänet pidätettiin vuonna 1576. Hänen kerrottiin olleen vangittuna seitsemän viikon ajan. Tuona aikana hän kirjoitti useita kirjeitä, joista yksi oli jäähyväiskirje hänen pojalleen Raphelkenille.⁴⁵

1.3 Kastajaliike ja mennoniitat Alankomaissa

Mennoniitat oli yksi kastajaliikkeen monista ryhmistä. Kastajaliikkeitä syntyi reformaation aikaan 1500-luvulla eri puolilla Eurooppaa tyytymättömyydestä sekä katolilaisuutta että protestanttisuutta kohtaan. Kastajaliikkeet jaetaan alueellisesti kolmeen eri ryhmään: 1) Sveitsin, 2) Etelä-Saksan ja Itävallan sekä 3) Pohjois-Saksan ja Alankomaiden kastajiin. Liikkeet syntyivät itsenäisesti eri alueilla, ja niiden välillä oli paljon eroavaisuuksia. Kaikkia näitä ryhmiä yhdistävä tekijä oli kuitenkin oppi kasteesta. Kastajat eivät hyväksyneet lapsikastetta, vaan heidän näkemyksensä mukaan kasteen sai ottaa ainoastaan aikuinen, sillä tämä pystyi itse tunnustamaan uskonsa.⁴⁶

Alankomaihin kastajaliike rantautui Melchior Hoffmanin (n. 1495–1544?) myötä. Hoffman oli kotoisin Swabiasta, Etelä-Saksasta. Hän oli ammatiltaan turkkuri, mutta tutustuttuaan Martin Lutherin ajatuksiin 1520-luvulla hän ryhtyi luterilaiseksi saarnaajaksi ja matkasi eri puolilla Pohjois-Eurooppaa. Vuodesta 1525 tai 1526 lähtien hän toimi noin vuoden ajan luterilaisena pappina Tukholmassa ja sittemmin Kielissa Pohjois-Saksassa.⁴⁷ Hoffman oli erittäin kiinnostunut profetioista sekä Raamatun apokalyptisestä kirjallisuudesta. Hän uskoi maailmanlopun olevan lähellä ja ennusti Kristuksen paluun ja viimeisen tuomion tapahtuvan vuonna 1533. Hän myös katsoi olevansa Ilmestyskirjassa mainittu uusi Elia.⁴⁸ Luther kielsikin Hoffmanin lopulta tämän apokalyptisten näkemysten sekä eriävien ehtoollisnäkemysten vuoksi. Hoffman ei hyväksynyt ehtoollista sakramentiksi.⁴⁹

Melchior Hoffman matkusti vuonna 1529 Strasbourgiin Itä-Ranskaan, jossa hän tutustui ensimmäisen kerran kastajiin.⁵⁰ Kastajien ajatukset eivät olleet hänelle tosin täysin uusia, sillä

Martyrs' Mirror 1950, 803.

⁴⁴ *Martyrs' Mirror* 1950, 897; Zijpp 1957b.

⁴⁵ *Martyrs' Mirror* 1950, 1026.

⁴⁶ Räisänen 2010, 327–328.

⁴⁷ Weaver 1987, 73–74; Estep 1996, 152.

⁴⁸ Weaver 1987, 73–74.

⁴⁹ Dyck 1993, 96–97.

⁵⁰ Klötzer 2006, 219.

hän oli tutustunut jo 1520-luvun puolivälissä saksalaiseen teologiin Andreas Karlstadiin (1486–1541), jonka ajatuksiin perehtymisen myötä hän oli omaksunut opin uskovien kasteesta.⁵¹ Hoffman julisti Strasbourgin olevan kaupunki, josta oli tuleva Uusi Jerusalem.⁵²

Vuonna 1530 Hoffman lähti Strasbourgista ja suuntasi itäiseen Friisinmaahan Saksaan julistamaan uskon kastetta ja apokalyptisia ajatuksiaan. Hänen maineensa levisi itäisessä Friisinmaassa, ja useat sadat ihmiset tulivat hänen kastettavikseen. Hoffman matkusti myös Pohjois-Alankomaihin vuonna 1532. Hänen ajastaan Pohjois-Alankomaissa tiedetään vain vähän, mutta hänen ajatuksensa levisivät siellä ja hän sai paljon seuraajia.⁵³ Etelä-Alankomaihin Hoffmanin ajatukset olivat levinneet jo vuoden 1530 tienoilla, todennäköisesti saksalaisten kauppiaiden toimesta.⁵⁴ Hoffman vangittiin vuonna 1533 ja hän kuoli vankilassa oltuaan vangittuna 10 vuotta.⁵⁵

Melchior Hoffmanin seuraajat jakaantuivat tämän vangitsemisen jälkeen Alankomaissa ja Pohjois-Saksassa useisiin eri henkilöiden johtamiin ryhmiin. Vuonna 1534 haarlemilainen Jan Matthijs ja Jan Leydenilainen johtivat Hoffmanin maailmanloppuprofetian innoittamina Uuden Jerusalemin perustamista, jossa Jan Matthijs toimi Enokin ja Jan Leydenilainen kuningas Daavidin roolissa. Valtakunta perustettiin tosin Hoffmanin julistaman Strasbourgin sijasta Münsterin kaupunkiin Pohjois-Saksaan. Münsterin valloitus tapahtui väkivalloin, eikä perustettu hallinto kaihtanut väkivaltaa muutenkaan. Münsteriin perustettu valtakunta hajosi jo vuoden päästä.⁵⁶ Münsterin valtakunnan kaaduttua nousi toinen väkivaltainen ryhmä, joka vaikutti erityisesti Pohjois-Alankomaissa. Ryhmä muodostui aikaisemmin Steenwijkin kaupungin pormestarina toimineen Jan van Batenburgin (1495–1538) ympärille.⁵⁷ Batenburg esitti itsensä Jumalan valtakunnan pelastajana. Hänen seuraajansa, batenburgilaiset, harjoittivat väkivaltaa, ryöstivät kirkkoja sekä varastivat ja polttivat taloja. Vielä sen jälkeen, kun heidän johtajansa kuoli vuonna 1538, he jatkoivat toimintaansa ainakin vuoteen 1544 saakka.⁵⁸

Osa Melchior Hoffmanin seuraajista kielsi jyrkästi väkivallan. Saksan alueella asui melchiorilaisia eli Melchior Hoffmanin opetuksista vaikutteita saaneita kastajia, jotka pitivät kiinni Hoffmanin teologialle tunnusomaisesta uskosta maan päälle perustettavasta tuhatvuotisesta valtakunnasta sekä profetoinnista ja näyistä.⁵⁹ Etelä-Alankomaiden

⁵¹ Weaver 1987, 73, 75.

⁵² Dyck 1993, 98.

⁵³ Estep 1996, 152–153; Klötzer 2006, 217, 220–221.

⁵⁴ Verheyden 1961, 15.

⁵⁵ Estep 1996, 154.

⁵⁶ Estep 1996, 154–156; Klötzer 2006, 217; Valtonen 2015, 244–245.

⁵⁷ Loosjes 1953.

⁵⁸ Visser 2006, 301–302.

⁵⁹ Visser 2006, 302.

melchiorilaisille seurakunnille oli tunnusomaista periaate rauhanomaisuudesta, eikä münsteriläisyys saanut juuri ollenkaan kaikupohjaa heidän keskuudessaan.⁶⁰ Pohjois-Alankomaissa puolestaan johtoasemaan nousi leeuwardenilainen Obbe Philips (n. 1500–1568). Hänet valittiin heti kasteestaan lähtien vuonna 1533 toimimaan uskonyhteisön vanhimpana. Vaikka Obbe Philipsin oli kastanut Jan Matthijs, hän oli vastustanut münsteriläisyyttä alusta asti. Hän hylkäsikin apokalyptiset odotukset Jumalan valtakunnan perustamisesta.⁶¹

Menno Simonsista (1496–1561) tuli Obbe Philipsin seuraaja vuonna 1539 Obben petyttyä kastajuuteen ja erottua liikkeestä.⁶² Ennen kastajiin liittymistä Menno Simons oli toiminut katolilaisena pappina Witmarsumissa Pohjois-Alankomaissa. Hän tutustui kastajiin ja oppiin uskon kasteesta vuonna 1531, kun hänen lähikaupungissaan teloitettiin kastaja Sicke Freerks tuomittuna siitä, että hän oli ottanut uudelleen kasteen. Menno oli jo aikaisemmin alkanut pohtia ja kyseenalaistaa katolista ehtoollisoppia, jonka mukaan leipä ja viini muuttuivat Kristuksen ruumiiksi ja vereksi. Menno tutki ahkerasti Raamattua ja tuli siihen tulokseen, ettei löytänyt sieltä tukea lapsikasteelle tai katolilaiselle ehtoollisopille. Vuonna 1536 hän lopulta vaihtoi katolilaisuudesta kastajaksi. Heti seuraavana vuonna hänet valittiin mukaan yhdeksi yhteisön vanhimista.⁶³

Menno Simonsia on pidetty keskeisimpänä ja merkittävimpana vaikuttajana Alankomaiden alueen kastajaliikkeessä. Hänen aikanaan liike lähtikin kehittymään entistä järjestäytyneempään ja vakiintuneempaan suuntaan. Hänen merkittävänä työtoverinaan toimi Obbe Philipsin veli Dirk Philips (1504–1568), joka oli toiminut yhteisössä vanhimpana jo vuodesta 1534 lähtien. Mennoa teologisesti oppineemman Dirkin vaikutusvalta ja merkitys yhteisön opille oli myös huomattava.⁶⁴ Menno Simons jatkoi Obbe Philipsin linjaa rauhanomaisuuden säilyttämisestä sekä profeetallisuuden ja apokalyptisuuden välttämisestä.⁶⁵ Menno Simonsin teologiassa keskeistä oli käsite katumuksesta ja uudestisyntymisestä. Katumus edellytti pitkän sisäisen kamppailun syntistä tahtoa vastaan, jotta ihminen voisi uudestisyntyä ja ottaa kasteen. Uskon tuli myös näkyä teoissa. Uudestisyntyneen ihmisen tuli todistaa muutoksestaan elämällä pyhästi sekä tehden hyvää ja seuraten Kristuksen esimerkkiä elämässään.⁶⁶

⁶⁰ Verheyden 1961, 18–19.

⁶¹ Dyck 1993, 101; Estep 1996, 157.

⁶² Visser 2006, 303.

⁶³ Dyck 1993, 102–103; Visser 2006, 303, 304.

⁶⁴ Estep 1996, 158–159; Visser 2006, 303.

⁶⁵ Snyder & Huebert Hecht 1996, 252–253; Visser 2006, 303–304.

⁶⁶ Visser 2006, 305.

Menno Simonsin seuraajien määrä kasvoi runsaasti 1540-luvulla. Tuolloin Mennon ajatukset levisivät nopeasti myös Etelä-Alankomaihin, jossa hänen seuraajiensa määrä erityisesti kasvoi.⁶⁷ Näkyvän uskon malli ulottui määrittämään myös uskonyhteisöä. 1540-luvulla muodostui käsite 'kirkosta vailla tahraa tai ryppyä'. Uskonyhteisön puhtautta haluttiin varjella, mikä merkitsi käytännössä tarvittaessa yhteisöstä erottamista. Tämä johti yhteisön uudenlaiseen järjestämiseen ja institutionaalistamiseen. Menno Simons alkoi myös säännöllisesti kutsua koolle seurakuntien vanhimmat.⁶⁸

Vuoden 1545 tienoilla seurakunnat vakiintuivat myös Etelä-Alankomaissa. Seurakuntien väliltä puuttui kuitenkin pohjoisen seurakuntien kaltainen tiivis yhteys toisiinsa sekä johtaja, joka neuvoisi yhteisön jäseniä ja kiertelisi seurakuntien välillä. Eteläiset seurakunnat olivat Pohjois-Alankomaista harvakseltaan käyvien johtajien vierailujen varassa vuoteen 1555 saakka, jolloin he vihdoinkin saivat oman vanhimman johtamaan seurakuntia.⁶⁹

Mennoniittayhteisö kasvoi 1550-luvulla merkittävästi, erityisesti Etelä-Alankomaissa, joka pakotti osaltaan yhteisön järjestymiseen. Tuolloin mennoniitat pyrkivät erottautumaan entistä selvemmin muista uskonnollista ryhmistä korostamalla opissaan yhteisön merkitystä yksilöllisen hengellisyyden sijasta. Tuolloin määriteltiin vanhimpien, opettajien ja saarnaajien tehtävät sekä kelpoisuus niiden suorittamiseen. Tämän vaikutuksesta naisten toimijuus yhteisössä kaventui.⁷⁰ Vuonna 1554 Wismarin kokouksen tuloksena laadittiin Wismarin artiklat, joissa annettiin yhteisölle järjestyssäännöt. Artikloissa käsiteltiin yhteisöstä erottamiseen liittyviä kysymyksiä, kuten yhteistyökumppanuutta erotettujen henkilöiden kanssa, avioliittoa, yhteisöstä erotetun puolison välttämistä ja naimisiinmenokieltoa yhteisön ulkopuolisten kanssa. Näiden lisäksi järjestyssäännössä käsiteltiin myös aseiden kantamista ja pastoreiden toimea.⁷¹

1.4 Kastajiin kohdistuneet vainot

Kastajat olivat 1500-luvulla epävakaa asemassa yhteiskunnissa, joissa he elivät. Kastajaliikkeet haastoivat katolisen kirkon ja protestanttisen opin lisäksi myös maalliset auktoriteetit, joten heitä vainottiin niin vääraoppisina kuin poliittisina kapinallisina.⁷²

Kastajaliikkeet nousivat vastustuksesta vallitsevaa kirkollista järjestystä vastaan, johon kastajat eivät kokeneet reformaattoreiden puuttuneen tarpeeksi. He vastustivat pappisvaltaa ja kritisoivat paaviutta eivätkä siksi osallistuneet mihinkään katolisen kirkon toimintaan. He myös

⁶⁷ Verheyden 1961, 23; Gregory 2002, xv.

⁶⁸ Visser 2006, 307.

⁶⁹ Verheyden 1961, 25–27.

⁷⁰ Visser 2006, 307, 309–310.

⁷¹ Visser 2006, 307.

⁷² Gregory 2002, xv; Räisänen-Schröder 2013, 90.

poikkesivat opillisesti katolisesta ja protestanttisesta opista kieltämällä lapsikasteen sekä vallitsevan ehtoollisopin ja kolminaisuusopin. Eriävien oppinäkemyksen vuoksi muut reformaation uskonnolliset ryhmät ja katolilaiset liittivät kastajat aikaisempiin hereettisiksi luokiteltuihin ryhmiin, kuten manikealaisiin ja kataareihin.⁷³

Kasteella oli merkittävä yhteiskunnallinen ja sosiaalinen merkitys uuden ajan alun aikaan. Tuolloin kasteella oli merkitystä lapsen integroitumisessa niin osaksi kirkkoa kuin yhteiskuntaakin. Kastetoimituksen myötä lapsi tunnustettiin vanhempiansa viralliseksi jälkeläiseksi ja perilliseksi.⁷⁴ Kieltäytymällä kastamasta lapsiaan kastajat haastoivat ajan sosiaalisen ja yhteiskunnallisen järjestyksen. Kastajat eivät myöskään suostuneet vannomaan valoja. Oikeusjärjestelmä sekä kansalais- ja poliittinen elämä kuitenkin vaativat valojen vannomista. Mennoniitat muun muassa kieltäytyivät todistamasta oikeudessa ja vannomasta uskollisuutta ruhtinaalle.⁷⁵ Tämä oli yleistä yhteiskunnallista järjestystä vastaan.

Alankomaita hallitsi reformaation aikana Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan keisari ja Espanjan kuningas Kaarle V (1500–1558). Hän oli syntynyt Flanderin Gentissä ja noussut ensin Burgundin ruhtinaaksi vuonna 1515. Sittemmin hänestä tuli Espanjan kuningas vuonna 1516 ja lopulta Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan keisariksi vuonna 1519.⁷⁶ Kaarle V sai perinteisen katolilaisen uskonnollisen kasvatuksen. Hänelle keskeistä oli ennen kaikkea kristikunnan ykseys. Euroopassa vuodesta 1517 lähtien leviävät uudet aatteet ja erilaiset kristilliset opit herättivätkin hänessä huolestusta sekä hänen oman uskonnollisuutensa että hänen valtakuntansa kannalta. Hän koki pyhäksi tehtäväkseen puolustaa kirkkoa ja vanhoja perinteitä uusia hereettisiksi katsomiaan oppeja vastaan.⁷⁷

Kaarle V perusti inkvisitiolaitoksen Alankomaihin vuonna 1521. Vuoteen 1531 saakka poikkeavaa uskonnollisuutta kohtaan annettiin lieviä rangaistuksia, kuten sakkoja, karkotuksia ja katumusharjoituksia. Kun kastaja-aatteet levisivät Melchior Hoffmanin välityksellä Alankomaihin 1530-luvulle tultaessa, Alankomaissa oli jo puututtu uusiin aatteisiin. Vuonna 1531 Kaarle sääti kuolemanrangaistuksen rangaistukseksi protestantismista pyrkiessään hillitsemään laajenevia uskonnollisia liikkeitä.⁷⁸ Kastajia alettiin vainota Alankomaissa lähes heti liikkeen saapumisesta lähtien, sillä jo vuonna 1531 Alankomaissa teloitettiin ensimmäinen kastaja, Sicke Freerks, yhdessä kymmenen muun kastajan kanssa.⁷⁹

⁷³ Haude 2000, 239–240; Valtonen 2015, 243.

⁷⁴ Spierling 2010, 126–127.

⁷⁵ Verheyden 1961, 8–9; Valtonen 2015, 243.

⁷⁶ Gregory 2002, xv; Valtonen 2015, 16, 23–24, 56–58.

⁷⁷ Woltjer 2007, 87; Valtonen 2015, 21, 247.

⁷⁸ Valtonen 2015, 253.

⁷⁹ Gregory 1999, 216; Klötzer 2006, 221.

Münsterin tapauksella oli merkittävä vaikutus erityisesti Alankomaiden kastajiin ja siihen, miten heihin suhtauduttiin. Münsterin tapaus vahvisti katolisen kirkon näkemystä siitä, että opillinen poikkeavuus ja yhteiskunnallinen vallankumouksellinen toiminta liittyivät toisiinsa. Myös maallisten auktoriteettien epäileväinen suhtautuminen kastajaliikkeisiin vahvistui.⁸⁰ Münsterin tapauksen seurauksena 1530-luvulla kastajat kokivat suuren vainonaallon etenkin Pohjois-Alankomaissa. Vuosien 1534 ja 1536 välisenä aikana yli 200 kastajaa teloitettiin Alankomaissa.⁸¹

Kastajayhteisön alkaessa kasvaa Alankomaissa Kaarle V julkaisi vuosina 1535, 1539 ja 1541 kolme säädöstä, joiden pyrkimyksenä oli hävittää kastaja-aatteet. Kastajien vedottiin olleen kirkon ja yleisen järjestyksen vihollisia. Kirjoituksissaan Kaarle yhdisti kastajat varkaisiin ja noitiin. Säädöksillä kastajat työnnettiin yhteiskunnan marginaaliin. Esimerkiksi mennoniittojen oikeudenkäynneissä ei käsittelyyn hyväksytty mukaan lieventäviä asiahaaroja.⁸² Speyerin toisilla valtiopäivillä vuonna 1529 Kaarle V hyväksyi kuolemantuomion rangaistukseksi kastajille heidän harhaoppisuudestaan. Tähän hän sai myös protestanttien hyväksynnän ja tuen.⁸³

Vuonna 1550 Kaarle antoi julkilausuman, jolle annettiin kutsumanimi 'verinen julistus'. Kyseisessä julistuksessa kärjistyi harhaoppisiksi katsottuja vastaan käyty taistelu. Siinä säädettiin, että kuolemantuomio koski myös niitä kastajia, jotka olivat valmiita luopumaan näkemyksistään. Tarkoituksena oli pyrkiä estämään mahdollinen kääntyminen takaisin väärään oppiin ja sen levittäminen muille. Historioitsija Juliaan Woltjer on tosin huomauttanut, että viralliset julistukset eivät kuitenkaan vastanneet aina sitä, mitä todellisuudessa tapahtui. Vainot ja 'verinen julistus' eivät yleisimmin saaneet kannatusta julkisten auktoriteettien tai kansan taholta, eikä rangaistuksia aina laitettu käytäntöön.⁸⁴ Vastaavasti Pekka Valtonen on esittänyt, että jo vuodesta 1534 lähtien maallisten auktoriteettien taholla oli esiintynyt varauksellisempaa suhtautumista ankarimpia rangaistuksia kohtaan. Kastajien katsottiin olleen yksinkertaisia ja helposti johdateltavissa olevia, joten kuolemantuomion katsottiin olevan liian ankara rangaistus heille.⁸⁵

Pohjois-Alankomaissa suurimmat vainojen aallot keskittyivät joka tapauksessa säädösten julistamisen vuosien tienoille. Etelä-Alankomaissa puolestaan vainot yltyivät ennen

⁸⁰ Gregory 2002, xv.

⁸¹ Verheyden 1961, 15; Gregory 2002, xv; Visser 2006, 301.

⁸² Verheyden 1961, 23; Visser 2006, 301.

⁸³ Valtonen 2015, 243, 251.

⁸⁴ Gregory 2002, xv; Woltjer 2007, 87–88, 103.

⁸⁵ Valtonen 2015, 253.

kaikkea vasta vuoden 1550 jälkeen. Etelä-Alankomaissa ei ollut vielä 1540-luvulla mennoniittojen teloituksia, mutta seuraavilla vuosikymmenillä niitä oli jo useita kymmeniä.⁸⁶ Flanderiin saapui inkvisitio vuonna 1545. Inkvisiittori Pieter Tietelmann näki tarpeen puuttua kiireesti ja voimakkaasti harhaoppien leviämistä vastaan. Vainoja kohdistui sekä kastajiin että kalvinisteihin, joita oli Etelä-Alankomaissa paljon. Monet kastajat ja kalvinistit muuttivatkin Antwerpeniin, joka oli niin suuri kaupunki, että siellä oli parempi mahdollisuus säilyttää anonymiteettiä. Kastajia pakeni paljon Etelä-Alankomaista myös Pohjois-Alankomaihin ja Englantiin asti.⁸⁷

Vainot olivat läsnä ja vaikuttivat mennoniittojen identiteettiin jo varhaisesta vaiheesta lähtien. Katolilaisiin ja protestantteihin verrattuna kastajamarttyyreja oli monin verroin enemmän. Jo päättäessään kääntyä kastajaksi henkilö oli tietoinen vainojen ja marttyyriuden mahdollisuudesta.⁸⁸

⁸⁶ Gregory 2002, xv–xvi; Visser 2006, 316.

⁸⁷ Visser 2006, 312; Woltjer 2007, 88, 90.

⁸⁸ Gregory 1999, 198.

2. Kristityn tielle

2.1 Kirjeiden tarkoitus

Tutkittavana olevat 16 kirjettä voidaan luokitella tarkoituseränsä ja sisältönsä mukaan kolmeen eri luokkaan. Kirjeistä 12 oli testamenttikirjeitä, kolme jäähyväiskirjeitä ja yksi oli uskontunnustus.

Suurin osa tutkittavista kirjeistä oli vanhempien lapsilleen kirjoittamia testamentteja. Testamenttikirjeiden yksi tarkoitus oli jättää lapsille muisto vanhemmasta.⁸⁹ Lisäksi vanhemmat saattoivat niissä kootusti tuoda esille asiat, jotka halusivat jättää lapsilleen perinnöksi. Gentissä vangittuna ollut Soetgen van den Houte kertoi testamenttinsa alussa kirjoittamisensa lähtökohdista:

Koska Herra haluaa ottaa minut pois tästä maailmasta, jätän teille muiston, joka ei ole hopeaa tai kultaa, sillä sellaiset korut ovat katoavaisia. Sen sijaan haluaisin kirjoittaa korun sydämeenne, jos sellainen on mahdollista. Se koru on totuuden sana, jolla haluan ohjeistaa teitä yhdessä Jumalan Sanan kanssa kohti parempaa.⁹⁰

Vastaavanlaisesti kirjoitti myös Rotterdamin vankilassa ollut Maeyken van Deventer testamenttinsa alussa, jonka hän kirjoitti noin vuoden 1573 tienoilla, 13 vuotta Soetgenin kirjeen jälkeen:

En voi jättää teille kultaa tai hopeaa, enkä voi antaa teille tämän maailman aarteita, kuten maailma antaa lapsilleen, sillä en edes ottanut niitä mukaani, vaan jätin ne teidän maalliselle isällemme. Enkä niitä edes tavoitellut, vaan tavoittelin iankaikkisia rikkauksia, jotka ovat katoamattomia.⁹¹

Kumpikin kirjoitti iankaikkisuuden tavoittelun ensisijaisuudesta maallisiin, katoavaisiin asioihin ja rikkauksiin nähden. Koska tämä asetelma ikuisen elämän ja Jumalan seuraamisen ensisijaisuudesta verrattuna maalliseen elämään toistui kirjeissä, jotka oli kirjoitettu eri paikoissa ja eri aikoina, voidaan olettaa, että kyseessä oli yhteisössä laajasti vallinnut arvo. Tärkein perintö, jonka vanhemmat halusivat testamenteissaan jättää lapsilleen, oli tukea heidän uskonnollista kasvuaan. Testamentteihin sisällytettiin tulevaisuuden varalta tärkeimmät

⁸⁹ Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:510; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 803; Janneken Munstdorp Jannekenille 10.8.1573, van Braght 1660, 2:720; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 985.

⁹⁰ ”*Aengesien dat het den Heere also belieft / da thy my upt deser werelt nemen wil / soo wil ick u-lieden een gedenckenisse laten / niet van silver ofte goudt / want sulcke juweelen zijn verganckelijck / maer een juweel wilde ick wel in u herte schrijven / waer het mogelijk / het welck is dat woordt der waeheydt / dat wil ick u wel een weynigh onderwijsen / met dat woordt des Heeren ten besten --*” Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:355; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 646.

⁹¹ ”*Ick en kan u geen goudt noch silver nalate / noch ick en kan geen schatten der werelt geben / gelijck de werelt haer kinderen geeft / want sulcks en hebbe ick niet mede genomen / dat heb ick uwen vleeschelijcken Vader gelaten / ende sulcks en heb ick oock niet gesocht / dan ick heb gesocht dat eeuwige goet / dat onvergancelijcken is.*” Maeyken van Deventer Albertille, Johanille, Egbertille ja Truykenille SA, van Braght 1660, 2:712; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 977.

ohjeistukset lasten kristityksi kasvuun. Vanhemmat ohjeistivat lapsiaan lukemaan kirjoitettua testamenttia ahkerasti ja useaan kertaan läpi.⁹²

Kirjeet olivat eri pituisia keskenään, keskimäärin kahden tai kolmen sivun mittaisia. Kirjoitusolosuhteet todennäköisesti vaikuttivat kirjeiden mittoihin sekä niiden sisältöön. Kirjeenvaihtoa tehtiin vankiloissa yleensä salaisesti. Joskus vartijan tai paikallisen auktoriteetin myötämielisyyden tai lahjonnan vuoksi vangitut kastajat pääsivät vapaasti käymään kirjeenvaihtoa lähimmäistensä kanssa.⁹³ Muutoin kirjeenvaihtoa ja kirjoittamista rajoitettiin tai pyrittiin estämään. Esimerkiksi Joris Wipen kerrottiin kirjoittaneen kirjeensä lapsilleen mulperinmarjamehulla, koska hänen musteensa takavarikoitiin.⁹⁴ Kirje olikin vain noin yhden sivun mittainen. On mahdollista, että hän olisi kirjoittanut enemmän, jos hänellä olisi ollut käytettävissään kunnolliset kirjoitusvälineet. Wippe joutui todennäköisimmin tekemään huolellista valikointia sen suhteen, mitä halusi kirjoittaa ja antaa kaikkein tärkeimpinä viimeisinä ohjeinaan lapsilleen.

Vankilaolot tuottivat myös muita haasteita kirjoittamiseen. Soetgen van den Houte mainitsi kirjoittaneensa kiireessä.⁹⁵ Vastaavasti Hendrick Alewijnsz kertoi kirjeessään, että ajan puutteen vuoksi hän ei saanut kirjettään viimeistelyä haluamallaan tavalla, vaikka se olikin melkein valmis.⁹⁶ 1500-luvulla vankilat toimivat väliaikaisina paikkoina, joissa syytettyjä pidettiin ennen oikeudenkäyntiä ja tuomiota, eivätkä varsinaisina rangaistuksen muotoina. Tyypillisesti marttyyrit olivatkin vangittuina vain muutamia viikkoja tai kuukausia.⁹⁷ Ajan rajallisuus oli siis todellisuutta vankiloissa ja koski Soetgenin ja Hendrickin lisäksi muita vanhempia. Janneken Munstdorp esimerkiksi kirjoitti joka aamu odottaneensa kuolevansa.⁹⁸ Jacob de Roore kirjoitti muutamissa kirjeissään siitä, miten paperin määrän puutteellisuuden tai kiireen vuoksi kirje jäi lyhyemmäksi kuin hän olisi halunnut.⁹⁹ Sekä Soetgenin että Hendrickin testamentit olivat keskimäärin muita tutkimuksen kirjeitä pidempiä: Soetgenin kirje oli viisi sivua ja Hendrickin kirje oli pisin kaikista, yhteensä yhdeksän sivua. Ajan rajallisuuden tiedostamisella oli kuitenkin mahdollisesti vaikutusta siihen, mihin kirjeiden kirjoittamisessa ollaan keskitytty.

⁹² Joris Wippe lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:281; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 587; Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:480; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 751; Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:780; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1035.

⁹³ Gregory 2006, 493–494.

⁹⁴ Weaver-Zercher 2016, 85.

⁹⁵ Soetgen van den Houte veljelleen, siskolleen, Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:360; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 651.

⁹⁶ Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:488; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 757.

⁹⁷ Gregory 2006, 480–481.

⁹⁸ Janneken Munstdorp Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:720; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 985.

⁹⁹ Reimer-Blok 1988, 320–321.

Testamenttien välillä oli sisällöllisesti paljon samankaltaisuuksia. Niissä käsiteltiin samoja teemoja, kuten vanhempien vankeutta, marttyyriutta ja vainoja, Kristuksen seuraamista, sekä oikean uskonyhteisön tunnistamista. Käsiteltäviltä aiheiltaan kaksi keskeisintä teemaa kirjeissä oli osoittaa suunta kohti oikeaa uskoa ja antaa käytännön elämänohjeita, miten kristityn oli soveliasta elää ja toimia, sekä varoituksia siitä, mitä puolestaan ei tullut tehdä. Testamenttikirjeissä oli myös sisällöllisesti erilaisia painotuksia, esimerkiksi osassa kirjeitä painotus oli enemmän marttyyriuden ja vainojen käsittelyssä, kun taas osassa keskityttiin enemmän konkreettisten ohjeiden antamiseen.

Erityisen merkille pantavaa kirjeiden välisten yhtäläisyyksien osalta oli Jacob de Rooren ja Raphel van den Velden testamenttikirjeiden välillä ilmenevät samankaltaisuudet. Raphel van den Velden kirje piti sisällään merkittävän määrän lähes tai suoraan samansisältöistä tekstiä samassa käsittelyjärjestyksessä kuin seitsemän vuotta aikaisemmin kirjoitetussa Jacob de Rooren testamentissa. Raphelin testamentti oli lyhyempi, joten hän oli jättänyt joitain kohtia Jacobin kirjeestä pois. Poisjätetyt kohdat olivat pääasiassa sellaisia, joissa Jacob oli käsitellyt omiin lapsiinsa liittyviä asioita, eivätkä ne siten sopineet Raphelin kontekstiin. Raphel jätti pois testamentistaan esimerkiksi Jacobin testamentin sisaruussuhteita käsittelevän kohdan, koska sillä ei ollut merkitystä hänen ainoalle pojalleen.

On selvää, että Raphel oli tiennyt Jacobin kirjeestä ja käyttänyt sitä oman kirjeensä pohjana. Jacob de Roore oli vaikutusvaltainen ja tunnettu johtaja Flanderin mennoniittayhteisössä, ja hänen tiedetään saarnanneen myös Raphelin kotikaupungissa Gentissä.¹⁰⁰ Vaikuttaa siltä, että Jacobin kirjettä oltiin luettu ja kopioitu kummassakin kaupungissa. Marttyyrien kirjeitä olikin tapana kierrättää seurakuntien välillä.¹⁰¹ Toisten kirjeiden käyttäminen oman pohjana ei ollut poikkeuksellista. Tiedetään, että esimerkiksi myös Maeyken van Deventer oli ottanut vaikutteita lapsilleen osoittamaansa testamenttiin toisen *Marttyyrien peilistä* löytyvän marttyyrin, vuonna 1539 Rotterdamissa kuolleen Anna Janszin pojalleen kirjoittamasta testamentista.¹⁰² Muista tutkimistani kirjeistä en havainnut vastaavanlaista keskinäistä yhteneväisyyttä, joka viittaisi lainaamiseen.

Testamenttikirjeiden lisäksi tutkittavista kirjeistä kolme oli jäähyväiskirjeitä.¹⁰³ Kirjeistä yksi, Soetgen van den Houten kirjoittama kirje, oli osoitettu lasten lisäksi hänen siskolleen ja

¹⁰⁰ Reimer-Blok 1988, 318.

¹⁰¹ Weaver-Zercher 2016, 31.

¹⁰² Anneken Jansz Esaiamille 24.1.1539, van Braght 1660, 2:127–129; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 453–454; Neff 1957.

¹⁰³ Soetgen van den Houte veljelleen, siskolleen, Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:359–360; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 650–651; Maeyken Boosersin toinen kirje lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:382; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 668–669; Maeyken Wens Adriaenille 5.10.1573, van Braght 1660, 2:717; ja

veljelleen. Kyseisestä parisivuisesta kirjeestä vain lyhyt loppuosa oli osoitettu lapsille. Jäähyväiskirjeet poikkesivatkin testamenttikirjeistä siten, että ne olivat pituudellisesti huomattavasti lyhyempiä, alle sivun tai vain muutaman lauseen mittaisia. Ne poikkesivat myös tarkoituserältään, sillä niiden keskeisimpänä tarkoituksena oli toimia viimeisenä hyvästinä. Kuitenkin myös niihin oli sisällytetty tiivistetyksi viimeisiä kehotuksia ja ohjeita, miten lasten toivottiin elävän.

Jacob de Rooren toinen kirje lapsilleen muodosti kolmannen ryhmän. Se oli sisällöllisesti erityisen poikkeava muihin kirjeisiin verrattuna, sillä se oli kuusisivuinen uskontunnustus. Kirjeen keskiössä oli pyrkimys esitellä teologisia opinkappaleita, joihin hän uskoi, kuten oppia Jumalasta, synnistä, kasteesta, ehtoollisesta ja uskonyhteisöstä. Kirjeestä puuttui erilaiset listaukset ohjeista ja kielloista, joita löytyi kaikista muista kirjeistä. Kuitenkin myös kyseisen kirjeen tarkoitus oli toimia lapsille johdattajana kohti oikeaa uskoa, kuten Jacob de Roore itse totesi kirjeensä lopussa:

Katsokaa, minun rakkaat lapseni, tässä julistuksessa olen lyhyesti kirjoittanut teille uskostani, että te tietäisitte, mihin uskoen isänne kuoli. Toivon, että se voisi toimia teille ohjauksena, ja että se johtaisi teidät enemmän seuraamaan samaa.¹⁰⁴

Vaikka sisällöllisesti kirjeiden välillä oli eroavaisuuksia, kaikkia kirjeitä yhdistävä tekijä oli, että niiden avulla vanhemmat halusivat ohjata lapsensa kohti oikeaa uskoa ja kristillistä elämäntapaa. Jacob de Rooren ja Raphel van den Velden testamenttikirjeiden alussa ilmaistiin lähes samoin sanoin kirjoittamisen taustalla toimiva motiivi, joka tiivistää hyvin sen, mikä vaikutti toimineen motiivina myös muiden kirjeiden sisällön taustalla. He kirjoittivat heidän erityisimmän toiveensa Jumalalle olleen, ”että te pelastutte ja saatte iankaikkisen elämän ja että teidän kauttanne Herran nimi tulee ylistetyksi”.¹⁰⁵ Vanhempien suurin toive oli, että lapset kasvaisivat kristilliseen elämään ja pelastuisivat.

2.2 Kristityksi kasvamisen vaiheet

Mennoniiittojen ja muiden kastajaryhmien näkemykset kasteesta, kristityksi tulemisesta ja pelastuksesta poikkesivat muiden aikalaisten näkemyksistä.¹⁰⁶ Erimielisyydet olivat vahvasti

Martyrs' Mirror 1950, 982.

¹⁰⁴ “Siet / mijn liebe kinderen / hier hebbe ick u in 't korte een wepnigh verklaringe van mijn geloove geschreben / op dat gy weten meught in wat geloove uwen vader gestorben is / verhopende oft u mochte tot onderwijsinge dienen / ende dies te beter getrocken moght worden / om dat selve na te komen.” Jacob de Roore lapsilleen toukokuu 1569, van Braght 1660, 2:517; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 809.

¹⁰⁵ “-- op dat gy eeuwigh saligh meught worden / ende des Heeren name door u-lieden gepresen zy --” Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:508; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 801; “-- op dat gy eeuwigh saligh meught worden / ende des Heeren name door u gepresen mocht zijn.” Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:779; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1034.

¹⁰⁶ Spierling 2010, 125.

sidoksissa heidän ymmärryksiinsä ihmisluonnosta, synnistä ja armosta sekä lapsen kehittämisestä.

Katolisen kirkon ja protestanttisuuden käytäntöihin kuului lasten kastaminen, jonka he katsoivat toimivan myös alkuna kristityksi kasvamiselle.¹⁰⁷ Ymmärrys ihmisluonnosta vaikutti keskeisesti kasteoppiin. Katolinen kirkko tunnusti kirkkoisä Augustinuksen kehittämän opin perisyynnistä. Opin mukaan Raamatun luomiskertomuksessa kerrotun Aadamin lankeemuksen seurauksesta jokainen ihminen oli heti syntymästään asti synnin alla. Augustinuksen mukaan ihmisellä ei ollut vapaata tahtoa, vaan tämä teki väistämättä pahaa ja pelastui Jumalan armosta. Myös monet reformaattorit omaksuivat näkemyksen ihmisen periytyvästä synnillisestä luonnosta.¹⁰⁸ Lapsikaste olikin tästä lähtökohdasta katsottuna tärkeä, koska kasteen katsottiin puhdistavan lapsen synnistä ja päästävän Jumalan vihan alta pois. Jos kastettu lapsi kuolisi, hän pääsisi taivaaseen.¹⁰⁹

Vastaavasti Menno Simonsin ja laajemminkin kastajien keskuudessa hyväksytyin näkemyksen mukaan ihminen oli syntymästään lähtien luonnoltaan syntinen. Esimerkiksi Jacob de Roore opetti myös lapsilleen uskontunnustus kirjeessään ihmisen luonnon muuttuneen Aadamin lankeemuksen seurauksesta kuolemalle alisteiseksi.¹¹⁰ Menno Simonsin näkemys ihmisen syntisestä luonnosta poikkesi kuitenkin osin sekä katolisen kirkon että reformaattorien edustamasta augustinolaisesta perisyntiopiasta. Mennon näkemyksen mukaan lapset pysyivät Jumalan armosta viattomina, vaikka he olivatkin perineet synnillisen luonnon, olivat alttiita synnille ja taipumaan pahaan.¹¹¹

Menno Simonsin teologiaan kuului näkemys vapaasta tahdosta. Ihmisellä oli vapaa tahto valita joko oikea tai väärä. Hän vetikin rajan synnille alisteisen ihmisluonnon sekä synnin tekemisen välille. Hänen mukaansa ihmiset olivat velvollisia vastaamaan Jumalalle vain jälkimmäisestä.¹¹² Simonsin ja yleisesti kastajien hyväksymän näkemyksen mukaan lapsilta puuttui ymmärrys, harkintakyky, tahto ja omatunto eli kyky erottaa oikea väärästä. Vasta tietyn iän saavutettuaan ihmisen voitiin katsoa omaavan nämä kyvyt.¹¹³ Tämä sama näkemys ilmeni myös kirjeissä. Hendrick Alewijnsz totesi lastensa olleen vielä lapsukaisia ymmärryksen suhteen.¹¹⁴ Osassa kirjeitä käytettiin myös toistuvasti toteamusta 'sitten kun olette saavuttaneet

¹⁰⁷ Schwartz 1973, 104.

¹⁰⁸ Friedmann 1959, 206.

¹⁰⁹ Spierling 2010, 125–126.

¹¹⁰ Jacob de Roore lapsilleen toukokuu 1569, van Braght 1660, 2:511; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 804.

¹¹¹ Graber Miller 2001, 173, 179

¹¹² Graber Miller 2001, 178.

¹¹³ Schwartz 1973, 102–103.

¹¹⁴ Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:481; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 751.

ään' tai 'tulleet ymmärrykseenne'. Lapsia ohjeistettiin alkamaan tuolloin etsiä pelastustaan.¹¹⁵ Ennen kykyjen omaksumista lasten ei ajateltu voineen uskoa tai olla uskomatta, eikä heitä voitu pitää vastuunvelvollisina teoistaan. Ajateltiin siis, että jos lapsi kuoli ennen kuin hänelle oli kehittynyt harkintakyky ja ymmärrys, tämä pelastuisi Jumalan armosta.¹¹⁶

Kastajat hyväksyivät yleisesti tahdon, ymmärryksen ja omatunnon kehittymisen kriteereiksi, jotka määrittelivät sitä, milloin lapsen voitiin katsoa kehittyneen nuoreksi tai milloin tästä tulisi vastuunvelvollinen. Oman tahdon, ymmärryksen ja harkintakyvyn kehittyminen merkitsi sitä, että synnin tekeminen mahdollistui. Niiden myötä ihmisellä oli kyky arvioida ja valita kahdesta vaihtoehdosta, mutta oma tahto saattoi ohjata valintaa. Kolmas määritelmä lapsen ja nuoren välisestä erosta oli Jumalan pelon eli omatunnon merkkien näyttäytyminen. Menno Simonsin mukaan pieniltä lapsilta puuttui kyky katumukseen. Vanhemman nuhtelun ymmärtäminen oli merkinä omatunnon kehityksestä. Omantunnon kehitys linkittyi oman tahdon ja ymmärryksen kehitykseen.¹¹⁷ Menno Simons tai muut kastajat eivät tehneet selkeitä ja yksioikoisia määritelmiä siitä, minkä ikäisenä mikäkin taito kehittyi ja milloin ihmisen voitiin katsoa olleen vastuussa teoistaan. Mennon mukaan kuitenkin lapsen kasvaessa myös hänen vastuunvelvollisuuteensa kasvoi.¹¹⁸

Kirjeiden perusteella voidaan saada suuntaviivoja sille, missä mennoniittojen näkemyksen mukaan kulki raja ymmärryksen ja omantunnon kehittymisessä. Esimerkiksi Hendrick Alewijnsz kirjoitti kirjeensä alussa 10-, 8- ja 6-vuotiaille lapsilleen heidän olleen, niin vanhimman kuin nuorimmaisinkin, vielä liian nuoria ymmärtääkseen Raamattua tai hänen kirjoittamiaan ohjeistuksia.¹¹⁹ Maeyken Wens kirjoitti testamentissaan jättävänsä sen vanhimmalle pojalleen, 15-vuotiaalle Adriaenille, sillä ”sinun tulisi jo alkaa pelkäämään rakasta Herraamme, sillä alat olla jo tarpeeksi vanha ymmärtääksesi mikä on hyvää ja mikä paha”.¹²⁰

Taitojen kehittymisen vaiheilla oli vaikutusta siihen, milloin mennoniitat katsoivat ihmisen olevan valmis kääntymään kristityksi ja ottamaan kasteen. Kastajien opin mukaan kastetta tuli edeltää uskon ymmärtäminen ja kyky itse tunnustaa uskonsa. Nämä edellyttivät

¹¹⁵ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:258; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 564; Lenaert Plover lapsilleen 1560, van Braght 1660, 2:350, 351; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 642, 643; Soetgen van den Houde Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:358; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 649; Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:488; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 757; Jan Woutersz tyttarelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:637, 638; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 914, 915; Janneken Munstdorp Jannekenille 10.8.1573, van Braght 1660, 2:720, 723; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 985, 987.

¹¹⁶ Schwartz 1973, 103, 105; Graber Miller 2001, 179.

¹¹⁷ Schwartz 1973, 105–106.

¹¹⁸ Schwartz 1973, 107; Graber Miller 2001, 180, 183.

¹¹⁹ Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:480; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 751.

¹²⁰ ”-- gy onsen lieven Heere soudt beginnen te vreesen / want gy wordt oudt genoeg om te merken wat godet ofte quaedt is --” Maeyken Wens Adriaenille 21.4.1573, van Braght 1660, 2:716; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 981.

rationaalisten taitojen kehittymistä. Kastajien välillä oli suurta vaihtelevuutta sen suhteen, minkä ikäisenä ihmisen katsottiin olevan valmis ottamaan kaste. Monen varhaisen kastajajohtajan mielestä ihminen oli vasta 30-vuotiaana valmis kasteeseen. Toisen ääripään näkemyksen mukaan jo 7-vuotias lapsi sai ottaa kasteen. *Marttyyrien peilissä* on viitteitä siihen, että teini-ikäisiä kastettiin.¹²¹ Keith Graber Miller on esittänyt, että Menno Simonsin teologiassa ihmisen ikä ja hengellinen kypsyys eivät olleet välttämättä sidoksissa toisiinsa, minkä myötä valmius uskon tunnustamiseen ja kasteen ottoon vaihteli. Jotkut saattoivat olla kypsiä nuorempina kuin toiset.¹²²

Mennoniitat painottivat kristityksi kääntymisessä yksilön henkilökohtaista uskon etsintää ja kasteen valintaa.¹²³ Kristityksi kääntyminen oli etsinnän ja uskon seurauksesta tehty valinta, jonka myötä ihminen sitoutui seuraamaan Kristusta ja muuttamaan elämäntyyliä kristitylle sopivanlaiseksi. Kaste oli merkki uskosta ja kristityksi kääntymisestä. Menno Simons ja Dirk Philips painottivat kirjoituksissaan, että kaste ei ollut sakramentti eikä sillä nähty itsessään olevan pelastuksellista merkitystä. Se oli pelkästään symboli.¹²⁴ Uskonyhteisöön liittyminen vaati kääntyneeltä sitoutumista elämään esimerkillisen kristityn mallin mukaisesti. Vainoista huolimatta mennoniittayhteisöön liittyminen ei ollut helppoa. Liittyväksi haluavalta kuulusteltiin ja tutkittiin tarkkaan, oliko hänellä oikea ymmärrys uskon opinkappaleista ja oliko hän tarpeeksi vanha tai kykenevä vielä ymmärtämään. Myös ulkoista elämän muutosta edellytettiin jo ennen kastetta.¹²⁵

Lapsikasteessa kastajat näkivät uhkana sen, että vanhemmat tukeutuisivat kasteeseen liikaa ja ajattelisivat lasten olevan sen myötä kristittyjä eivätkä siten kasvattaisi lapsiaan Herran pelkoon. Tämän puolestaan katsottiin johtavan siihen, että lapset eivät kasvaessaankaan lukisi Raamattua tai tekisi tietoista kääntymystä.¹²⁶ Menno Simonsin lasten kasvatusta käsittelevissä kirjoituksissa korostui kristillisen kasvatuksen tärkeys vanhemman tehtävänä. Mennon mukaan kummallakin vanhemmalla, kuin myös uskonyhteisöllä, oli vastuu ja velvollisuus kasvattaa lapsensa oikeamielisiksi ja Jumalaa pelkääviksi. Tämä toteutui ohjauksella, Raamattuun perehdyttämisellä, selkeiden rajojen asettamisella sekä antamalla omalla elämällään mallin nuhteettomuudesta.¹²⁷ Lapsille alettiin antaa uskonnollista kasvatusta noin 5–7-vuoden iästä

¹²¹ Schwartz 1973, 106; Klassen 1986, 564; Graber Miller 2001, 182.

¹²² Graber Miller 2001, 180.

¹²³ Schwartz 1973, 104.

¹²⁴ Schwartz 1973, 105; Estep 1996, 230–231; Graber Miller 2001, 177.

¹²⁵ Verheyden 1961, 4.

¹²⁶ Graber Miller 2001, 176.

¹²⁷ Graber Miller 2001, 173, 183–184.

lähtien.¹²⁸ Mennoniitat uskoivat vapaaseen tahtoon ja uskon valintaan, joten kristillisellä kasvatuksella oli tärkeä rooli. Se valmisti lapsia valitsemaan tulevaisuudessa, haluaisivatko he sitoutua kristilliseen elämään ja ottaa kasteen.

Kristityksi kasvaminen oli jo nuoruudesta alkava prosessi, vaikka lapset eivät pystyneetkään vielä tunnustamaan uskoa tai ottamaan kastetta. Mennoniittojen mukaan kristityksi tuleminen vaiheet olivat siis lapsuudesta alkanut kasvatus, jossa lapset opetettiin tuntemaan ja pelkäämään Jumalaa, uskon ymmärrys ja vastaanottaminen sekä kaste merkinä kääntymyksestä ja sitoutumisesta kristilliseen elämään. Vankilassa olleet ja marttyyrikohtalon kokeneet vanhemmat eivät kuitenkaan pystyneet enää antamaan lapsilleen uskonnollista kasvatusta. Esimerkiksi Hendrick Alewijnsz kirjoitti velvollisuudestaan kasvattajana:

Raamatun opetusten ja käskyjen mukaisesti minun isänänne tulee opettaa teille pyhät määräykset, jotta teistä tulee hyviä ja kuuliaisia lapsia ja kristittyjä. Olenkin tähän asti suurella huolellisuudella ja vakavuudella tätä toteuttanut, mutta en ole sitä vielä saattanut loppuun. Näiden olosuhteiden vuoksi, en pysty enää täyttämään loppuun asti isällisen rakkauden ja kasvattajan velvollisuuttani. [--] Siksi kirjoitankin siinä toivossa, että täyttäisin vielä osaltani puutteellisen isällisen opastuksen velvollisuuteeni teitä kohtaan, sillä minut otetaan teidän luotanne liian aikaisin kokonaisuudessaan sitä täyttämään.¹²⁹

Kirjeillään vanhemmat pyrkivätkin paikkaamaan sitä, ettei heille tulevaisuudessa enää ollut mahdollista täyttää rooliaan lastensa uskonnollisina kasvattajina ja opastajina.

2.3 Kasvatuksen ja ohjaamisen keinot kirjeissä

2.3.1 Pelastuksen etsimiseen kehottaminen

Lasten tulevaisuus ja hengellinen pelastuminen aiheuttivat suurta huolta vanhemmille, kuten ilmeni esimerkiksi Soetgen van den Houtenin kirjeessä. Käsiteltyään, miten Jumalan valitut olivat taivaan perillisiä, hän totesi:

Voi rakkaat lapseni, olen kirjoittanut tämän kyyneleet silmissäni, rakkaudesta antanut teille nämä kehotukset, rukoillut teidän puolestanne kiihkeästi, että jos vain mahdollista, te voisitte kuulua osaksi tätä joukkoa. Sillä kun isänne vietiin minulta, en säästänyt päivää tai yötä kasvattaakseni teitä, ja teidän pelastuksenne puolesta olen rukoillut ja ollut huolissani, ja vielä nyt kun olen kahleissa, minun suurin huoleni on aina ollut, etten varovaisuuteni vuoksi varustanut teitä paremmin.¹³⁰

¹²⁸ Schwartz 1973, 107.

¹²⁹ ”*Gelijck oock alsoo de heylige Schrift my leert eude belaft over u / hoe dat ick u Vaderlijck in Goddelijcke onderwijnsinge behoore op te voeden / tot goede schickelijcke kinderen ende menschen Godts / dat welcke ick met goedersorghvuldigheid in mijn betamen tot hier toe begonnen ende met ernste bewesen hebbe / ende noch niet ten bollen / ende siet nu is mijnen arbeydt wech genomen / ende en kan mijn Vaderlijcke lifede ende tucht-schult u niet voort voldoen in dit bevel -- Hierom uyt sulcker hope schrijve ick / ende tot mijn guijtscheldinge der Vaderlijcke onderwijnsinge / die u restet / env eel van my te kort komt / want ick u te vroegh ontnomen ben om te voldoen / ende nochtans en magh ick 't niet versuymen --*” Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:480–481; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 750–751.

¹³⁰ ”*Och / mijn lieve kinderkens / dit hebbe ick geschreven met tranen / u-lieden vermanende upt liefde / met een vyerigh herte / voor u biddende / oft mogelijck ware / dat gy van dit getal bevonden meught worden / want als uwen Vader my ontnomen was / soo en hebbe ick my selven niet gespaert / dagh noch nacht om u-lieden op te brengen / ende mijn gebedt ende sorge was altijd om uwer saligheydt / ende noch binnen banden zijnde / heeft dat altijd mijn meeste sorge geweest / om dat ick u na mijn voorsichtigheydt niet beter beschicken konde /*” Soetgen

On huomionarvoista, että Soetgen kirjoitti näin avoimesti tunteistaan. Marttyyrien kirjeet pitivät ylipäättään sisällään tunteiden ilmaisuja. Tunteiden ilmaisu oli tyypillistä tuon ajan marttyyrikirjallisuudelle.¹³¹ Soetgenin kirjeen yhteydessä kyseessä tosin saattoi olla tehokeino, jolla hän pyrki korostamaan asian tärkeyttä lasten silmissä. Soetgen osoitti, että lasten pelastuminen oli hänen suurin huolenaiheensa, joten myös lasten tuli olla siitä huolissaan. Vastaavanlaiseksi tehokeinoksi voidaan katsoa myös Maeyken van Deventerin testamentin aloitus: ”Minun lapseni lihassa, mutta (kauhistus) ette hengessä.”¹³² Näin aloittaessaan Maeyken van Deventer teki heti selväksi, että lapset eivät olleet vielä osa Jumalan pelastuvaa joukkoa. Janneken Munstdorp kirjoitti kuukauden ikäiselle tyttarelleen toivovansa, että Jumala sallisi tämän joko kasvaa Jumalan pelossa tai ’ottavan kotiinsa’ eli kuolevan tämän ollessa vielä nuori.¹³³ Näin kirjoittaessaan Janneken siirsi tyttarelleen ymmärryksensä pelastuksesta, jonka mukaan tietyn iän ylitettyään tyttären tulisi etsiä uskoa, kääntyä ja elää kristillisesti, jos haluaisi pelastua ja päästä Jumalan valtakuntaan.

Kirjeissä tuotiin esille, että ihmisen oli tehtävä kääntymys ja synnyttävä uudesti, jos hän halusi Jumalan valtakuntaan.¹³⁴ Tämä edellytti valitsemista maailman ja Jumalan valtakunnan väliltä. Kirjeissä osoitettiin, että lapsilla oli vapaus valita elämänsä suunta. Joriaen Simonsz esitti voimakkaalla kielikuvalla valinnan tekemisestä: ”Tuli ja vesi on asetettu sinun silmiesi eteen: kurota kädelläsi sitä kohti kumpaa haluat, nimittäin kuoleman tai elämän.”¹³⁵ Näin hän teki selväksi, että kyseessä oli merkittävä asia, kysymys elämän tai kuoleman valitsemisesta.

Useissa kirjeissä toistui näkemys kahtiajaosta maailman ja Jumalan seuraamisen välillä. Soetgen jatkoikin käsittelemällä Jumalalle kuuliaisuuden ja maailmallisten nautintojen väliltä valitsemista:

Oi lampaani, olette yhä nuoria, lapsukaisia. Teillä on yhä paikkanne Isänne valtakunnassa, katsokaa että pidätte siitä kiinni, ettekä tee niin kuin Esau teki, joka luopui perintöosastaan ja syntymäoikeudestaan sopan vuoksi. Hän luopui isänsä siunauksesta katoavaisen ruuan tähden. Mutta Jacob valitsi paremman osan ja oli kuuliainen Jumalalle ja isälleen. Hän käveli Herran oikeamielistä tietä. [--] Te pystytte nyt valitsemaan elämän ja kuoleman, hyvän ja pahan väliltä. Mitä tahansa haluatte, sen saatte. Nimittäin jos ihastutte pahaan, valitsette maailmalliset nautinnot (josta kumpuaa kaikki epävanhurskaus) [--] Jos

van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:357; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 648.

¹³¹ Räisänen-Schröder 2014, 367.

¹³² ”*Myn kinderen na den vleesche / ende (leyder) niet na den geest*” Maeyken van Deventer Albertille, Johanille, Egbertille ja Truykenille SA, van Braght 1660, 2:712; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 977.

¹³³ Janneken Munstdorp Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:720; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 984.

¹³⁴ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:259, 260; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 565, 566; Lenaert Plover lapsilleen 1560, van Braght 1660, 2:350; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 642; Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:481; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 751; Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:510; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 803; Jacob de Roore lapsilleen toukokuu 1569, van Braght 1660, 2:513; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 806; Janneken Munstdorp Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:722; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 986.

¹³⁵ ”*Water ende vyer wordt u voor oogen gestelt / gy meught u handt upt steecken tot welcken dat u gelieft / dat is de doodt oft het leven.*” Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:260; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 566.

osallistutte näihin synteihin, myytte syntymäoikeutenne ja isänne perintöosan lautasellisesta soppaa, eli muutaman ajallisen nautinnon vuoksi, jotka johtavat kadotukseen.¹³⁶

Soetgenin esittämän vertauksen mukaan perintöosa eli sielun pelastus tarkoitti sitä, että lasten tuli pyhittää elämänsä seuraamaan Herraa. Vertaamalla 1.Mooseksen kirjan kertomukseen Esausta, joka valitsi myydä veljelleen Jaakobille esikoisoikeutensa ja isänsä Iisakin siunauksen lautasellisesta soppaa, Soetgen osoitti, miten yhtä turhanpäiväistä olisi ollut valita maalliset nautinnot pyhän elämän sijasta. Maallisen tavoittelun turhuudesta kirjoitti myös Maeyken Boosers:

Rakastakaa sitä, mikä on ikuista, älkääkä sitä mikä on katoavaista. Etsikää sitä mikä on taivaasta, älkääkä sitä, mikä on maallista. Sillä kaikki liha on kuin ruohoa ja ihmisen kunnia on kuin ruohon seassa oleva kukka: tänään ne ovat, mutta huomenna ne jo heitetään uuniin.¹³⁷

Tässä Maeyken Boosersin kirjoituksessa kävi hyvin ilmi mennoniittayhteisön kahtiajakautunut maailmankuva maallisen katoavaisen sekä ikuisen ja taivaallisen välillä. Kaikki maallinen oli katoavaista, joten niiden tavoittelu oli turhaa. Myös Jan Woutersz käytti kirjeessään vertausta ihmisestä katoavaisena ruohona. Hän kirjoitti, että vaikka monet inhosivatkin Kristuksen seuraajia, sillä ei ollut väliä, koska he ja heidän osoittama ylistyksensä tulisivat katoamaan kuin ruoho tai höyry. Vain Jumalan miellyttämisellä oli väliä.¹³⁸ Joriaen Simonsz kertoi pojalleen, miten oli lukenut kohdan Matt. 16:26: ”Mitä hyödyttää ihmistä, jos hän voittaa omakseen koko maailman mutta menettää sielunsa? Millä ihminen voi ostaa sielunsa takaisin?” ja tullut siihen tulokseen, että hän mieluummin kärsisi Jumalan lapsena kuin eläisi yleistä elämää, joka oli katoavaista.¹³⁹ Varoittelu katoavaisen maallisen tavoittelusta nostettiin esiin myös muissa kirjeissä.¹⁴⁰ Vanhemmat pyrkivät osoittamaan, miten paljon oleellisempaa oli keskittyä tässä

¹³⁶ ”Och / mijn Schaepkens / gy zijt noch in uwer jonckheydt / in uwer kindtschap / gy hebt noch u deel in uws Vaders Rijck / siet dat gy 't wel bewaert / dat gy niet en doet gelijck Esau / die gaf sijn erfdeel of eerste geboorte voor een schotel vol moes / niet achtende de gebenedijdinge sijns Vaders / hy gaf se voor een verganckelijcke spijse: maer Jacob verkoos het beste deel / ende was Godt ende sijnen Vader gehoorsaem / ende wandelde in des Heeren wegen met alder gerechticheydt [--] want u staet nu te kiesen het leven ofte de doot / goedt ofte quaedt / het welck gy u laet behagen / dat sal u gegeven worden / te weten / hebt gy uwen luft tot 'et quaedt / alsoo dat gy verkiest des werelts geneughte (daer alle ongerechticheydt upt komt) te weten / [--] is 't dat gy uwen lust hebt tot alsulcke wercken / soo verkoopt gy u eerste geboorte / oft uws Vaders erfdeel / voor een schotel Moes / te weten / voor een weynigh tijdtlijcke welluften / ende dese leyden u tot 'er verdoemenisse.” Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:356–357; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 647–648.

¹³⁷ ”-- bemindt dat eeuwich is / ende niet dat tijdtlijck is / soeckt dat Nemelsch / ende niet dat Aerdisch is / want alle vleesch is als gras / ende de heerlijkheydt des menschen als een bloeme des gras / dat heden staet ende morgen in den oven geworpen wordt --” Maeyken Boosersin ensimmäinen kirje lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:382; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 668.

¹³⁸ Jan Woutersz tyttärelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:639; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 915.

¹³⁹ ”Wat baet 'et een mensche / dat hy de geheele wereldt wonne / ende sijn ziele schade lijden moeste / dat hy oock niet en hadde daer mede dat hy se mochte lossen.” Joriaen Simonsz Simonille huhtikuun 1557, van Braght 1660, 2:259; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 565–566.

¹⁴⁰ Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:509; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 802; Maeyken van Deventer Albertille, Johanille, Egbertille ja Tryukenille SA, van Braght 1660, 2:712, 714; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 977, 979; Janneken Munstdorp Jannekenille 10.8.1573, van Braght 1660, 2:723; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 987;

elämässä suuntaamaan katseensa kohti tuonpuoleista ja varmistamaan pelastuksensa, sillä kaikki maalliset asiat olivat katoavaisia.

Kirjeissä neuvottiin etsimään ja noudattamaan Jumalan käskyjä eli 'kulkemaan Herran pelossa'. Tämä oli yksi keskeisimpiä vanhempien ohjeita, joka ilmeni myös siinä, miten Maeyken Wens lyhyessä jäähyväiskirjeessä halusi vielä yhtenä viimeisenä asiana nostaa esiin, että hänen lapsensa pyrkisivät nuoruudestaan pelkäämään Jumalaa.¹⁴¹ Samoin Maeyken Boosers muutaman lauseen mittaisen jäähyväiskirjeen viimeisessä lauseessa kehotti lapsiaan pelkäämään Jumalaa ja välttämään kaikkea pahaa.¹⁴²

Kirjeissä herran pelon etsimiseen kehottamisen yhteydessä useasti viitattiin kohtaan Sananl. 1:7: ”Herran pelko, on viisauden alku.”¹⁴³ Sama ajatus ilmeni myös Maeyken van Deventerin testamentissa, jossa hän käski runollisesti lapsiaan kutsumaan Herran pelkoa isäkseen, jolloin viisaudesta ja ymmärryksestä tulisi heidän äitinsä.¹⁴⁴ Herran pelko oli kaiken lähtökohta, koska se ohjasi lapsia toimimaan oikein ja viisaasti. Jacob de Roore ja Raphel van den Velde vertasivat Jumalan pelkoa vanhemmalle osoitettuun kunnioitukseen. He kuvasivat, että lapsi, joka tietää, ettei hänen isänsä halunnut tämän juoksentelevan kaduilla tekemässä pahuuksia, pelkäisi rikkoo isänsä tahtoa vastaan, koska tiesi saavansa muuten piiskaa. He kertoivat, että Jumala oli samoin oikeudenmukainen eikä sietänyt syntiä, vaan rankaisi siitä. Jacob totesi, että lasten tulikin pelätä Jumalaa, sillä Herraa pelkäävä ei haluaisi rikkoo Jumalan käskyjä ja tehdä syntiä.¹⁴⁵

Kirjeissä neuvottiin etsimään Herran pelkoa ja kulkemaan Jumalan tahdon mukaisesti jo nuoruudesta lähtien.¹⁴⁶ Tähän poikkeuksena oli Joriaen Simonszin testamentti, jossa hän neuvoi

Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:779; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1034.

¹⁴¹ Maeyken Wens Adriaenille 5.10.1573, van Braght 1660, 2:717; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 982.

¹⁴² Maeyken Boosersin toinen kirje lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:382; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 669.

¹⁴³ ”*De vrees des Heeren is het beginsel der wijsheydt*” Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:259; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 565; Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:355; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 646; Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:483; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 753; Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:508; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 802; Janneken Munstdorp Jannekenille 10.8.1573, van Braght 1660, 2:722; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 986–987; Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:779; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1034.

¹⁴⁴ Maeyken van Deventer Albertille, Johanille, Egbertille ja Tryukenille SA, van Braght 1660, 2:714; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 979.

¹⁴⁵ Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:508; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 802; Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:779; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1034.

¹⁴⁶ Hollanniksi 'nuoruudesta lähtien' on ”*van joncks*” tai ”*van jonckheydt*”. Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:358; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 649; Soetgen van den Houte veljelleen, siskolleen, Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:360; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 651; Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:508; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 801, 802; Maeyken van Deventer Albertille, Johanille, Egbertille ja Tryukenille SA, van Braght 1660, 2:713; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 978; Maeyken Wens Adriaenille 21.4.1573, van Braght 1660, 2:717; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 981; Maeyken Wens Adriaenille 5.10.1573, van Braght 1660, 2:717; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 982; Raphel van den Velde Raphelkenille

poikaansa ”kulkemaan Jumalan pelossa [--] jo lapsuudesta lähtien”.¹⁴⁷ Verrattuna mennoniittojen käsitykseen lapsen kehityksestä ilmaus vaikuttaa eriskummalliselta, sillä lapsuuden ja nuoruuden eron katsottiin olleen muun muassa ’Herran pelon’ eli omantunnon kehittymisessä. Esimerkiksi Janneken Munstдорpin neuvo tyttärelleen pyrkiä pelkäämään Jumalaa sitten kun tämä oli saanut ymmärryksen vaikuttaisi linkittävän Jumalan pelossa kulkemisen aikaan, jolloin lapsen katsottiin kehittyneen nuoreksi.¹⁴⁸

Historioitsija John Klassen on huomauttanut, että keskiaikaisissa ja uuden ajan alun aikaisissa lähteissä käsitteiden ’lapsi’ ja ’nuori’, tai ’lapsuus’ ja ’nuoruus’, käyttö oli erittäin epätarkkaa. Sanaa lapsi saatettiin käyttää jopa 28-vuotiaasta ja sanaa nuori jopa 50-vuotiaista. Useimmiten sanalla ’nuori’ tosin tarkoitettiin korkeintaan 21–28-vuotiaita.¹⁴⁹ Koska muissa kirjeissä kuitenkin käytettiin toistuvasti sanaa ’nuori’, joka viittaisi yhteisön keskuudessa vakiintuneeseen ilmaukseen, on Joraien Simonszin poikkeava ilmaus huomattava. Joraien kirjoitti pojalleen Simonille, jonka ikä kyseisenä aikana ei ole tiedossa. Joraien tosin jatkoi vielä varoittamalla, ettei tämä epäröisi kulkea Jumalan osoittaman totuuden mukaan, ”sillä kuolema tavoittaa yhtä lailla nuoret ja vanhat.”¹⁵⁰ Voi olla, että ilmauksen taustalla vaikutti epävarmuus, joka johtui siitä, ettei yhteisön sisällä ollut tarkkaa määritelmää siitä, milloin lapsen katsottiin olevan vastuunvelvollinen teoistaan eikä enää pelastuvan automaattisesti Jumalan armosta. Niinpä Joraien saattoi haluta varmistaa poikansa etsivän Jumalan tahtoa niin varhaisesta iästä kuin mahdollista.

Jumalan pelon todettiin nousevan Jumalan tuntemisesta.¹⁵¹ Hendrick Alewijnsz keskittikin noin neljäsosan yhdeksänsivuisesta testamentistaan kertomalla lapsilleen Jumalasta. Aluksi hän kuvaili Jumalan kaikkivaltiuutta, sitä miten tämä on luonut kaiken, Hänen eri nimiään ja miten Hän näki ja kuuli kaiken ja oli kaikissa paikoissa. Tätä hän argumentoi useilla raamatunkohdilla (Jer. 23:23–24, Viis. 1:6, Sir. 14:18), joissa toistui sama ajatus.¹⁵² Hendrickin tarkoituksena oli esittää, että Jumalan tuli olla kunnioituksen kohde. Tämän jälkeen Hendrick siirtyi kuvaamaan, miten Jumala oli ’kamala, pelottava, järkähtämättömän ankara kostaja ja vihollinen vihollisilleen’. Hän nosti esiin monia esimerkkejä Vanhasta testamentista, jossa

SA, van Braght 1660, 2:779; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1034.

¹⁴⁷ ”-- ende wandelen in de vrees des Heeren [--] van kindts been af --” Joraien Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:259; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 565.

¹⁴⁸ Janneken Munstдорp Jannekenille 10.8.1573, van Braght 1660, 2:720; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 985.

¹⁴⁹ Klassen 1986, 564.

¹⁵⁰ ”-- want de doodt nagaet den jongen als den ouden.” Joraien Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:259; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 565.

¹⁵¹ Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:508; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 802; Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:779; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1034.

¹⁵² Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:482–483; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 752–753.

Jumalan kerrottiin auttaneen israelilaisia taisteluissa vihollisiaan vastaan. Tämän tarkoituksena oli osoittaa lapsille, että siinä missä Jumala oli kamala vihollinen vihollisilleen, hän oli myös ’uskollinen ja voittoisa suojelija ystävilleen’.¹⁵³ Hendrickin tarkoituksena oli houkutella lapsiaan pyrkimään itse mieluummin näistä kahdesta vaihtoehdosta jälkimmäiseen.

Jumalan pelkoa ja tahtoa etsiä pelastusta pyrittiin herättämään käyttämällä pelottelun keinoja. Vanhemmat käsittelivät kirjeissään Jumalaa ja hänen edessään kohdattavaa tuomiota, joista kirjoittaessaan he käyttivät hyvin vahvoja ilmaisuja. Vanhemmat kirjoittavat Jumalan ’vihan tulvasta’, rangaistuksista ja ikuisesta kadotuksesta, jotka kohtasivat kaikkia, jotka eivät seuranneet Kristusta ja noudattaneet Jumalan käskyjä.¹⁵⁴ Lapsia muistutettiin siitä, että kaikkien tuli ilmaantua Kristuksen tuomittavaksi ja kaikki tulivat saamaan sen mukaan, mitä ovat tehneet hyvässä ja pahassa.¹⁵⁵ Jumalan todettiin olleen suuri armossaan, mutta myös ojennuksessaan. Jacob de Roore kuvasi Jumalan olevan oikeudenmukainen Jumala, joka ei sietänyt syntiä, vaan rankaisi niitä, jotka tekivät sitä.¹⁵⁶

Jumalaan ja tuomioon liitettiin useammassa kuvauksessa myös tuli. Esimerkiksi Joris Wippe kirjoitti: ”Mikään ei ole piilossa Jumalalta, Hänen silmänsä ovat kuin tulen liekit.”¹⁵⁷ Hendrick Alewijnsz puolestaan kuvasi tottelemattomien kohtaloa: ”Ne, jotka eivät ole totelleet Hänen sanaansa, tahtoaan ja käskyjään, eivät löydä piilopaikkaa Hänen kasvoiltaan, kun Hän saapuu enkeliensä kanssa, tulen lieskoilla täyttämään koston tottelemattomia kohtaan.”¹⁵⁸ Jan Woutersz kuvasi, miten Herran päivä koittaisi kuin polttava uuni, eikä itku enää auttaisi pahantekijöitä ja epäuskovia, koska tuolloin olisi liian myöhäistä armolle.¹⁵⁹ Kadotusta, joka

¹⁵³ Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:484–485; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 753–754.

¹⁵⁴ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:259; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 565; Lenaert Plover lapsilleen 1560, van Braght 1660, 2:350; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 642; Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:485–486, 488; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 755, 756, 757; Jacob de Roore lapsilleen toukokuu 1569, van Braght 1660, 2:516; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 808; Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:779; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 1034.

¹⁵⁵ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:259; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 565; Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:487; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 756; Jacob de Roore lapsilleen toukokuu 1569, van Braght 1660, 2:516; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 808; Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:780; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 1035.

¹⁵⁶ Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:508; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 802; Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:487; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 756.

¹⁵⁷ ”-- want voor hem en is niet verborgen / sijn oogen zijn als vyervlammen.” Joris Wippe lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:282; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 587.

¹⁵⁸ ”-- de ongehoorsame aen sijn woordt / wil ende gebodt / die en sullen geen fluyphoeck konnen vinden voor sijn aengesieht / als hy voortkomen sal met sijn Engelen ende vyer-vlammen / om wraecke te doen aen allen ongehoorsamen.” Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:485; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 754.

¹⁵⁹ Jan Woutersz tyttarelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:638; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 915.

kohtaisi niitä, jotka eivät olleet Kristuksen seuraajia, kuvattiin 'tuliseksi järveksi' ja 'ikuiseksi tuleksi'.¹⁶⁰

Kirjeistä löytyi toisaalta myös lupauksia jälleennäkemisestä ja taivaan valtakunnan perimisestä, jos lapset etsisivät pelastustaan vanhempiensa toiveiden mukaisesti.¹⁶¹ Esimerkiksi Joris Wippe kirjoitti:

Jos kilvoittelette hyveitä ja olette Jumalaa pelkääviä, ja pidätte hänen käskynsä kaikkina elämänne päivinä, me tapaamme jälleen tuonpuoleisessa, yhdessä lammaskatraassa, johon on koottu kaikki Jumalan valitsemat lapset, oikeamielisten ylösnousemuksessa.¹⁶²

Erytisesti kirjeissä kuvattiin Ilmestyskirjan lupauksia, jotka oltiin annettu Herraa pelkääville: he saisivat levätä työstään, he eivät kokisi nälkää tai janoa, Jumala olisi heidän valonsa ja kuivaisi kaikki kyyneleet heidän silmistään, heidät puettaisiin valkoisiin vaatteisiin ja kruunattaisiin ja he saisivat hallita ikuisesti.¹⁶³ Jan Woutersz kirjoitti testamenttinsa alussa, ettei ollut koskaan katunut haasteiden kohtaamisesta huolimatta sitä, että oli etsinyt sielunsa pelastusta, koska tuonpuoleisessa häntä odottaisi iankaikkinen elämä.¹⁶⁴

2.3.2 Raamattu ja rukous ohjaajina

Kastajilla oli reformaattoreiden tavoin katolilaisuudesta poikkeava suhtautuminen Raamattuun. Kastajat ajattelivat, että Raamattu ei ollut pelkästään papiston tulkittavissa ja luettavissa, vaan

¹⁶⁰ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:259; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 565; Lenaert Plovier lapsilleen 1560, van Braght 1660, 2:350; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 642; Maeyken Boosersin ensimmäinen kirje lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:382; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 668; Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:481, 486; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 751, 755; Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:509; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 802; Jacob de Roore lapsilleen toukokuu 1569, van Braght 1660, 2:516; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 808; Jan Woutersz tyttarelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:638; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 915; Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:779; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1034.

¹⁶¹ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:357, 359; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 648, 649; Soetgen van den Houte veljelleen, siskolleen, Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:360; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 650, 651; Maeyken Boosersin ensimmäinen kirje lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:382; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 668; Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:481, 488; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 751, 757; Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:510; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 804; Maeyken van Deventer Albertille, Johanille, Egbertille ja Truykenille SA, van Braght 1660, 2:712; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 977; Maeyken Wens Adriaenille 5.10.1573, van Braght 1660, 2:717; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 982; Janneken Munstdorp Jannekenille 10.8.1573, van Braght 1660, 2:723; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 987.

¹⁶² "Maer is 't dat gy u ter deughden schickt / ende in de vreesse Godts wandelt / ende sijn geboden onderhoudt alle de dagen uwes levens / soo sullen wy hie rna met alle Godts Uptverkoren kinderen in de verrijsenisse der gerechtiger in een kope versamen." Joris Wippe lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:281; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 587.

¹⁶³ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:260; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 566; Lenaert Plovier lapsilleen 1560, van Braght 1660, 2:351; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 643; Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:357; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 648; Lenaert Plovier lapsilleen 1560, van Braght 1660, 2:351; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 643; Jacob de Roore lapsilleen toukokuu 1569, van Braght 1660, 2:516; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 809; Maeyken van Deventer Albertille, Johanille, Egbertille ja Truykenille SA, van Braght 1660, 2:712–713; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 978.

¹⁶⁴ Jan Woutersz tyttarelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:637; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 914.

myös tavallisen kansan. Kastajien kokoontumisiin kuuluikin Raamatun lukeminen yhdessä.¹⁶⁵ Mennoniittayhteisö sai vuonna 1554 Uuden testamentin ja vuonna 1558 koko Raamatun hollannin kielelle käännettyinä, ja niissä oli ensimmäistä kertaa jaenumerot.¹⁶⁶

Pääsääntöisesti kaikki kastajat opetettiin lukemaan. Tiedetään kuitenkin, että kaikki kastajat eivät kannustaneet etenkään naisia käyttämään aikaansa Raamatun tutkimiseen.¹⁶⁷ Tutkittavissa kirjeissä kuitenkin sekä tyttöjä että poikia yhtä lailla kannustettiin opettelemaan lukemaan ja kirjoittamaan sekä itse tutkimaan, mitä Raamattuun oli kirjoitettu ja mitä Jumala vaatisi heiltä.¹⁶⁸ Vain Maeyken Wens, Jacob de Roore ja Raphel van den Velde eivät suoraan käskeneet lapsiaan opettelemaan lukemaan ja tutkimaan Raamattua. Heistä vain Jacobilla oli tytär, joten kehotuksen puuttumisen ei voida päätellä liittyneen heidän tapauksissaan ainakaan sukupuoleen. Maeyken Wensin kirjeestä myös kävi selväksi, että hänen poikansa osasi jo lukea ja kirjoittaa.¹⁶⁹ Jacob ja Raphel puolestaan kehottivat lapsiaan opettelemaan tuntemaan Jumalan ja tämän tahdon, vaikka eivät suoraan viitannetkaan Raamatun lukemiseen.¹⁷⁰

Mennoniitoille tottelevaisuus ja kuuliaisuus olivat keskeisimpiä asioita, jotka kuvasivat kristityn elämää. Kristityn tuli noudattaa kaikkia Jumalan käskyjä ja määräyksiä.¹⁷¹ Jotta lapset pystyisivät elämään elämänsä Jumalan tahdon mukaisesti, heidän tuli oppia tuntemaan, mitä Jumala heiltä vaati. Raamatun lukemisella oli tästä näkökulmasta merkittävä asema, koska sinne oli koottu Jumalan antamat käskyt ja ohjeistukset.

Raamatun tuli toimia ylimpänä auktoriteettina uskolle, kristittynä elämiselle ja kristilliselle yhteisölle.¹⁷² Maeyken Wens kielsi lapsiaan uskomasta mitään muuta kuin mitä

¹⁶⁵ Weaver 1987, 111.

¹⁶⁶ Visser 2006, 310.

¹⁶⁷ Haude 2006, 443.

¹⁶⁸ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:259; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 565; Joris Wippe lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:281, 282; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 587; Lenaert Plovier lapsilleen 1560, van Braght 1660, 2:350; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 642; Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:358; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 649; Soetgen van den Houte veljelleen, siskolleen, Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:360; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 651; Maeyken Boosersin ensimmäinen kirje lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:382; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 668; Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:480; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 751; Jan Woutersz tyttärelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:637; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 914; Maeyken van Deventer Albertille, Johanille, Egbertille ja Truykenille SA, van Braght 1660, 2:713; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 978; Janneken Munstdorp Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:721; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 986.

¹⁶⁹ Maeyken Wens Adriaenille 21.4.1573, van Braght 1660, 2:717; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 982.

¹⁷⁰ Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:508; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 802; Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:779; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1034.

¹⁷¹ Joris Wippe lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:282; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 587; Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:481; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 751; Jan Woutersz tyttärelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:639; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 915; Maeyken Wens Adriaenille 21.4.1573, van Braght 1660, 2:717; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 982; Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:779; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1034.

¹⁷² Estep 1996, 190, 196.

Raamattu heille opettaisi.¹⁷³ Joris Wippe puolestaan neuvoi lapsiaan: ”Toimikaa kaikessa Jumalan lain mukaisesti, älkääkä irtautuko siitä oikealle tai vasemmalle. Älkääkä lisätkö tai ottako pois siitä mitään, jotta kulkisitte viisaasti kaikkialla missä olettekin.”¹⁷⁴ Maeyken van Deventer neuvoi, etteivät hänen lapsensa uskoisi mitään, mitä muut heille opettaisivat, elleivät ne olleet linjassa Raamatun kanssa.¹⁷⁵ Joriaen neuvoi poikaansa vertaamaan myös isänsä tälle jättämää testamenttia ja ohjeita Raamattuun.¹⁷⁶

Lenaert opetti lapsilleen 2.Tim. 3:16 mukailleen, että Raamatun kirjoitukset oli kirjoitettu Jumalan inspiraatiosta ja olivat siten hyödyllisiä opetuksiksi, muistutukseksi, oikaisuksi ja ohjeistukseksi kohti oikeudenmukaisuutta ja kasvua täydellisyyteen. Se myös varusti kokonaisvaltaisesti kaikkiin hyviin tekoihin.¹⁷⁷ Hendrick neuvoi lukemaan Raamattua, koska sieltä lapsille selvisi, mitä oli synty, mikä johtaisi syntiin sekä mitä synnistä seuraisi.¹⁷⁸ Soetgen kehotti lapsiaan lukemaan Raamattua, jotta nämä eivät tulisi eksytetyiksi.¹⁷⁹ Maeyken van Deventer totesi, että Raamattu näyttäisi elämään johtavan tien.¹⁸⁰ Joriaen Simonsz osoitti vastaavasti omakohtaisella tarinallaan, että Raamattu ohjasi oikealle tielle. Hän kertoi, miten hän nuorena miehenä eli vielä synnissä, mutta Raamattuun tutustumisen jälkeen hän tajusi silloisen elämäntyyliensä johtavan kadotukseen.¹⁸¹ Raamatun lukemisen katsottiin olevan tärkeää, koska se opetti lapsia erottamaan oikean ja väärän ja ohjasi oikeaan suuntaan.

Mennonitit eivät edellyttäneet teologista tai muuta korkeaa koulutusta Raamatun lukemiseen ja uskon ymmärtämiseen.¹⁸² Kirjeissä Raamatun lukemisen käsittelyn yhteydessä toistuvasti käskettiin rukoilemaan Jumalalta ymmärrystä ja ohjausta. Joriaen neuvoi rukoilemaan ohjausta siihen, miten tuli toimia.¹⁸³ Jan Woutersz neuvoi vastaavasti tyttärtään rukoilemaan ymmärrystä, jotta hän oppisi erottamaan valheet totuudesta ja löytämään oikean, pelastukseen johtavan tien.¹⁸⁴ Maeyken Wens neuvoi lapsiaan pyytämään Jumalaa opettamaan

¹⁷³ Maeyken Wens Adriaenille 21.4.1573, van Braght 1660, 2:717; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 982.

¹⁷⁴ ”-- ende doet alle dingen na de Wet Godts / ende wijckt noch ter rechter noch ter slinckerhandt / ende en doet daer niet toe noch daer af / op dat gy henen gaet --” Joris Wippe lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:282; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 587.

¹⁷⁵ Maeyken van Deventer Albertille, Johanille, Egbertille ja Tryukenille SA, van Braght 1660, 2:714; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 979.

¹⁷⁶ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:260; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 566.

¹⁷⁷ Lenaert Plover lapsilleen 1560, van Braght 1660, 2:350; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 642.

¹⁷⁸ Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:485; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 754–755.

¹⁷⁹ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:358; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 649.

¹⁸⁰ Maeyken van Deventer Albertille, Johanille, Egbertille ja Tryukenille SA, van Braght 1660, 2:713; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 978.

¹⁸¹ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:259; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 565.

¹⁸² Gregory 1999, 197.

¹⁸³ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:259; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 565.

¹⁸⁴ Jan Woutersz tyttarelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:637; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 914.

heille tahtonsa. Hänen mukaansa Kristuksen seuraaminen merkitsi oman viisauden hylkäämistä. Hän varoitteli luottamasta omaan ymmärrykseen, sillä ainoastaan Jumalaan tuli luottaa. Pyhä Henki opetti hänen mukaansa kaiken mihin heidän tuli uskoa.¹⁸⁵ Myös Soetgen opetti, että Pyhä Henki ohjaisi lapset Jumalan osoittamalle tielle.¹⁸⁶ Vanhemmat eivät tarjonneet Raamatun tulkintaan muita ohjeita kuin rukoilun. Pyhä Henki ja Jumala opettivat ja antoivat heidän mukaansa viisauden. Jumalan ja tämän tahdon ymmärtäminen nousivat viime kädessä Jumalan toimesta.

Vanhemmat käyttivät yleistermiä 'Kirjoitukset' kehottaessaan lapsiaan lukemaan Raamattua.¹⁸⁷ Myös joitain erittelyjä siitä, mitä lasten tuli erityisesti lukea, ilmeni. Uudella testamentilla ja evankeliumeilla oli korostunut asema.¹⁸⁸ R. Emmet McLaughlin on esittänyt, että vaikka evankeliumit olivat ensisijaisessa asemassa kastajille, myös Paavalin kirjeet olivat merkittävällä sijalla. Paavalin kirjeissä nimittäin käsiteltiin enemmän sellaisia asioita, jotka olivat keskeisiä kristilliselle elämälle, kuten jumalanpalvelusta, opetuslapseutta sekä kamppailua syntiä ja houkutusia vastaan.¹⁸⁹ Esimerkiksi Joriaen Simonsz kehotti poikaansa lukemaan Paavalin kirjeitä, koska niistä hänelle selviäisi lihan ja hengen töiden ero.¹⁹⁰

Hendrick kehotti lapsiaan lukemaan Miikan kirjan luvun 6, Mooseksen lain sekä evankeliumit.¹⁹¹ Miikan kirjan 6.luvussa käsiteltiin sitä, mitä Jumala odotti kansaltaan, ja siinä Jumala tuomitsi Israelin kansan erilaisista teoista. Näihin kolmeen Raamatun osa-alueisiin oli Hendrickin näkemyksen mukaan keskeisimmin koottu kaikki se, mitä myös lasten tuli elämässään noudattaa. Joris Wippe puolestaan kirjoitti antavansa lapsilleen saman testamentin, jonka Tobit antoi pojilleen, viitaten Vanhan testamentin apokryfikirja Tobitin kirjaan.¹⁹² Halki kirjeiden vanhemmat viittasivatkin niin Uuden testamentin kirjoihin kuin Vanhaan testamenttiin ja apokryfikirjallisuuteen, joten on selvää, että yhteisön keskuudessa tunnustettiin kunkin arvovalta. James S. Stayer onkin todennut, että Alankomaiden kastajat käyttivät enemmän

¹⁸⁵ Maeyken Wens Adriaenille 21.4.1573, van Braght 1660, 2:717; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 982.

¹⁸⁶ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:355; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 646.

¹⁸⁷ Esim. Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:260; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 566; Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:358; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 649; Maeyken Boosersin ensimmäinen kirje lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:382; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 668; Jan Woutersz tyttärelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:637; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 914; Maeyken van Deventer Albertille, Johanille, Egbertille ja Truyskenille SA, van Braght 1660, 2:713; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 978.

¹⁸⁸ Lenaert Plovier lapsilleen 1560, van Braght 1660, 2:350; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 642; Soetgen van den Houte testamentti 648; Maeyken Wens Adriaenille 21.4.1573, van Braght 1660, 2:717; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 982.

¹⁸⁹ McLaughlin 2009, 217, 240.

¹⁹⁰ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:259; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 565.

¹⁹¹ Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:483; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 753.

¹⁹² Joris Wippe lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:281; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 587.

Vanhaa testamenttia kuin muualla vaikuttaneet eri kastajaryhmät. Hänen mukaansa myös apokryfikirjallisuus sisältyi tuohon aikaan jokaiseen uuteen kansankielelle käännettyyn Raamattuun.¹⁹³

2.3.3 Ohjaus kuuliaisuuteen ja oikean uskonyhteisön piiriin

Kastajanäkemyksen mukaan lapset ja nuoret tulivat helposti harhaanjohdetuiksi, koska heidän oli vaikea kontrolloida perimmäisiä halujaan. He olivat vaikutusalttiita ja ottivat mallia.¹⁹⁴ Pidettiin siis tärkeänä, että malli, joka lapsille annettiin, oli hyvä ja moitteeton. Menno Simons ohjeisti kirjoituksissaan vanhempia rajoittamaan, missä seurassa lapset liikkuisivat. Lapset tuli pitää erossa sellaisista nuorista, joilta lapset saattoivat oppia pahoja tapoja, kuten valehtelemaan, kiroilemaan, vannomaan, tappelemaan ja tekemään pahuuksia.¹⁹⁵ Sama ohjeistus ilmeni myös marttyrivanhempien kirjeissä. Vanhemmat varoittelivat voimakkaasti lapsiaan välttämään väärää ja huonoa seuraa. Lapsia varoiteltiin välttelemään seurustelua synnin- ja pahantekijöiden sekä 'tämän maailman lasten' kanssa, jotta he eivät itse osallistuisi pahantekoihin tai tulisi houkutteleviksi maailmallisiin himoihin.¹⁹⁶ Jan Woutersz tunnusti, että sellaisten ihmisten kutsu saattoi olla houkutteleva ja täynnä hyviä lupauksia, mutta varoitteli siitä, että he kuitenkin kulkivat 'leveää tietä', eivätkä 'kapeaa tietä', joka puolestaan johti iankaikkiseen elämään.¹⁹⁷

Kirjeissä toistui erityisesti kielikuva kadulla juoksemisesta pahojen lasten kanssa. Janneken Munstdorp varoitteli tytärtään, ettei hän juoksentelisi kaduilla, kuten pahat lapset tekivät. Vastaavasti Soetgen van den Houde varoitteli lapsiaan huonosta seurasta ja pahojen poikien kanssa kaduilla leikkimisestä. Kumpikin kehotti lapsiaan mieluummin opettelemaan lukemaan ja kirjoittamaan sekä etsimään pelastustaan.¹⁹⁸ Jacob de Roore kirjoitti lasten luonteelle olevan tyypillistä, että he rakastavat leikkiä kaduilla, missä he oppivat kaikenlaisia pahuuksia, eivätkä pidä siitä, kun heitä ojennetaan. Lapset eivät kuitenkaan ymmärtäneet kadulla juoksentelun vahingollisuutta, sillä se merkitsi vieraantumista Jumalan totuudesta ja pahuudessa kasvamista, josta he saattoivat vain suurella vaivalla palata totuuteen. Hän varoitti lapsiaan karttamaan kaikkea pahaa seuraa, joka saattoi houkuttaa heidät mieltymään maailmaan.¹⁹⁹ Kaduilla pahojen lasten kanssa leikkimisen kielikuvalla viitattiin seurusteluun

¹⁹³ Stayer 2014, 371–372.

¹⁹⁴ Schwartz 1973, 107.

¹⁹⁵ CWMS SA, 951; Graber Miller 2001, 186.

¹⁹⁶ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuun 1557, van Braght 1660, 2:259; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 565; Joris Wippe lapsilleen SA, Van Braght 1660, 2:282; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 587; Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:509; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 802.

¹⁹⁷ Jan Woutersz tyttärelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:637; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 914.

¹⁹⁸ Soetgen van den Houde Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:358; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 649; Janneken Munstdorp Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:721; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 985.

¹⁹⁹ Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:508–509; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 802.

sellaisten ihmisten kanssa, jotka eivät pyrkineet noudattamaan Jumalan käskyjä elämässään. Sillä myös viitattiin maallisten asioiden priorisointiin hengellisen kilvoittelun sijasta.

Kirjeissä toistui usein kehoitus olla kuuliainen niille, jotka ohjeistivat lapsia oikeudenmukaisiksi ja Herraa pelkääviksi.²⁰⁰ Hendrick Alewijnsz käsitteli testamenttinsa alkupuolella kysymystä siitä, miten tulla hyveelliseksi ja viisaaksi. Hän esitti kaiken lähtökohdaksi halun järjestykseen ja kurinpittoon. Lasten tuli ottaa iloiten vastaan kaikki hyvät ohjaukset niiltä, jotka olivat Jumalaa pelkääviä. Alewijnsz lainasi useaa jaetta Sananlaskuista ja Sirakin kirjasta, joiden kaikkien viesti oli sama: se, joka kuuli ja totteli hyvää ohjausta, kulki oikeaa tietä, toisin kuin se, joka ei ottanut vastaan ojennusta, oli hölmö ja kulki erehdysten tietä.²⁰¹ Alewijnszin viesti lapsilleen oli, että olemalla vastaanottavaisia viisaampien ja Jumalaa seuraavien ohjeille, lapset kasvaisivat itse viisaiksi ja oppisivat kulkemaan oikeaa tietä. Vastaava ajatus, että viisaiden seura tekisi myös lapsista viisaita, löytyi myös Soetgen van den Houten ja Joris Wippen testamenteista.²⁰² Jacob de Roore ja Raphel van den Velde puolestaan esittivät Saarnaajan kirjassa sanotun virkkeen: ”Lapseni, vastaanota ohjausta nuoruudestasi lähtien aina vanhuuteesi asti ja niin löydät viisauden.”²⁰³

Kuuliaisuuteen liitettiin myös nuhteluiden ja kurituksen vastaanottaminen. Soetgen van den Houte esimerkiksi esitti, ettei kurittajalle saanut vastata vihaisesti. Hän totesi, että korjauksen ja ohjauksen vastaanottaminen tekisi viisaaksi, kun taas torjuminen johtaisi sielun tuhoutumiseen.²⁰⁴ Menno Simons käsitteli teoksessaan *Lasten kasvatuksesta* kuuliaisuuden keskeisyyttä kristillisessä kasvatuksessa. Hänen mukaansa kuuliaisuuteen ja hyveelliseen elämään kasvattamiseen liittyi oleellisesti myös fyysinen kuritus. Hän myös viittasi raamatunkohtaan Sananl. 23:13-14: ”Älä jätä poikaa kurituksesta [--] ei hän kuole, jos saa keppiä. Kun annat hänelle keppiä, pelastat hänet tuonelan tieltä.”²⁰⁵ Tämän saman ja muutaman

²⁰⁰ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:355; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 646; Soetgen van den Houte veljelleen, siskolleen, Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:360; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 651; Maeyken Boosersin toinen kirje lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:382; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 668; Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:481; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 751.

²⁰¹ Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:481–482; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 751–752.

²⁰² Joris Wippe lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:282; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 587; Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:355; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 646.

²⁰³ ”Mijn kint / in uwe jonckheydt ontfangt de leeringe / tot uwer grijsen oudtheydt toe / soo sult gy de wijsheydt vinden” Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:508; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 802; Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:779; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1034. Alkuperäisessä tekstissä Jacob de Roore ja Raphel van den Velde väittivät raamatunkohdan olevan Saarnaajan kirjasta, mutta englanninkielisessä käännöksessä Joseph F. Sohm on korjannut kyseessä olevan Sirakin kirjan kohta 6:18.

²⁰⁴ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:355; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 646.

²⁰⁵ CWMS SA, 946, 951; Schwartz 1973, 111.

muun raamatunkohdan nosti testamentissaan esille myös Hendrick Alewijnsz käsitellessään, miten hänen orvoiksi jäävien lastensa tulisi olla kuuliaisia tulevien huoltajiensa ohjeistuksille. Hendrick liittyi yleiseen mennoniittojen näkemykseen, jonka mukaan lapset olivat luonteeltaan lapsellisia, holtittomia, ymmärtämättömiä ja taipuvaisia pahaan. Hän nostikin testamentissaan esiin useita raamatunkohtia, joiden viesti oli kutakuinkin sama: fyysinen kuritus karistaisi synnin ja lapsellisen luonteen sekä ohjaisi heidät oikealle tielle. Hän myös muistutti lapsiaan, että he voisivat välttää fyysisen kurituksen, jos olisivat tottelevaisia.²⁰⁶

Myös useissa muissa kirjeissä ohjeistettiin lapsia olemaan kuuliaisia ja tottelevaisia jäljelle jääneitä tai uusia huoltajia kohtaan.²⁰⁷ Jan Woutersz, Lenaert Plovier, Jacob de Roore ja Raphel van den Velde ohjeistivat lapsiaan kunnioittamaan vanhempiaan, koska se oli Jumalan käsky, viitaten Toisesta Mooseksen kirjasta löytyvään kymmeneen käskyyn. Vanhemmat vetosivat kohdan olevan merkittävä, koska se oli ensimmäinen kymmenestä käskystä, joka sisälsi lupauksen. Jan Woutersz ei avannut kyseistä lupautta sen enempää. Sen sijaan Lenaert, Jacob ja Raphel totesivat, että lupauksena oli pitkä ja hyvä elämä.²⁰⁸ Lenaert Plovier ja Jacob de Roore liittivät kyseiseen kohtaan jatkoksi vielä raamatunkohdan 2.Moos. 21:17: ”Sillä, joka kiroaa isänsä tai äitinsä, tulee kuolla.” Jacob vielä täsmensi, että näin tuli tapahtua, koska kyseessä oli niin suuri synti.²⁰⁹ Jostain syystä Raphel oli jättänyt tämän kohdan pois omasta testamentistaan, joka oli muuten pääosin sanasta sanaan vastaava Jacobin testamentin kanssa. Vastaava näkemys tuli ilmi kuitenkin myös hänen testamentissaan, sillä sekä Jacob että Raphel vetosivat vielä raamatunkohtaan Sananl. 3:16: ”Se on jumalanpilkkaja, joka hylkää isänsä. Se on Jumalan kiroama, joka vihastuttaa äitinsä.”²¹⁰ Vanhempien kunnioittaminen koettiin

²⁰⁶ Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:481–482; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 751–752.

²⁰⁷ Joris Wippe lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:281; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 587; Lenaert Plovier lapsilleen 1560, van Braght 1660, 2:350; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 642; Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:355, 358; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 647, 649; Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:510; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 803; Jan Woutersz tyttärelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:639; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 916; Maeyken Wens Adriaenille 5.10.1573, van Braght 1660, 2:717; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 982; Janneken Munstdorp Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:723; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 987; Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:780; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1035.

²⁰⁸ Lenaert Plovier lapsilleen 1560, van Braght 1660, 2:350; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 642; Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:510; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 803; Jan Woutersz tyttärelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:639; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 916; Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:780; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1035.

²⁰⁹ ”-- want soo wie Vader ofte Moeder vloect / die sal den doodt sterven.” Lenaert Plovier lapsilleen 1560, van Braght 1660, 2:350; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 642; Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:510; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 803.

²¹⁰ ”Dan hoe quaet een geruchte is hy / die sijnen Vader verlaet / ende hy is vervloect van Godt / die op sijn Moeder syijtigh is.” Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:510; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 803; Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:780; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1035.

merkittäväksi asiaksi, joka toisi mukanaan siunauksen. Vastaavasti siitä piittaamattomuudella ajateltiin olevan vakavia seurauksia.

Jacob de Roore ja Raphel van den Velde totesivat testamenteissaan, että lapset voisivat parhaiten osoittaa kunnioituksensa vanhempiaan kohtaan tottelemalla heitä.²¹¹ Käsky kuuliaisuuteen ja tottelemiseen ulottui myös niihin tapauksiin, kun orvoksi jäävä lapsi oli jäävä sellaisten hoitoon, jotka eivät olleet mennoniittoja. Näin tiedetään olleen ainakin Janneken Munstdorpin tapauksessa. Hänen puolivuotias tyttärensä jäi Jannekenin vanhempien hoidettavaksi, jotka eivät olleet mennoniittoja. Janneken käski kuitenkin testamentissaan tytärtään aina tottelemaan niitä, keiden leipää söisi ja keiden luona asuisi. Hän kuitenkin myös totesi, että jos he puhuisivat huonosti, tyttären tulisi puhua hyvin.²¹² Muidenkin kirjeissä vanhempien ja muiden lapsia ohjeistavien tottelemiseen liittyi tietty varaus. Useissa kirjeissä todettiin, että ohjeita tuli noudattaa vain kaikessa hyvässä ja oikeamielisessä. Ne eivät saaneet olla ristiriidassa Raamatun tai Jumalan kunnioituksen kanssa.²¹³

Kuuliaisuus oli perusta kristityksi kasvamiselle. Siinä missä lasten tuli kunnioittaa vanhempiaan, kristityn tuli kunnioittaa ja totella Jumalaa. Tämän kuuliaisuuden tuli tosin kummassakin tapauksessa olla iloista ja vapaaehtoista.²¹⁴ Jan Woutersz yhdisti testamentissaan vanhempien kunnioituksen Jumalan kunnioitukseen ja rakastamiseen. Käskettyään tytärtään olemaan kuuliainen äidilleen, hän kirjoitti: “Sillä jos et rakasta äitiäsi, kuinka voisit rakastaa rakasta Herraamme, jota et näe.”²¹⁵ Vanhempien kunnioittaminen toimi harjoituksena Jumalan kunnioittamiselle.

Katolilaisille ja reformoiduille kaste toimi ensimmäisenä kosketuksena kristilliseen yhteisöön, jolloin lapsesta tuli katolisen tai reformoidun kirkon jäsen.²¹⁶ Sen sijaan kastajien lasten ei oletettu olevan osa uskonyhteisöä, ennen kuin he valitsivat kääntyä ja sitoutua

²¹¹ Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:510; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 803; Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:780; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1035.

²¹² Janneken Munstdorp Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:721, 723; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 985, 987.

²¹³ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:358; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 649; Soetgen van den Houte veljelleen, siskolleen, Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:360; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 650; Maeyken Boosersin toinen kirje lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:382; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 668; Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:510; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 803; Maeyken van Deventer Albertille, Johanille, Egbertille ja Truykenille SA, van Braght 1660, 2:714; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 979; Janneken Munstdorp Jannekenille 10.8.1573, van Braght 1660, 2:723; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 987; Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:780; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1035.

²¹⁴ Graber Miller 2001, 188.

²¹⁵ ”-- want is ʔ dat gy u alderlieffte beminde Moeder niet lief en hebt / hoe soudt gy dan liefkonnen hebben onse lieve Heere die gy niet en siet.” Jan Woutersz tyttarelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:639; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 916.

²¹⁶ Spierling 2010, 125.

uskoon.²¹⁷ Lapsia kehoitettiin opettelemaan erottamaan oikea uskonyhteisö väärästä ja liittymään oikeiden uskovien joukkoon. Muutamassa kirjeessä vanhemmat ohjasivat lapsiaan siihen, miten tunnistaa oikea uskonyhteisö. Kirjeissä käytettiin toistuvasti oikeaan uskonyhteisöön viitattaessa ilmaisua ”pieni joukko”.²¹⁸ Mennoniitat olivatkin aikansa yhteiskunnassa pieni vähemmistöjoukko. Toisaalta ilmaisun voitaisiin katsoa myös korostaneen näkemystä siitä, että vain harvat olivat Jumalan valittuja. Esimerkiksi Soetgen van den Houte ja Hendrick Alewijnsz kirjoittivat siitä, miten monet olivat kutsuttuja, mutta harvat valittuja.²¹⁹ Maeyken van Deventer puolestaan kirjoitti kapeasta elämään johtavasta tiestä, jonka vain harvat löytäisivät ja jota vielä harvempi lähtisi kulkemaan.²²⁰

Tämän pienen joukon tunnisti heidän elämäntyylistään. Yhdeksi keskeisimmäksi tunnusmerkiksi kuvattiin, että he olivat Herraa pelkääviä eli noudattivat Jumalan käskyjä.²²¹ Kirjeistä nousi myös ajatus, että oikeat kristityt tunnistaisi heidän teoistaan ja ’hedelmistään’. Soetgen van den Houte kuvaili yhteisön tunnuspiirteeksi myös, että sen jäsenten toimintaa ohjaili rakkaus.²²² Jan Woutersz totesi, että oppiessaan erottamaan hyvän pahasta ja valheet totuudesta hänen tyttärensä tulisi tunnistamaan, mitkä teot kumpusivat Kristuksen hengestä.²²³ Joriaen Simonsz puolestaan käytti oikeaa uskonyhteisöä kuvaillessaan mennoniitoille tunnusomaista nimitystä ’kirkko vailla tahraa tai rypyyä’. Tämän hän määritteli tarkemmin tarkoittavan, että he olivat moitteettomia kaikessa ja yhteisössä vallitsi Paavalin oppien mukaan Hengen hedelmät: rakkaus, rauha, ykseys ja totuus.²²⁴

Ennen oikean uskonyhteisön tuntomerkkien käsittelyä Joriaen varoitteli poikaansa väärästä seurasta. Hän painotti, että ensimmäisenä ja ennen mitään muuta hän halusi varoitella vääristä profeetoista ja teeskentelijöistä, joiden hän identifioi olevan pappeja ja munkkeja.

²¹⁷ Graber Miller 2001, 184.

²¹⁸ Hollanniksi ’*kleyne hoopken*’ tai ’*kleyne hoopken*’. Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:260; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 566; Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:359; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 649; Jan Woutersz tyttarelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:638; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 915; Maeyken Wens Adriaenille 21.4.1573, van Braght 1660, 2:717; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 982; Janneken Munstdorp Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:721; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 985.

²¹⁹ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:357; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 648; Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:487; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 757.

²²⁰ Maeyken van Deventer Albertille, Johanille, Egbertille ja Truykenille SA, van Braght 1660, 2:713; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 978.

²²¹ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:260; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 566; Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:483; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 753; Maeyken Wens Adriaenille 21.4.1573, van Braght 1660, 2:717; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 982; Janneken Munstdorp Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:723; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 987.

²²² Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:359; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 649–650.

²²³ Jan Woutersz tyttarelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:637; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 914.

²²⁴ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:260; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 566.

Näiden hän kuvasi 'johtavan harhaan ja murhaavan sielun' ja kertoi omaavansa omakohtaista kokemusta asiasta. Hän myös kielsi poikaansa kulkeutumasta 'luterilaisten tai zwingliläisten, tai muiden lahkojen' seuraan, sillä nämä olivat 'pahoja ja tappavaa myrkkyä'.²²⁵ Kirjoittamalla näin vahvasti Joriaen osoitti, miten oleellista oli pysytellä oikeassa seurassa ja olla tarkkana opin suhteen, koska harhaanjohtajien opin seuraaminen johtaisi 'sielun kuolemaan' eli kadotukseen.

Oikean uskonyhteisön tunnusmerkkien kuvauksissa oli melko suoraviivaisia viittauksia mennoniittoihin. Esimerkiksi Joriaen mainitsi, että oikean uskonyhteisön käytännöt ja sakramentit olivat yhdenmukaiset Kristuksen määräyksen ja apostolien käytäntöjen kanssa.²²⁶ Mennoniitat poikkesivat muista uskonryhmistä erityisesti sakramenttiopissaan, joten tämä oli suora osoitus mennonittoihin. Jan Wouterszin puolestaan kuvaili, että "he eivät tee paha kenellekään. He rukoilevat vihollistensa puolesta, he eivät vastusta vihollisiaan, he sanovat joko kyllä tai ei. Heidän sanansa on sinetti."²²⁷ Tämä viittasi mennoniittoille tunnusomaiseen oppiin vannomattomuudesta sekä väkivallan ehdottomasta kieltämisestä, joka ilmeni siinä, ettei vihollisia tai vainoajia vastustettu missään tilanteessa.

Oikeanlaisen elämäntyylin ja oikean opin lisäksi keskeiseksi tunnuspiirteeksi nostettiin yhteisöön kohdistunut halveksunta ja vainot.²²⁸ Maeyken Wens kirjoitti: "Katso pientä joukkoa, jota vainotaan Herran Sanan tähden, sillä hyvät eivät vainoa ketään, vaan ovat vainottuja."²²⁹ Vastaavanlainen ajatus toistui useasti kirjeissä. Janneken Munstdorp esimerkiksi totesi, miten he olisivat saaneet elää rauhassa, jos olisivat eläneet maailman mukaisesti, harjoittaen epäjumalanpalvontaa ja rakastaen kaikkea väärää. Koska he kuitenkin olivat Jumalaa pelkääviä ja tekivät vain sitä, mikä miellytti Jumalaa, maailma ei jättänyt heitä rauhaan ja 'janosi heidän vertaan'.²³⁰ Vainojen esitettiin todistavan yhteisön oikeasta uskosta ja olevan merkkejä siitä, että he ovat Kristuksen seuraajia.

²²⁵ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:260; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 566.

²²⁶ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:260; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 566.

²²⁷ "-- sy doen niemandt quaedt / sy bidden voor haer vyanden / sy en wederstaen haer vyanden niet / haer woorden zijn ja / dat ja is / ende niet / dat neen is. Haer woorden zijn haer zegel --" Jan Woutersz tyttärelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:638; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 915.

²²⁸ Hendrick Alewijnz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:487; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 756; Jan Woutersz tyttärelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:638; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 915; Maeyken Wens Adriaenille 21.4.1573, van Braght 1660, 2:717; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 982; Maeyken van Deventer Albertille, Johanille, Egbertille ja Truykenille SA, van Braght 1660, 2:714; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 978; Janneken Munstdorp Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:721; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 985.

²²⁹ "-- siet op het kleyne hoopken / dat om des Heeren woort vervolght wordt / want de goede en vervolgen niemandt / maer sy worden vervolght." Maeyken Wens Adriaenille 21.4.1573, van Braght 1660, 2:717; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 982.

²³⁰ Janneken Munstdorp Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:720; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 985.

Vanhemmat esittivät sen olleen ikiaikainen järjestys, että hurskaat olivat syrjittyjä ja vainottuja maailmassa. Esimerkiksi Maeyken Boosers kirjoitti, että niin oli ollut alusta lähtien, että oikeamieliset kärsivät ja epävanhurskaat olivat vallassa.²³¹ Vastaavasti Soetgen van den Houte kirjoitti:

Jos hyväksytte, että teitä ohjataan hyveissä, seuraatte Herran ääntään, kuten Abelin ajoista lähtien nykyiseen saakka monet kärsineet ovat tehneet. Heidät torjuttiin, halveksuttiin, vainottiin ja tapettiin, koska he eivät seuranneet pahaa maailmaa ja sen väärää profeettoja.²³²

Kirjeissä vedotaan esimerkkeihin Raamatun henkilöistä, jotka kohtasivat kärsimystä ja vainoa. Soetgenin lisäksi myös Joriaen Simonsz nosti esimerkiksi Abelin. Hän kertoi Abelin tulleen veljensä Kainin tappamaksi, koska tämä oli vihainen ja kateellinen Abelin hyvyyttä kohtaan ja koska Jumala oli tyytyväinen Abeliin, muttei Kainiin. Joriaen nosti esimerkeiksi myös Vanhan testamentin profeetat Miikan, Zedekian ja Elian, jotka olivat olleet ainoita oikeita profeettoja satojen väärin profeettojen keskellä. Väärät profeetat vainosivat heitä, koska eivät kestäneet heidän hyvää julistustaan. Keskeisimmäksi esimerkiksi Joriaen nosti Jeesuksen, jonka hän muistutti myös kokeneen vainoja heti synnyttyään kuningas Herodeksen taholta, ja aikuisena häntä kutsuttiin vääräuskoiseksi hänen hyvyytensä tähden ja lopulta hänet ristiinnaulittiin.²³³ Joriaen esitti siis, että vastaavasti oikeita uskovia vainottiin heidän oikean ja hyvän julistuksensa tähden. Myös useiden muiden marttyyrien kirjeissä nostettiin esiin, että he seurasivat kuolemallaan pyhien, profeettojen, apostolien ja itse Kristuksen tietä.²³⁴

Marttyyriutta käsittelemällä vanhemmat saattoivat pyrkiä myös rohkaisemaan lapsiaan. Osoittamalla vainojen ja marttyyriuden olevan osa kristityn elämää lapsia saatettiin valmistaa henkisesti kastajana elämiseen, johon liittyi vainoja. Heitä pyrittiin lohduttamaan ja suuntaamaan heidän katseensa kärsimyksistä tuonpuoleista kohtaan. Vanhemmat kuvasivat, miten pientä kärsimys olisi verrattuna siihen, mikä heitä kohtaisi taivaassa, jos he vain kestäisivät kärsimykset. Taivaslupauksiin vedoten vanhemmat pyrkivät varmistamaan, etteivät lapset pelon vuoksi jättäisi etsimästä pelastusta.

²³¹ Maeyken Boosersin ensimmäinen kirje lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:382; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 668.

²³² *"-- is't dat gy u laet onderwijsen tot 'er deught / soo sult gy de stemme des Heeren volgen / gelijck gedaen hebben van Abels tijden af tot noch toe / vele die geleden hebben / sy hebben versmaedt geweest / veracht / vervolght / gedoodt / om dat sy de boose werelt met haer valsche Propheten niet volgen en wilden."* Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:357; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 648.

²³³ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:260; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 565.

²³⁴ Lenaert Plover lapsilleen 1560, van Braght 1660, 2:351; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 643; Soetgen van den Houte veljelleen, siskolleen, Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:360; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 651; Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:511; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 804; Jan Woutersz tyttäreilleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:639; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 916; Maeyken van Deventer Albertille, Johanille, Egbertille ja Truykenille SA, van Braght 1660, 2:712; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 978; Janneken Munstdorp Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:720, 722; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 985, 986.

3. Hyvän kristityn malli

3.1 Elämänmuutos

Mennoniittojen teologiassa kristityksi tulemisessa kääntymyksellä ja uudestisyntymisellä oli keskeinen asema. Lenaert Plovier totesi Kristuksen sanoneen: ”Totisesti, totisesti, jollei ihminen synny uudesti, hän ei näe Jumalan valtakuntaa.”²³⁵ Uudestisyntymistä käsitteli myös Joriaen. Hän totesi, että hänen ohjeensa olisivat hänen pojalleen aluksi vaikeita kuulla, koska ne olivat vastoin hänen ensimmäistä syntymäänsä lihassa. Joriaen käski poikaansa syntymään uudesti ja kääntymään, jos hän haluaisi Jumalan valtakuntaan.²³⁶ Menno Simonsille uudestisyntyminen tarkoitti hengessä uudistumista ’vanhasta, lihallisesta minuudesta’. Termejä ’liha’ tai ’lihallisuus’ käytettiin puhuttaessa ihmisen syntisestä luonnosta.²³⁷

Mennoiitat ajattelivat, että alisteisuus lihalle eli syntiselle luonnolle johti tottelemattomuuteen, kun taas henki johti kuuliaisuuteen Jumalan käskyille.²³⁸ Hendrick kirjoitti hengen ja lihan välisestä vastakkainasettelusta: ”Ymmärtäkää, rakkaat lapseni, mihin suureen vaaraan meidän paha lihamme syöksee meidät, surmaten sielun. Lihan halut ja teot aiheuttavat ikuisen murheen ja taivaan menetyksen.”²³⁹ Sitten hän siteerasi Paavalia: ”Kulkekaa Hengen ohjaamina, jotta ette täytä lihan haluja. Sillä liha haluaa sitä, mikä on Henkeä vastaan, ja Henki lihaa vastaan. Nämä ovat vastakkaisia toisilleen, ja siksi ette tee sitä mitä haluaisitte.”²⁴⁰ Joriaen totesi pojalleen, ettei liha ohjaisi häntä tekemään mitään hyvää ja vetosi Paavalin kirjoittaneen: ”Lihan mukaan eläminen johtaa kuolemaan. Ne, joita hallitsee liha, eivät voi miellyttää Jumalaa.”²⁴¹ Joriaen neuvoikin poikaansa tämän jälkeen kuolettamaan lihallisuuden itsestään. Jan Woutersz kuvasi oikean uskonyhteisön jäsenten tuntomerkkejä:

He elävät katumuksessa. He välttävät sitä, mikä on paha, ja haluavat tehdä sitä, mikä on hyvää. Heillä on oikeudenmukaisuuden nälkä ja jano. He ristiinnaulitsevat syntisen luontonsa joka päivä, kuolettaakseen synnin, joka taistelee heidän ruumiinjäsenissään. He pyrkivät ja etsivät sitä, mikä on rehellistä ja

²³⁵ ”Voorwaer / voorwaer segge ick u: ’t En zy saecke dat yemant herboren worde / die en sal het rijcke Godts niet sien.” Lenaert Plovier lapsilleen 1560, van Braght 1660, 2:350; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 642.

²³⁶ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:259; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 565–566.

²³⁷ Altepeter 1998, 76–77.

²³⁸ Weingart 1967, 33–34.

²³⁹ ”Verstaet noch eens / mijn lieve kinderen / wat een swaren noodt dat ons quaet vleesch hier verdient / ende den zielen om den hals brengt / door lust ende werck des vleesch komt dat eeuwich treuren en Hemel-missen.” Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:486; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 755.

²⁴⁰ ”Wandelt in den Geest / ende gy en sult de lusten des vleesch niet volbrengen: Want het vleesch gelust tegen den Geest / ende den Geest tegen het vleesch / dese zijn tegen malkanderen / alsoo dat gy niet en doet / al ’t gene dat gy wilt.” Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:486; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 755.

²⁴¹ ”-- ende het vleesch en sal u niet goets raden. Deaerom magh Paulus wel seggen: Vleeschelijck gesint te zijn / is de doodt / ja die vleeschelijck zijn / die en mogen Gode niet behagen. Hierom soo doodet uwe vleeschelijcke leden hier op aerden.” Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 259; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 565.

hyväksyttävää. [--] He ovat pahoillaan siitä, etteivät voi elää pyhemmin, jonka vuoksi he usein huokailevat ja itkevät.²⁴²

Tämän kuvauksen mukaan kristityn päivittäistä elämää kuvasi kilvoittelu, jossa kristitty kamppaili syntiä vastaan ja pyrki pyhään elämään. Jotta kristitty olisi kuuliainen Jumalalle, tämän tuli ’ristiinnaulita lihallisuutensa’. Ajateltiin, että myös kääntyneen oli mahdollista syntiä tekemällä palata takaisin ’vanhaan, lihalliseen minuuteensa’.²⁴³ Kristityn tuli siis kamppailla lihaansa vastaan, joka houkutteli heitä synnin ja kadotuksen tielle.

Lihassa olevat keskittyivät itseensä, maailmaan ja ajallisiin asioihin. Hengestä olevat puolestaan keskittyivät Jumalaan, taivaaseen ja iankaikkisuuteen.²⁴⁴ ’Lihallisuuden’ lisäksi mennoniitat käyttivät myös termejä ’maallisuus’ tai ’maailma’ vastakohtana hengellisyydelle. Esimerkiksi Jacob de Roore siteerasi Jaakobin kirjettä käsitellessään uskoviin kohdistuneita vainoja: ”Ystävyys tämän maailman kanssa on vihamielisyyttä Jumalaa kohtaan. Jos olet maailman ystävä, olet Jumalan vihollinen.”²⁴⁵ Hän myös totesi, että jos hänen lapsensa haluaisivat olla maailman ystäviä, heidän tulisi osallistua ’sopimattomuuksiin ja epäjumalanpalvelukseen.’²⁴⁶ Vastaava asetelma ilmeni myös Joriaenin testamentissa. Todettuaan, että hänen poikansa tulisi syntyä uudesti, jos hän haluaisi Jumalan valtakuntaan, hän totesi: ”Et voi ymmärtää tätä niin kauan kuin liha hallitsee mieltäsi, niin kauan, kunnes sinusta tulee maailman vihollinen.”²⁴⁷ Jacob ja Joriaen ymmärsivät maailman ja Jumalan seuraamisen toisilleen täysin vastakkaisina. Ihmisen tuli valita näiden kahden väliltä. Hän seurasi joko maailmaa ja lihansa himoja ja oli Jumalan vihollinen tai oli kuuliainen Jumalalle ja siten maailman vihollinen.

Maeyken van Deventer varoitteli lapsiaan mukautumasta maailmaan. Hän totesi: ”Olemme pyhiinvaeltajia tässä maailmassa. Tässä maailmassa ei tule olla mitään, mikä ilahduttaisi teitä, sillä kaikki on turhamaisuutta ja katoavaista.”²⁴⁸ Kristityn tuli kohdistaa

²⁴² ”-- sy leyden een boetveerdigh leven / sy vermijden het quaet / en de hebben lust in het goedt te doen / sy hongeren ende dorsten na de gerechticheydt / sy en stellen haer sondige vleesch dagelijcks meer ende meer om de sonden te sterven / die in haer leden strijden / sy staen ende soecken na het gene dat eerlijck is / ende wel luydt / [--] / het is haer leet / dat sy niet altijd heyliger en leven / daerom dat sy dickwils suchten ende weenen” Jan Woutersz tyttärelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:638; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 915.

²⁴³ Altepeter 1998, 76.

²⁴⁴ Altepeter 1998, 77.

²⁴⁵ ”-- dat de vriendtschap van deser werelt een vyandtschap tegen Godt is / wilt gy des werelts vriendt wesen / gy sult Godts vyandt zijn.” Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:511; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 804.

²⁴⁶ Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:511; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 804.

²⁴⁷ ”-- dit en kondt gy niet verstaen / soo lange gy des werelts sot ende vyandt niet en wordt.” Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:260; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 566.

²⁴⁸ ”-- want wy zijn hier pelgrims op der Aerden / ende en laet hier op deser werelt niet wesen dat u verblijden magh / want het is alle ydelheydt / ende verganckelijck.” Maeyken van Deventer Albertille, Johanille, Egbertille ja Tryukenille SA, van Braght 1660, 2:714; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 979.

katseensa mieluummin iankaikkisuuteen kuin tavoitella maallisia katoavaisia asioita. Maeyken myös totesi maailmasta: ”Pakoilkaa sitä, älkää veljeilkö sen kanssa ollenkaan.”²⁴⁹ Maeyken van Deventerin kirjeessä ilmeni ajatus erottautumisesta maailmasta. Tiedetään kuitenkin, että mennoniitat eivät kirjaimellisesti erottautuneet ympäröivästä yhteiskunnasta, vaan suurin osa heistä asui kaupungeissa.²⁵⁰ Kirjeiden ohjeet tuleekin ymmärtää tarkoittavan pikemminkin henkistä erottautumista. Esimerkiksi Joris Wippe ja Lenaert Plovier ohjeistivat lapsiaan hylkäämään jumalattomuuden ja maalliset himot ja sen sijaan elämään oikeudenmukaisesti ja hurskaasti tässä maailmassa.²⁵¹ He neuvoivat lapsiaan siis erottautumaan maailmasta teoillaan ja elämäntyylillään.

Vaikka ihmisen ajateltiin varsinaisesti pelastuvan Kristuksen armosta, uskon edellytettiin vaikuttavan ja näkyvän ulkoisesti kääntyneen elämässä. Kristityksi kääntyneen uskottiin uudistuvan Kristuksessa, ja uudestisyntyneen tuli todistaa tästä muutoksesta elämällään.²⁵² Kristittyinä olemisessa ei mennoniittojen mukaan ollutkaan keskeistä sisäinen kokemus Jumalan armosta, vaan kokonaisvaltainen elämänmuutos ja sitoutuminen Kristuksen seuraamiseen.²⁵³ Elämänmuutoksesta opettivat myös vanhemmat kirjeissään. Janneken Munstdorp totesi: ”Mitä se hyödyttää niitä, jotka edelleen jatkavat synnin tekemistä, eivätkä käänny sopimattomasta elämästä. [--] Se ei hyödytä heitä, että Kristus kuoli, elleivät he kadu ja tee parannusta.”²⁵⁴ Ja hieman myöhemmin testamenttiaan hän jatkoi: ”Älä osallistu pimeyden hedelmättömiin tekoihin, vaan mieluummin valita niistä. Anna uuden elämäsi muuttaa sinut, jotta toteuttaisit hyveitä, joihin Jumala on kutsunut sinut.”²⁵⁵ Lenaert Plovier puolestaan vetosi Kristuksen opetukseen, miten jokainen puu, joka ei tuota hyvää hedelmää, hakataan pois ja heitetään tuleen.²⁵⁶ Nämä Lenaertin ja Jannekenin kirjoitukset viittaavat siihen, että parannuksen tekemisen ja ’hyvien hedelmien’ katsottiin olevan erottamaton osa Kristuksen

²⁴⁹ ”-- vliede van haer / ende en hebt geen gemeenschap met haer --” Maeyken van Deventer Alberville, Johanille, Egbertille ja Truykenille SA, van Braght 1660, 2:714; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 979.

²⁵⁰ Visser 2006, 307, 316.

²⁵¹ Joris Wippe lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:282; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 587; Lenaert Plovier lapsilleen 1560, van Braght 1660, 2:350; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 642.

²⁵² Visser 2006, 305.

²⁵³ Gregory 1999, 198; Graber Miller 2001, 184–185.

²⁵⁴ ”-- wat sal hen baten dat Christus gestorven is / die noch in haer sonden blijven / en niet en bekeeren van dit onbehoorlijck leven [--] 't en sal haer-lieder niet baten dat hy gestorven is / is 't dat sy haer-lieden niet beteren.” Janneken Munstdorp Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:722; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 986.

²⁵⁵ ”-- en hebt oock geen gemeenschap met die onvruchtbare wercken der duysternissen / maer straft se liever / en verandert u door de vernieuwinge uwes levens / dat gy verkondigen meught de deughden daer in u Godt geroepen heeft.” Janneken Munstdorp Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:723; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 987.

²⁵⁶ Lenaert Plovier lapsilleen 1560, van Braght 1660, 2:350; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 642.

seuraamista. Tässä he liittyivät myös Menno Simonsin näkemykseen siitä, ettei oikea usko voinut olla näkymättä hyvinä hedelminä kristityn teoissa.²⁵⁷

Kristityksi kääntymisessä ja elämän uudistamisessa oli siis kyse Jumalan pelossa elämisestä ja Hengen hedelmien tuottamisesta. Samalla kristityn tuli kuolla 'lihallselle luonnolleen' ja erottautua maailmallisuudesta, sillä ne ohjasivat tekemään pahuuden ja synnin tielle.

3.2 ”Kristuksen vuoksi tulee kaikki hylätä”

Kristuksen seuraaminen merkitsi mennoniitoille täyttä kuuliaisuutta Jumalalle. Jumalan tuli olla kaikessa ensisijainen. Esimerkiksi Jacob de Roore ohjeisti lapsiaan, että heidän kuuliaisuutensa ja rakkautensa vanhempiaan kohtaan ei saisi mennä Jumalalle kuuliaisuuden ja Hänen rakastamisensa ylitse. Jacob totesi, että kristityt vanhemmatkaan eivät saisi odottaa lapsiensa rakastavan heitä enemmän kuin Jumalaa. Heidän tehtävänsä oli sitä vastoin kasvattaa lapsensa rakastamaan Jumalaa ylitse kaiken.²⁵⁸ Janneken myös käski tytärtään rakastamaan Jumalaa yli kaiken.²⁵⁹

Jumalan ensisijaisuus merkitsi tämän tahtoon taipumista. Kirjeissä tuotiin esille, että kaikki oli Jumalan tahtoa ja Hänen hallinnassaan. Maeyken Boosers kirjoitti lapsilleen: ”Hänen siunattu tahtonsa toteutukoon minussa. Jos se olisi miellyttänyt Häntä, Hän olisi estänyt vangitsemiseni.”²⁶⁰ Raphel totesi: ”Koska Herra on niin päättänyt, että minut otetaan luotasi, vaikka olisinkin mielelläni jäänyt luoksesi [--] mutta se ei ollut Herralle mieliksi”.²⁶¹ Vastaavasti myös Joris Wippe ja Janneken esittivät sen olevan Jumalan tahto, että he erkaantuivat lapsistaan. Janneken esitti tyttärelleen toiveen, että myös hän taipuisi Jumalan tahtoon kaikessa.²⁶² Näin todetessaan vanhemmat asettivat esimerkin luottamuksesta ja Jumalan tahtoon suostumisesta. He osoittivat, että myös heidän vankilassa olemisensä ja tuleva kuolemansa, olivat Jumalan tahtoa, johon heidän kristittyinä tuli suostua.

Jacob de Roore ja Raphel van den Velde selittivät testamenteissaan lapsilleen, miksi heidän isänsä oli valmis kuolemaan ja jättämään heidät. He kirjoittivat, etteivät tienneet

²⁵⁷ Altepeter 1998, 74.

²⁵⁸ Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:510; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 803.

²⁵⁹ Janneken Munstdorp Jannekenille 10.8.1573, van Braght 1660, 2:723; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 987.

²⁶⁰ ”*Sijnen gebenedijden wille nidet met my geschieden / hadde 't hem belieft / hy soude dese banden wel belet hebben*” Maeyken Boosersin ensimmäinen kirje lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:382; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 668.

²⁶¹ ”*Terwijlen dat 'et den Heere alsoo voorsien heeft / dat ick van u genomen moeste wordeu / ende ick seer wel by u hadde willen blijven*” ”-- maer het en heeft den Heere niet belieft --” Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:779; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1034.

²⁶² Joris Wippe lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:281; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 587; Janneken Munstdorp Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:720, 721, 723; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 984, 985, 987.

mitään 'taivaan alla' tai 'ketään ihmistä tai mitään aarretta tässä maailmassa', joka olisi niin mahtava tai rakas heille, että suostuisivat jättämään lapsensa. Tämän todettuaan he jatkoivat, että Kristuksen vuoksi tuli kuitenkin hylätä kaikki.²⁶³ Jacobin ja Raphelin lisäksi myös Janneken nosti testamentissaan esiin raamatunkohdan, jossa Jeesus totesi, että sen, joka haluaa olla hänen seuraajansa, tulisi hylätä kaikki muu hänen vuokseen: isä, äiti, sisko, veli, puoliso, lapset, omaisuus, jopa oma elämä.²⁶⁴ Soetgen kirjoitti, miten hän vankilassa ollessaan oli kuullut, että hänen lapsensa oli viety Bruggeen, Flanderiin, ja kertoi tämän aiheuttaneen suurta surua ja huolta hänelle. Hän kertoi kuitenkin muistaneensa, että Kristuksen vuoksi tulee erota kaikesta mitä rakastaa tässä maailmassa, sekä rukoilleensa, että Jumala huolehtisi hänen lapsistaan.²⁶⁵ Näissä kohdissa vanhemmat osoittivat omalla esimerkillään lapsilleen, että kristityn tuli olla valmis luopumaan kaikesta Kristuksen tähden, jopa itselleen kaikista tärkeimmistä asioista.

Kristuksen seuraaminen merkitsi itsensä altistamista vainoille, kärsimykselle ja jopa kuolemalle. Soetgen neuvoi lapsiaan, etteivät he nostaisi hälyä, jos heitä herjattaisiin, vaan sietäisivät sen Kristuksen vuoksi. Hän myös käsitteli sitä, miten heidän tulisi mieluummin kärsiä pahaa, kuin tehdä sitä toisille, nostaen esimerkeiksi muun muassa soimauksen, herjauksen ja väkivallan.²⁶⁶ Pyrkiessään osoittamaan, miksi Jumala oli pelon ja kunnioituksen arvoinen, Hendrick Alewijnsz nosti esiin esimerkkejä Vanhasta testamentista, joissa Jumala johti Israelin kansan voittajaksi sodissa. Hän täsmensi, että sotiminen, kosto ja tappaminen olivat sidoksissa kyseiseen aikakauteen. Hän korosti, että vaikka Jumala oli tuolloin hyväksynyt ja auttanutkin sodassa ja väkivallan teoissa, oli vastaava nykyisin tiukasti kiellettyä, koska Kristus oli asettanut esimerkin rauhasta. Kristityille oli tiukasti kiellettyä kaikki kosto ja pahan vastustaminen voimaa käyttäen. Hendrick ohjeisti Matt. 5:39–40, 44 mukaisesti, että heidän tuli antaa viittansa ottaneille myös takkinsa, kääntää lyöjälle myös toinen poski, rakastaa vihollisiaan ja rukoilla vainoojiensa puolesta. Hän myös ohjeisti, että vainoojien vastustamisen sijasta heidän tuli paeta toiseen kaupunkiin.²⁶⁷ Myös Soetgen vetosi samaan raamatunkohtaan ja ohjasi lapsiaan rakastamaan vihollisiaan ja rukoilemaan niiden puolesta, jotka puhuivat heistä

²⁶³ Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:510; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 803–804; Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:779; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1034.

²⁶⁴ Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:510; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 804; Janneken Munstdorp Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:720; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 985; Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:779; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1034.

²⁶⁵ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:357; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 648.

²⁶⁶ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:358; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 649.

²⁶⁷ Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:484–485; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 754.

pahaa.²⁶⁸ Jan Woutersz totesi antavansa anteeksi vangitsijoilleen antaen siten tyttärelleen esimerkin vainoihin suhtautumisesta.²⁶⁹ Kärsimysten sietäminen valittamatta oli yksi kristillisistä perushyveistä, ja uudella ajalla ihanne passiivisesta kärsimyksestä marttyyrin käytöksessä korostui entisestään.²⁷⁰

Kärsimyksen ja vainojen esitettiin olevan välttämätön osa kristityn elämää ja kohtaavan niitä, jotka olivat hurskaita. Erityisesti kirjeissä nostettiin esiin raamatunkohta 2.Tim. 3:12: "Kaikki, jotka elävät hurskaasti, tulevat kärsimään vainoista."²⁷¹ Maeyken van Deventer kuvasi Kristuksen seuraamista: "Nuoruudestanne lähtien ottakaa harteillenne kannettavaksi kärsivällisesti ja kiitoksella Hänen ikensä ja kevyt taakkansa."²⁷² Sitten Maeyken viittasi Hepr. 12:6–8: "Sillä Hänellä ei ole yhtäkään poikaa, jota hän ei kurittaisi. Sillä jos jätte vaille kuritusta, josta me kaikki saamme osamme, ette ole hänen lapsiaan, vaan äpäriä, ettekä saa osaa Hänen perinnöstään."²⁷³ Janneken pyysi tytärtään seuraamaan vanhempiansa esimerkkiä ja vetosi Maeykenin tavoin samaan Heprealaiskirjeen kohtaan siitä, miten kaikki, joita ei kuriteta, eivät ole Jumalan perillisiä. Hän myös totesi testamentissaan: "Ne, jotka eivät maista katkeraa tässä elämässä, eivät voi odottaa iankaikkista elämää tuonpuoleisessa."²⁷⁴

Äärimmäisessä tapauksessa Kristuksen seuraamisen käsitettiin tarkoittavan myös omasta hengestä luopumista. Vanhemmat käsitelivät jonkin verran omaa tilannettaan ja tulevaa kuolemaansa. Maeyken Wens kertoi olleensa riemuissaan, kun hänet oltiin tuomittu.²⁷⁵ Maeyken van Deventer ja Joris Wippe kertoivat odottavansa joka päivä, milloin Jumalaa miellyttäisi, että he saisivat vihdoon uhrata elämänsä ja ruumiinsa tämän nimen tähden.²⁷⁶

²⁶⁸ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:358; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 649.

²⁶⁹ Jan Woutersz tyttärelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:637; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 914.

²⁷⁰ Räisänen-Schröder 2014, 366–367, 370.

²⁷¹ "Alle die Godtsaligh willen leven in Christo / die moeten vervolginge lijden." Joriaen Simons Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:260; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 566; Lenaert Plovier lapsilleen 1560, van Braght 1660, 2:351; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 643; Maeyken Boosersin ensimmäinen kirje lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:382; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 668; Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:511; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 804; Jan Woutersz tyttärelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:638; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 915; Janneken Munstdorp Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:722; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 986.

²⁷² "-- ende buyght u schouderen onder sijn jock / ende lieffelijcke last / ende draeght het van uwer jonckheydt aen met lijdszaamheydt --" Maeyken van Deventer Albertille, Johanille, Egbertille ja Truykenille SA, van Braght 1660, 2:712; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 978.

²⁷³ "-- want hy en ontfangt geen Sonen dien hy niet en kastijdt / want is 't dat gy de kastijdinge deser wijs verlaet / dien wy alle deelachtigh geworden zijn / soo en zijt gy geen kinderen / maer bastaerden / ende gy sult uytgestooten werden uyt uwes Vader goet." Maeyken van Deventer Albertille, Johanille, Egbertille ja Truykenille SA, van Braght 1660, 2:712; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 978.

²⁷⁴ "Maer die het sure hier niet smaecken en willen / die en sullen hier namaels het eeuwige leven niet verwachten" Janneken Munstdorp Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:722; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 986.

²⁷⁵ Maeyken Wens Adriaenille 5.10.1573, van Braght 1660, 2:717; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 982.

²⁷⁶ Joris Wippe lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:281; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 587; Maeyken van Deventer Albertille, Johanille, Egbertille ja Truykenille SA, van Braght 1660, 2:712; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 977.

Hendrick Alewijnsz kuvasi valmistautumistaan muutaman päivän päästä kohdattavaan kuolemaan: ”Olen iloinen ja hyvällä mielellä Herrassa, enkä säästä ruumistani totuudelta, vaan annan sen eläväksi, pyhäksi ja Jumalaa miellyttäväksi uhriksi, jumalanpalvelukseksi.”²⁷⁷ Maeyken Boosers totesi olevansa tyytyväinen ja iloinen, että pääsi palvelijana seuraamaan Herraansa.²⁷⁸ Näissä kaikissa esimerkeissä korostuu, miten vanhemmat kuvasivat olevansa ’tyytyväisiä’, ’iloisia’ ja odottavansa ’innolla’ kuolemaansa, joka merkitsi heille koko elämänsä uhraamista Jumalalle. Marttyyreille oli asetettu erilaisia ihanteita, joita heidän tuli kuolemassaan ja kuolemaan valmistautuessaan toteuttaa. Kuolemaan ei tullut suhtautua elämän loppumisena, vaan siirtymisenä ikuisuuteen. Kuolema tulikin ihanteiden mukaan kohdata tyyneydellä ja hyväksyvästi. Marttyyreiden odotettiin olevan jopa iloisia kuolemastaan.²⁷⁹ Näissä esimerkeissä, joissa vanhemmat ilmensivät odottavansa innolla kuolemaansa, he asettivat myös lapsilleen esimerkin oikeanlaisesta suhtautumisesta kuolemaan.

Kärsimyksiin suostumistaan vanhemmat perustelivat Kristuksen esimerkillä. Kristittyjen tuli seurata Kristuksen jalanjalkia.²⁸⁰ Esimerkiksi Janneken Munstdorp totesi: ”Jos haluamme Kristuksen kanssa periä pelastuksen, meidän täytyy auttaa kantamaan Hänen ristiään. Hän haluaa meidän kantavan tätä ristiä: seuraavan hänen jalanjalkiaan, ja ottaa vastaan soimaukset.”²⁸¹ Jannekenin mukaan kristittyjen tuli siis ottaa osaa Kristuksen ristin eli kärsimyksen kantamiseen. Vanhemmat perustelivat näkemystään myös raamatunkohdalla Matt. 10:24, jonka mukaan palvelija ei voinut olla mestariaan suurempi, ja muistuttivat, että myös Kristuksen tie Jumalan valtakuntaan oli ollut kärsimyksen tie.²⁸² Uuden ajan alussa marttyyrien kohtalot liitettiinkin yhä tiiviimmin Kristukseen ja tämän kärsimyksiin.²⁸³

²⁷⁷ ”-- ick ben des vrolijck ende wel gemoendt in den Heere / ende hope mijn lichaem niet te sparen voor de waerheydt / maer 't selfde te begeven tot een offerhande / die levendigh / heyligh / ende Gode behagelijck is / tot eenen Godtsdienst” Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:488; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 757.

²⁷⁸ Maeyken Boosersin ensimmäinen kirje lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:382; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 668.

²⁷⁹ Räisänen-Schröder 2014, 367, 375.

²⁸⁰ Maeyken Boosersin ensimmäinen kirje lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:382; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 668; Jan Woutersz tyttärelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:638; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 915.

²⁸¹ ”-- willen wy met Christus de saligheyt soecken en be-erven / soo moeten wy oock sijn kruys helpen dragen / en dit is het kruyce dat hy van ons wil gedragen hebben / sijn voetstappen naer te volgen / sijn versmaedtheyt te helpen dragen” Janneken Munstdorp Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:720; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 985.

²⁸² Lenaert Plover lapsilleen 1560, van Braght 1660, 2:350–351; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 643; Maeyken van Deventer Albertille, Johanille, Egbertille ja Truykenille SA, van Braght 1660, 2:713; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 978; Janneken Munstdorp Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:722; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 986.

²⁸³ Räisänen-Schröder 2014, 370.

3.3 Kristityn ominaisuudet

Useat vanhemmat käsittelivät sisarusten välisen rakkauden ja rauhan ylläpitämistä. Vanhemmat kehottivat lapsiaan rakastamaan ja auttamaan toisiaan, olemaan kilttejä toisilleen ja välttelemään kaikkea riitelemistä.²⁸⁴ Hendrick Alewijnsz kehotti lapsiaan näyttämään rakkautensa toisiaan kohtaan esimerkiksi tervehtimällä ja lähettämällä toisilleen kirjeitä, joissa he ohjeisivat toisiaan.²⁸⁵ Soetgen van den Houte kirjoitti siitä, miten hänen lastensa tulisi kantaa vastuuta toisistaan. Viisaamman tuli ohjata nuorempaa, vahvemman auttaa heikompaa ja rikkaamman köyhempää. Sisarusten tuli tukea toisiaan hyvien töiden tekemisessä sekä olemaan työteliäitä, siveellisiä, kunniallisia ja hiljaisia. Sisarusten välisen rauhan ylläpitämistä varten Soetgen myös varoitteli, etteivät he helposti uskoisi, jos saisivat kuulla toisistaan jotain pahaa, vaan tutkisivat asian tarkasti.²⁸⁶ Ohjeet vaikuttaisivat viittaavan siihen, että Hendrickillä ja Soetgenilla oli tarve huolehtia siitä, että lasten välillä pysyisi tiivis vastuunkanto ja yhteys toisiinsa. Heidän kummankin lapset olivat jäämässä orvoiksi, joten tämä saattoi olla heidän keinonsa turvata se, että lapset pitivät ainakin huolta toinen toisistaan.

Osin nämä ohjeet voitaisiin katsoa liittyvän yleisesti kasvatukseen ja vanhempien haluun taata jäljelle jäävän perheen sopuisa elo. On kuitenkin selkeitä viitteitä siihen, että ohje rakastamiseen ja rauhan ylläpitämiseen liittyi sisarusten välisten suhteiden lisäksi myös yleisesti kristillisiin arvoihin ja siihen, miten kristityn katsottiin ihanteellisesti olevan suhteessa muihin ihmisiin. Esimerkiksi Jacob de Roore kehotti lapsiaan rakastamaan toisiaan sanojen lisäksi myös teoissa ja totuudessa, jotta he eivät olisi sisaruksia vain lihassa, vaan myös hengellisesti, Kristuksen seuraajina. Tämän yhteydessä hän nosti esille raamatunkohdat Joh. 13:35: ”Tästä kaikki tietävät, että te olette minun opetuslapsiani, jos rakastatte toinen toisianne” ja 1 Joh. 4:7–8: ”Rakastakaa toisianne, sillä rakkaus on Jumalasta, ja jokainen, joka rakastaa, on syntynyt Jumalasta ja tuntee Jumalan. Joka ei rakasta, ei tunne Jumalaa, sillä Jumala on rakkaus.”²⁸⁷ Tämä Jacobin kirjoitus osoittaa, että uskovien välillä tuli vallita rakkaus toisiaan kohtaan, sillä rakkaus oli hengestä. Joriaenkin opetti, että Hengen hedelmät olivat rakkaus, rauha, ykseys ja totuus, joiden tuli vallita uskonyhteisössä.²⁸⁸

²⁸⁴ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:358; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 649; Maeyken Boosersin ensimmäinen kirje lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:382; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 668; Maeyken Wens Adriaenille 5.10.1573, van Braght 1660, 2:717; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 982.

²⁸⁵ Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:488; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 757.

²⁸⁶ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:358; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 649.

²⁸⁷ Joh. 13:35: ”*Daer by sal men bekennen dat gy mijn Discipelen zijt / is 't dat gy lief de onder malkander hebt.*” ja 1. Joh. 4:7–8: ”*Alderlieffte / laet ons malkanderen lief hebben / want de liefde is uyt Godt / want die lief heeft / die is uyt Godt geboren / ende kendt Godt; wie niet lief en heeft / die en kendt Godt niet / want Godt is de liefde.*” Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:509; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 803.

²⁸⁸ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:260; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 566.

Ohje rakkauteen ja rauhaan ilmeni myös muissa kirjeissä. Maeyken Wens neuvoi, että rakkauden tuli ohjata lasten käytöstä.²⁸⁹ Maeyken van Deventer toivoi, että evankeliumi loistaisi hänen lapsistaan ja kehotti heitä rakastamaan toistensa lisäksi myös naapureitaan täydestä sydämestään.²⁹⁰ Hendrick Alewijnsz neuvoi lapsiaan tekemään aina sitä, mikä oli oikein ja hyvää. Sellaisia asioita olivat hänen mukaansa muun muassa rakkaus, rehellisyys, siveellisyys, kohteliaisuus, häveliäisyys ja hyveellisyys.²⁹¹ Maeyken Boosers ja Maeyken Wens käskivät lapsiaan pyrkimään rauhaan, koska se oli Hengen hedelmä ja Kristuksen opin mukaista.²⁹² Myös Janneken kehotti tytärtään aina etsimään rauhaa.²⁹³

Jacob de Roore käsitteli uskontunnustuskirjeensä loppupuolella sitä, mitä hän ajatteli ekskommunikaatiosta ja yhteydenpidosta yhteisöstä erotettuihin. Tämän yhteydessä hän käsitteli myös sitä, miten lasten tulisi toimia, jos uskonyhteisöön kuulunut jäsen rikkoisi heitä vastaan jotenkin. Hän ohjeisti, että lasten piti käsitellä asiaa kahden kesken rikkoneen kanssa ja kertoa, miten tämä oli tehnyt väärin. Jos hän ymmärtäisi ja pyytäisi anteeksi, lasten tuli antaa hänelle anteeksi. Jos tämä ei kuitenkaan ymmärtäisi, lasten tuli ottaa mukaansa yksi tai kaksi muuta yhteisön jäsentä selvittämään asiaa. Jos tämä vieläkään ei ymmärtäisi, asia piti viedä seurakunnan käsittelyyn. Jos tämänkään jälkeen ei päästy yhteisymmärrykseen, tuli rikkojaan suhtautua kuin vääräuskoiseen tai publikaaniin, jotka olivat Jacobin mukaan jätetty ulkopuolelle Jumalan tekemästä liitosta. Jacob vetosi raamatunkohtaan, jossa Jeesus käski antamaan anteeksi veljelleen vielä 77 kerrankin jälkeen. Jacob selitti, että kristittyjen tuli antaa uskonveljilleen anteeksi jokainen väärinteko, olivat ne sitten sanoja ja tekoja.²⁹⁴ Jacobin opetus anteeksiannosta oli linjassa flaamilaisten käytäntöjen kanssa. Flanderin alueen mennoniittayhteisöt pitivät tiukasti kiinni Menno Simonsin opetuksesta, jonka mukaan huonoissa tavoissaan pysyvää uskonveljeä tai uskonsisarta pyrittiin päättäväisesti ohjaamaan oikealle tielle, kunnes asia tulisi viedä seurakunnan käsittelyyn. Suvaitsevaisuus oli olennaisin ominaispiirre flaamilaisille seurakunnille ja ne erottivat yhteisöstään varovaisemmin kuin pohjoisten seurakuntien mennoniitat.²⁹⁵

²⁸⁹ Maeyken Wens Adriaenille 21.4.1573, van Braght 1660, 2:717; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 982; Maeyken Wens Adriaenille 5.10.1573, van Braght 1660, 2:717; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 982.

²⁹⁰ Maeyken van Deventer Albertille, Johanille, Egbertille ja Truykenille SA, van Braght 1660, 2:714; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 979.

²⁹¹ Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:481; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 751.

²⁹² Maeyken Boosersin ensimmäinen kirje lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:382; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 668; Maeyken Wens Adriaenille 21.4.1573, van Braght 1660, 2:717; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 982.

²⁹³ Janneken Munstdorp Jannekenille 10.8.1573, van Braght 1660, 2:723; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 987.

²⁹⁴ Jacob de Roore lapsilleen toukokuu 1569, van Braght 1660, 2:516; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 808.

²⁹⁵ Verheyden 1961, 9–10.

Myös flaamilaiset Soetgen van den Houte ja Maeyken Wens mainitsivat armollisuuden testamentteissaan. Soetgen käski lapsiaan olemaan armollisia samalla tavalla kuin Jumala oli armollinen heitä kohtaan ja muistutti, että armolliset olivat siunattuja ja saivat vastoin osakseen armollisuutta.²⁹⁶ Maeyken Wens opetti armollisuuden kuuluneen oikeaan Kristuksen oppiin yhdessä rauhan, puhtauden, uskon, nöyryyden ja Jumalalle kuuliaisuuden kanssa. Hän ei kuitenkaan sen enempää syventynyt käsittelemään näitä hyveitä tai sitä, mitä armollisuus käytännössä merkitsi.²⁹⁷ Anteeksiantoa ei muuten käsitelty ollenkaan muiden vanhempien kirjeissä.

Nöyryys nousi yhdeksi keskeiseksi kristilliseksi hyveeksi kirjeissä. Hendrick ja Jacob opettivat, että Jumala odotti nöyryyttä seuraajiltaan.²⁹⁸ Sen sijaan ylpeän sydämen Hendrick totesi olevan kauhistus Jumalalle.²⁹⁹ Myös Jacob de Roore varoitteli lapsiaan, ettei ylpeys hallitsisi heidän sanojaan tai ajatuksiaan, sillä hänen mukaansa Jumala hylkäsi kaikki ylpeäsydämiset. Jacob selitti ylpeyden olevan huono asia, koska se johti Jumalan tahdon torjumiseen ja omien halujen mukaan elämiseen.³⁰⁰ Useat muutkin vanhemmat totesivat ylpeyden ja ylpeilyn olevan maailmasta ja siten sopimattomia kristitylle.³⁰¹

Kristityn tuli olla nöyrä muutenkin kuin suhteessaan Jumalaan. Jacob neuvoi lapsiaan olemaan ylistämästä itseään. Sen sijaan heidän tuli alentaa itsensä kaikkien ihmisten edessä.³⁰² Soetgen kehotti kummassakin kirjeessään lapsiaan elämään nöyrinä. Jacobin tavoin myös hän ohjeisti lapsiaan pitämään itseään aina vähäisimpinä ja nöyrytymään kaikkien edessä. Hän vetosi siihen, että kaikki, jotka ylensivät itsensä, tulivat alennetuiksi, mutta kaikki, jotka olivat nöyriä, tulisivat ylennetyiksi. Soetgen myös totesi, että nöyrät olivat siunattuja ja perivät maan ja että Jumala palkitsisi iankaikkisuuden rikkauksilla kaikki ne, jotka nöyryivät ja alensivat itsensä muiden ihmisten ja Jumalan edessä. Hän vetosi myös Kristuksen antamaan esimerkkiin. Hän muistutti, miten tämä oli ollut suurin, mutta oli alentanut itsensä syntymällä ihmiseksi vaatimattomiin oloihin. Esimerkiksi hän nosti toisessa kirjeessään myös Neitsyt Marian, jonka

²⁹⁶ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:356; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 647.

²⁹⁷ Maeyken Wens Adriaenille 21.4.1573, van Braght 1660, 2:717; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 982.

²⁹⁸ Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:483; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 754; Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:510; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 803.

²⁹⁹ ”Want een stout herte is den Heere een afgrijpselijckheydt ” Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:487; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 756.

³⁰⁰ Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:509; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 802.

³⁰¹ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:259; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 565; Maeyken Boosersin ensimmäinen kirje lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:382; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 668; Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:509; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 802; Jan Woutersz tyttäreilleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:637; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 914; Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:779; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1034.

³⁰² Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:509; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 802.

hän kertoi tulleen valituksi Kristuksen äidiksi tämän nöyryyden vuoksi. Hän myös muistutti, miten Neitsyt Maria oli myös edelleen pysynyt nöyränä, vaikka hänet oli valittu niin suureen tehtävään.³⁰³ Vastaavalla tavalla siis myös lasten tuli pysyä nöyrinä mistään huolimatta.

Itsensä alentamisen ihanne kävi ilmi myös Jacob de Rooren esimerkissä, jossa hän vertaisi kristittyjä ja uskonyhteisöä ehtoollisleipään. Hän kuvasi kristillisen yhteisön olevan kuin kasa eri kokoisia jyviä, jotka leivottiin yhdeksi taikinaksi ja paistettiin uunissa yhdeksi leiväksi. Tämän jälkeen ei enää voinut erottaa, mikä jyvä oli suurempi kuin toinen. Jacob ohjeisti, että samalla lailla Kristuksen tuli astua hänen lastensa sydämiin ja heidän tuli yhdistyä osaksi Pyhän Hengen yhteisöä. Jacob kuvasi, että yhteisössä tuli vallita harras rakkaus ja rauha. Kiistoille tai kunnianhalulle ei ollut tilaa, vaan kaikkia muita tuli kunnioittaa enemmän kuin itseä.³⁰⁴ Tämän Jacobin esityksen mukaan kristittyjen välillä tuli vallita keskinäinen tasa-arvoisuus, jossa kukaan ei ollut suurempi kuin toinen, sillä ihanteellinen kristitty alensi itsensä muihin nähden.

Yksi kirjeistä useasti nouseva teema oli kehoitus ahkeruuteen ja työntekoon. Lapsia kehoitettiin nuoruudesta lähtien tekemään ahkerasti työtä, ja heitä varoiteltiin laiskuudesta. Kehottaessaan lapsiaan olemaan aina valmiita työhön Soetgen van den Houte ja Janneken Munstdorp vetosivat Paavalin kirjoittaneen, että joka ei tee töitä, ei tule myöskään syömään.³⁰⁵ Jacob de Roore ja Raphel van den Velde puolestaan varoittelivat laiskuuden johtavan moneen pahuuteen. Heidän mukaansa se tekisi lapsista varkaita ja tytöistä porttoja, jonka seurauksena he saisivat huonon lopun.³⁰⁶ Ahkeruus liitettiin siis siihen, että se piti kaidalla tiellä.

Kirjeissä kehoitettiin toistuvasti tekemään erityisesti käsillä tehtävää työtä.³⁰⁷ Joris Wippe, Jacob de Roore ja Raphel van den Velde täsmensivät käsillä tehtävän työn olevan kunniallista. Käsillä tehtävä työ piti todennäköisesti sisällään useita eri ammatteja käsityöistä maanviljelykseen. Soetgen van den Houte ei laskenut kuitenkaan kauppiaan ammatin kuuluvan kunniallisiin ammatteihin, sillä hän kielsi lapsiaan testamentissaan ryhtymästä kauppiaksi.³⁰⁸

³⁰³ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:356; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 647; Soetgen van den Houte veljelleen, siskolleen, Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:360; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 650.

³⁰⁴ Jacob de Roore lapsilleen toukokuu 1569, van Braght 1660, 2:514; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 807.

³⁰⁵ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:355; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 647; Janneken Munstdorp Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:721; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 985.

³⁰⁶ Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:510; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 803; Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:780; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1035.

³⁰⁷ Joris Wippe lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:282; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 587; Lenaert Plovier lapsilleen 1560, van Braght 1660, 2:350; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 642; Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:356; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 647; Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:510; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 803; Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:780; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1035.

³⁰⁸ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:356; ja *Martyrs' Mirror*

Mennoniittojen tuomioihin liittyvien asiakirjojen perusteella on tutkittu, että Antwerpenissä vuosien 1530 ja 1577 välisenä aikana syytetyistä kastajista suurin osa oli ammatiltaan käsityöläisiä. Tuona aikana reilusta 200 tuomitusta kastajasta 20% oli tekstiilityössä, 12% oli puutöissä, 11% teki nahkatöitä ja 10% oli metallityöntekijöitä. Käsityöammattien lisäksi 9% oli kauppiaita, 8% työskenteli ruokaan liittyvillä aloilla ja 8% oli rakentajia. Vain 3 % oli maanviljelijöitä. Näistä luvuista voidaan saada osviittaa siihen, mitkä ammatit ovat painottuneet todennäköisesti laajemminkin mennoniittayhteisössä. Piet Visser on tulkinnut näiden lukujen liittyneen siihen, että mennoniittojen levinneisyys oli painottunut kaupunkiin. Tämän vuoksi esimerkiksi maanviljelijöiden luku oli niin alhainen, kun taas kaupungeissa harjoitetuilla ammattiteilla oli suurempi edustus.³⁰⁹

Vaikka ammatit olivat näiden lukujen mukaan painottuneet kirjeidenkin osoittaman ihanteen mukaisesti käsityöammatteihin, kuitenkin jopa lähes kymmenesosa syytetyistä kastajista oli kauppiaita. Kauppiaan ammatti ei siis ollut yleisesti kielletty mennoniittaliikkeessä. Kaupankäynnin merkitys kasvoi 1500-luvulla Alankomaissa. 1530-luvulta lähtien Alankomaissa osallistuttiin yhä enemmän laajempaan, ulkomaille suuntautuvaan kaupankäyntiin, ja erityisesti Antwerpenista oli tullut merkittävä kaupankäynnin keskus. Alankomaiden talous oli riippuvainen ulkomaisesta kaupankäynnistä.³¹⁰ Kauppiaan ammatin merkittävyys ja näkyvyys tuon ajan yhteiskunnassa oli siis voimistuva ilmiö. Soetgenin testamentista voidaan saada vihjeitä sille, miksi hän ei katsonut kauppiaan ammatin olevan sopiva. Kiellettyään lapsiaan ryhtymästä kauppiaksi Soetgen varoitteli heitä tavoittelemasta rikkauksia tai mieltymästä herkkuihin ja viiniin. Hän totesi olevan parempi olla Jumalaa pelkäävä ja omistaa vähän kuin haalia suuria määriä aarteita, jotka vain aiheuttaisivat huolta. Hän ohjeisti lapsiaan tyytymään siihen, mikä oli kohtuullista, ja kielsi heitä vaatimasta ylimääräisiä summia.³¹¹ Soetgen mahdollisesti katsoi kauppiaan ammatissa olevan herkemmin vaarana omaisuuden kartoittamisen ja ahneuden rikkauteen, joka oli ristiriidassa vaatimattomuuden ihanteen kanssa.

Kirjeissä ilmenikin ajatus vaatimattomuuden arvostuksesta. Ahneus ei sopinut kristitylle. Soetgen van den Houte listasi ahneuden ja kohtuuttomuuden eli ylenpalttisuuden olevan lihan himoja.³¹² Joriaen Simonsz kertoi, että ennen mennoniitaksi kääntymistään hän eli

1950, 647.

³⁰⁹ Visser 2006, 316.

³¹⁰ Puttevils 2015, 16.

³¹¹ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:356; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 647.

³¹² Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:357; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 648.

mahtipontista elämää ja tavoitteli rikkauksia.³¹³ Hän siis pyrki osoittamaan, että nämä asiat kuuluivat entiseen, maalliseen elämäntyyliin, joka ei sopinut enää kääntyneelle. Maeyken van Deventer varoitteli lapsiaan ahnehtimasta maallisia rikkauksia, sillä hän totesi sen olevan kadotuksen lähde.³¹⁴

Kirjeissä nousi esiin ajatus köyhien huolenpidosta. Maeyken van Deventer ja Joris Wippe käskivät antamaan omasta leivästä nälkäisille ja vaatettamaan alastomat.³¹⁵ Jacob de Roore ja Raphel van den Velde kehottivat ahkeruuteen ja töiden tekoon, jotta lapsilla olisi varaa avustaa köyhiä ja tarvitsevia.³¹⁶ Soetgen ohjeisti, ettei köyhille saanut kääntää selkää. Hän muistutti, että selän kääntäjälle myös käännettäisiin selkä silloin kun hän tarvitsisi apua. Hän vetosi siihen, että almujen antaminen oli Jumalalle mieluista ja anteliaisuudesta seuraisi palkkio. Palkkiolla Soetgen viittasi taivaalliseen palkkioon tuonpuoleisessa, mikä ilmenee siinä, että hän nosti esiin Tobitin kirjan kohdan: ”Sinun rukouksesi ja almusi tulevat olemaan muistosi Jumalan edessä”. Soetgen käski lapsiaan rakastamaan köyhiä myös siksi, että Kristuskin oli ollut köyhä heidän vuoksensa.³¹⁷ Anteliaisuus ja köyhistä huolenpito liittyivät siis Kristuksen esimerkin seuraamiseen.

Omaisuudesta tuli antaa sen verran kuin oli annettavaa. Maeyken Boosers käski lapsiaan antamaan auliisti kaikesta, mitä heillä oli.³¹⁸ Soetgen nosti esiin Tobitin kirjasta usean kohdan, joiden viesti oli, että omaisuudesta, myös vähäisestä, tuli antaa sen verran kuin oli annettavaa.³¹⁹ Myös Joris Wippe tukeutui Tobitin kirjaan. Hän käski lapsiaan antamaan almuja sen mukaan, mitä Jumala heille antaisi, ja muistutti, että oli siunatumppaa antaa kuin ottaa vastaan. Hän kirjoitti antavansa lapsilleen saman testamentin, jonka Tobit oli antanut pojilleen. Joris Wippe ei avannut enempää kyseistä Tobitin kirjan neljännessä luvusta löytyvää testamenttia, vaan hänen lastensa tuli etsiä ja lukea se itse. Kyseisessä Tobitin kirjan kohdassa käsiteltiin paljon köyhien ja hädässä olevien huolenpitoa ja almujen antamista sen mukaan, mitä omistaa.³²⁰ Myös Maeyken van Deventerin kirjeessä ilmeni jakamisen ihanne. Hän kielsi pitämästä mitään

³¹³ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:259; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 565.

³¹⁴ Maeyken van Deventer Albertille, Johanille, Egbertille ja Tryukenille SA, van Braght 1660, 2:714; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 979.

³¹⁵ Joris Wippe lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:281; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 587; Maeyken van Deventer Albertille, Johanille, Egbertille ja Tryukenille SA, van Braght 1660, 2:714; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 979.

³¹⁶ Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:510; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 803; Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:780; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1035.

³¹⁷ ”U Gebedt ende Aelmoessen zijn gekomen in de gedachtenisse voor den Heere --” Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:356; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 647.

³¹⁸ Maeyken Boosersin ensimmäinen kirje lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:382; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 668.

³¹⁹ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:356; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 647.

³²⁰ Joris Wippe lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:281; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 587.

asiaa tuplasti itsellä, koska niin moni eli puutteessa. Hän myös kehotti lapsiaan olemaan kiitollisia kaikesta omaisuudesta, mitä Jumala soi heille. Asioita ei tullut pitää vain itsellään vaan jakaa myös naapureiden kanssa.³²¹ Hyvä kristitty siis antoi omastaan auliisti.

3.4 Vältettävät asiat

Kristuksen seuraaja ei seurannut lihansa ohjausta. Tämä vältti mukautumasta maailmaan ja osallistumasta maallisiin himoihin. Maallisten himojen todettiin olevan houkuttelevia ja harmittoman oloisia, mutta todellisuudessa niihin osallistumisen katsottiin johtavan kuolemaan.³²² Yksinkertaistetusti se, minkä käsitettiin olevan kristitylle kiellettyä, tiivistyy kirjeissä useasti toistuvaan ohjeeseen: välttä syntiä ja kaikkea pahaa.³²³ Vanhemmat kuitenkin myös antoivat joitain yksityiskohtaisempia ohjeita ja kieltoja siitä, mitä ei saisi tehdä.

Useat maallisiin himoihin katsotuista asioista liittyivät juhlintaan. Soetgen van den Houte listasi testamentissaan maallisten himojen olevan muun muassa uhkapelaaminen, pelaaminen, juopumus, juhlinta ja tanssiminen.³²⁴ Tanssimisen tai alkoholin juomisen mainitsivat Soetgenin lisäksi Joriaen Simonsz, Maeyken Boosers, Jacob de Roore, Jan Woutersz ja Janneken Munstdorp. Maeyken Boosers totesi tanssimisen olevan maallinen huvitus, jota ei tullut myötäillä.³²⁵ Jan Woutersz listasi myös tanssimisen ja humalaan juomisen asioiksi, jotka eivät kuuluneet kristitylle.³²⁶ Joriaen liitti juomisen aikaisempaan epäpyhään elämäntyyliinsä ennen kääntymistään mennoniitaksi.³²⁷ Myös Janneken ja Jacob mainitsivat listassaan juopumuksen asiana, jolla ei ollut sijaa kristityn elämässä.³²⁸

Sosiologit Raymond Currie, Leo Driedger ja Rick Linden esittivät artikkelissaan *Abstinence and Moderation: Mixing Mennonite Drinking Norms*, että vaikka humalahakuinen

³²¹ Maeyken van Deventer Albertille, Johanille, Egbertille ja Tryukenille SA, van Braght 1660, 2:714; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 979.

³²² Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:259; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 565; Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:357; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 648; Jan Woutersz tyttarelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:637; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 914.

³²³ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 259; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 565; Joris Wippe lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:281; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 587; Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:355; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 646; Maeyken Boosersin toinen kirje lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:382; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 669; Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:508; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 802; Jan Woutersz tyttarelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:638; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 915; Maeyken Wens Adriaenille 21.4.1573, van Braght 1660, 2:716, 717; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 981, 982; Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:779; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1034.

³²⁴ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:357; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 648.

³²⁵ Maeyken Boosersin ensimmäinen kirje lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:382; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 668.

³²⁶ Jan Woutersz tyttarelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:637; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 914.

³²⁷ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 259; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 565.

³²⁸ Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:509; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 802; Janneken Munstdorp Jannekenille 10.8.1573, van Braght 1660, 2:722; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 986.

juominen oli yleisesti kiellettyä, alkoholin juominen ei välttämättä ollut kokonaan kiellettyä varhaisessa mennoniittayhteisössä.³²⁹ Tutkittavien kirjeidenkin juomista käsittelevät kohdat vaikuttavat osin viittaavan siihen, että nimenomaan humaltumisen tai jatkuvan alkoholin käytön ei katsottu olevan sopivaa, sillä vanhemmat yleisimmin käyttivät ilmausta *'droncken drincken'* eli humalaan juominen tai *'dronckaert'* eli juoppo.

Toisaalta juominen yhdistettiin yleisesti maallisiin huvituksiin, joita kristittyjen tuli välttää. Esimerkiksi Soetgenin testamentissa tuotiin selvästi esille ihanne raittiudesta. Soetgen varoitteli lapsiaan rakastamasta herkkuja, viiniä ja kalliita pitoja. Hän nosti esimerkiksi Raamatun kertomuksen profeetta Danielista. Soetgen kertoi, että Babylonin kuningas halusi palvelijoinaan toimivien Danielin ja kolmen muun israelilaisen miehen syövän ja juovan samaa viiniä ja lihaa kuninkaan kanssa, jotta heistä tulisi komeita. He kuitenkin kieltäytyivät ja söivät vain kasviksia ja joivat vain vettä, koska halusivat tutkia lakia raittiina ja Jumalaa pelkäävinä. Soetgen kertoi, että he olivat siitä huolimatta kauniimpia ja lihavampia kuin ne, jotka söivät kuninkaan ruokia ja että heidän toimintansa teki heistä kelpollisia Jumalan silmissä ja siksi Jumala siunasi heitä.³³⁰ Tämän esimerkin kautta Soetgen pyrki esittämään, että raittius ja vaatimaton elämäntyyli olivat Jumalalle mieliksi ja niistä seuraisi siunaus. Kristuksen seuraajien tuli mieluummin keskittyä Danielin tavoin tutkimaan Raamattua ja elämään vaatimattomasti, kuin ottaa osaa maallisiin ylellisyyksiin. Vielä jäähyväiskirjeessään Soetgen varoitteli lapsiaan osallistumasta juomiseen ja mässäilyyn. Niiden sijasta hän kehotti heitä raittiseen ja nöyrään elämään.³³¹

Soetgen nosti testamentissaan Danielin kertomuksen lisäksi myös toisen esimerkin: Ensimmäisen Mooseksen kirjan kertomuksen Joosefista, joka myytiin Egyptiin orjaksi ja joka sittemmin pääsi siellä palvelijaksi rikkaaseen taloon. Soetgen kuvaili, miten Joosef ei halunnut herkkuja tai viiniä, joilla egyptiläiset naiset yrittivät viettellä hänet, vaan oli sen sijaan Jumalaa pelkäävä. Hänen raittiutensa ja rukouksensa miellyttivät Jumalaa, joten Jumala asetti hänet Egyptin hallitsijaksi.³³² Tässäkin esimerkissä raittius esitettiin Jumalalle mieluisana asiana, josta seuraisi siunaus. Soetgen myös yhdisti tässä esimerkissään herkut, juomisen ja viettelyn. Raittius oli keino pidättyä viettelyihin lankeamisesta.

³²⁹ Currie, Driedger & Linden 1979, 264.

³³⁰ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:356; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 647.

³³¹ Soetgen van den Houte veljelleen, siskolleen, Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:360; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 651.

³³² Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:356; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 647.

Vastaava asetelma ilmeni myös Jacob de Rooren testamentista. Hän varoitteli lapsiaan 'lihan himoista, silmien himoista ja elämän ylpeydestä', joiden totesi olevan maailmasta ja siten kristitylle sopimattomia. Hän myös siteerasi Paavaliala: "Vältä nuoruuden himoja. Sillä nuoruuden himot ovat johtaneet monet kadotukseen."³³³ Jacob listasi, mitä hän tarkoitti 'lihan' tai 'nuoruuden himoilla'. Hän varoitteli lapsiaan 'siveettömyydestä, huoruudesta ja muista asioista', joista hän katsoi 'huoruuden' usein nousevan. Näitä olivat tanssiminen ja hyppiminen, se, että nuoret miehet ja naiset istuivat keskenään oluen äärellä juomassa itsensä humalaan, epäsovinnaiset puheet sekä asiat, joita tehtiin salassa, mutta joiden hän kirjoitti olevan liian häpeällisiä niitä mainitakseen.³³⁴ Nuoruuden himoilla Jacob siis viittasi seksuaalisiin haluihin. Hän yhdisti juhlinnan, tanssimisen ja humalaan johtavan juomisen vältettäväksi asioiksi sen vuoksi, että niissä oli vaarana johtaa seksuaaliseen kanssakäymiseen. Siinä missä juhlinnan ja juomisen katsottiin olevan itsessään maallisia asioita, joita kristittyjen ei tullut mukailla, niitä tuli välttää myös siksi, että ne saattoivat johtaa muihin kristityille sopimattomiksi katsottuihin asioihin.

Kirjeissä korostuikin ohjaus siveelliseen elämään. Joriaen, Soetgen ja Hendrick varoittivat lapsiaan siveettömyydestä.³³⁵ Hendrick myös neuvoi lapsiaan tekemään aina 'sitä mikä on oikein ja hyvää', joita olivat hänen mukaansa muun muassa siveellisyys ja häveliäisyys.³³⁶ Janneken käski tyttärtään olemaan siveellinen nuoruudestaan lähtien.³³⁷ Maeyken Wens varoitteli lapsiaan poikkeamasta oikeasta Kristuksen opista, johon hänen mukaansa kuului muun muassa siveellisyys. Hän myös käski lapsiaan vihaamaan kaikkea, mikä miellytti heidän aistillisuuttaan.³³⁸ Tämä saattoi viitata kamppailuun seksuaalisia haluja vastaan. Siveyden ihanteen runsas esiintyminen kirjeissä viittaa siihen, että se oli keskeinen ihanne.

Kuvaillessaan, miten vääränlaista elämää hän oli elänyt ennen kääntymistään mennoniitaksi, Joriaen mainitsi, miten oli 'johtanut naapurinsa tyttären häpeään'.³³⁹ Tällä hän todennäköisesti viittasi siihen, että hän oli harrastanut avioliiton ulkopuolista seksiä naapurin tyttären kanssa. Jacob de Roore tunnusti ihmisen seksuaaliset tarpeet ja totesi, että kasvettuaan ja itsehillinnän käytyä mahdottomaksi lasten tulisi mennä naimisiin. Puolison valinnan tuli

³³³ "Ende Paulus seydt: Dliedt de lusten der jonckheydt / want de lusten der jonckheydt / hebben vele in 't verderven gebracht --" Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:509; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 802.

³³⁴ Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:509; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 802.

³³⁵ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:260; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 566; Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:357; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 648; Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:486; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 756.

³³⁶ Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:481; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 751.

³³⁷ Janneken Munstdorp Jannekenille 10.8.1573, van Braght 1660, 2:723; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 987.

³³⁸ Maeyken Wens Adriaenille 21.4.1573, van Braght 1660, 2:717; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 982.

³³⁹ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:259; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 565.

tapahtua Jumalan pelossa. Lapsia ohjeistettiin rukoilemaan, että Jumala antaisi heille uskollisen kumppanin, jonka kanssa he voisivat yhdessä elää Jumalaa pelkäävinä ja nöyrinä.³⁴⁰ Seksuaaliset suhteet olivat siis tiukasti rajattu avioliittoon, ja naimattomien tuli pitää huolta siveellisyydestään.

Muihin kirjeissä käsitelyihin seksuaalisiin normeihin lukeutui myös kielto avionrikkomiseen. Avionrikkominen oli ehdottomasti kiellettyä. Sen mainittiin olevan synti ja yksi lihan himoista, eikä sillä ollut sijaa uudessa elämässä ja uskonyhteisön keskuudessa.³⁴¹ Kastajille avioliitolla olikin vahva hengellinen ulottuvuus. Aviopari oli yhdistetty Kristuksessa.³⁴² Kastajille avioliitossa oli kolme osapuolta: mies, vaimo ja Kristus.³⁴³ Aviorikos olisi rikkonut pyhän liiton.

Oikean seksuaalisen käyttäytymisen lisäksi useat kirjeiden ohjeet liittyivät puheen ja kielenkäytön kontrollointiin. Kielenkäyttöön liittyen kirjeissä käsiteltiin erityisesti valehtelua. Lyhyesti valehtelusta varoittelivat Joris Wippe, Soetgen van den Houte Jan Woutersz ja Janneken Munstdorp.³⁴⁴ Soetgen ja Janneken vetosivat siihen, ettei valehtelijoilla ollut paikkaa Jumalan valtakunnassa.³⁴⁵ Tämä oli viittaus Ilmestyskirjan kohtaan 21:8. Sen sijaan valehtelijan osoitettiin joutuvan kadotukseen. Esimerkiksi myös Lenaert Plovier, Jacob de Roore ja Raphel van den Velde totesivat, ettei valehtelijan paikka ollut taivaassa, vaan 'tulisessa järvessä'. Tämän Jacob ja Raphel täsmensivät tarkoittavan 'toista kuolemaa' eli sielun kuolemaa.³⁴⁶ Erityisesti vanhemmat viittasivat apokryfikirja Viisauden kirjan kohtaan 1:11, jossa todetaan: "Suu, joka valehtelee, tappaa sielun."³⁴⁷ Soetgen van den Houte vetosi myös Sananl. 12:12: "Valehtelevat huulet ovat inhotus Herralle." Hän myös totesi, ettei valehtelijoita

³⁴⁰ Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:509; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 802.

³⁴¹ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:260; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 566; Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:486; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 756; Janneken Munstdorp Jannekenille 10.8.1573, van Braght 1660, 2:722; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 986.

³⁴² Klassen 1986, 555; Haude 2006, 452.

³⁴³ Sprunger 1985, 57.

³⁴⁴ Joris Wippe lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:282; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 587; Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:355, 357; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 647, 648; Jan Woutersz tyttärelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:637; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 914; Janneken Munstdorp Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:721; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 985.

³⁴⁵ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:355; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 647; Janneken Munstdorp Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:721; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 985.

³⁴⁶ Lenaert Plovier lapsilleen 1560, van Braght 1660, 2:350; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 642; Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:509; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 802; Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:779–780; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1034.

³⁴⁷ "De mondt die lieght, die doodt de ziele." Joris Wippe lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:282; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 587; Lenaert Plovier lapsilleen 1560, van Braght 1660, 2:350; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 642; Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:355; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 647; Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:509; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 802; Janneken Munstdorp Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:721; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 985; Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:779–780; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1034.

rakasta kukaan.³⁴⁸ Jan Wouterszin mukaan valehtelu ei kuulunut kristitylle. Hän totesi vielä, että: ”Tällaiset teot eivät kumpua Jumalan Hengestä, vaan Saatanan hengestä.”³⁴⁹ Valehtelu oli siis vastakohta Hengen hedelmille, ja sen tekemisellä katsottiin olevan ankarat seuraamukset.

Myös herjaaminen ja pahan puhuminen mainittiin useammassa kirjeessä erikseen kristitylle epäsoviviksi.³⁵⁰ Jacob ja Raphel perustelivat tätä sillä, että herjaaja aiheuttaisi riitoja ja eripuraa, lietsoisi yhteenottoja ja kateutta sekä aiheuttaisi ystävien välisen välirikon.³⁵¹ Vastaavasti Soetgen kielsi lapsiaan puhumasta mitään pahaa tai herjauksia, koska ne johtaisivat kiistelyyn ja yhteenottoihin. Hän vetosi vielä siihen, että Paavali oli opettanut, että kaikkien kanssa tulisi pyrkiä elämään rauhassa, jos vain se oli mahdollista.³⁵² Soetgen neuvoikin opettelemaan vastaamaan lempeästi, jos heille puhuttiin vihaisesti ja siteerasi Sananl. 15:1: ”Lempeä vastaus taltuttaa vihan, mutta kovat sanat aiheuttavat vihaa.”³⁵³ Hän myös vetosi siihen, että siten lapsista tulisi pidettyjä ja rakastettuja, ja muistutti nöyryyden ja sävyisyyden olevat miellyttäviä sekä Jumalalle että ihmisille.³⁵⁴ Kielen kurissa pitäminen oli siis yhteyksissä rauhaan ja sopuoinnussa elämiseen sekä yhteenottojen välttämiseen. Lapsia kiellettiin jyrkästi kiistelemästä ja riitelemästä.³⁵⁵ Jan Woutersz opetti kirjeessään, että tappelu ja riitely olivat valehtelun tavoin Saatanan hengestä.³⁵⁶

Lapsia ohjeistettiin muutenkin pitämään huolta siitä, että he eivät puhuneet rumia tai asiattomia. Soetgen varoitteli likaisista puheista ja neuvoi lapsiaan pitämään huolta, etteivät epäpuhtaat ajatukset vallitsisi heidän mieltään ja etteivät he puhuisi saastaisia. Hän myös neuvoi lapsiaan osallistumaan psalmeihin, hymneihin, hengellisiin lauluihin, jotta epäpuhtaat ajatukset eivät saisi sijaa heidän mielessään.³⁵⁷ Soetgen siis katsoi, että lihan himoja vastaan

³⁴⁸ ”*De leugenachtige lippen zijn voor Godt een afgrijpselijckheydt*” Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:355; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 647.

³⁴⁹ ”*Sulcke wercken en komen niet uyt den Geest Gods / maer uyt des Satans geest.*” Jan Woutersz tyttärelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:637; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 914.

³⁵⁰ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:355, 357; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 647, 648; Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:509; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 802; Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:722; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 986; Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:779–780; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 1034.

³⁵¹ Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:509; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 802; Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:779–780; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 1034.

³⁵² Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:355; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 647.

³⁵³ ”*Een sacht antwoordt stilt de gramschap / maer een hart antwoordt verweckt toorne*” Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:355; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 646.

³⁵⁴ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:355; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 647.

³⁵⁵ Lenaert Plover lapsilleen 1560, van Braght 1660, 2:350; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 642; Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:358; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 649; Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:510; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 803.

³⁵⁶ Jan Woutersz tyttärelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:637; ja *Martyrs’ Mirror* 1950, 914.

³⁵⁷ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:356, 357, 358; ja

kamppailussa hengellisyyden harjoittamisella oli merkittävä rooli. Janneken siteerasi 1. Piet. 3:10: ”Joka haluaa rakastaa elämää ja nähdä hyviä päiviä, pitääköön kielensä pahoista puheista.” Sitten hän vastaavasti kielsi tytärtään puhumasta likaisia tai rumia, epäsopivia asioita.³⁵⁸ Joriaen, Soetgen ja Jan kielsivät kiroilemasta ja vannomasta. Jan liitti nämä yhdessä valehtelun kanssa asioihin, jotka eivät olleet lähtöisin Jumalan Hengestä vaan Saatanan hengestä.³⁵⁹ Vannominen oli kiellettyä yleisesti kastajaryhmissä. Kielto juonsi juurensa Matt. 5:33–37 kirjaimelliseen tulkintaan, jossa Jeesus kielsi vannomasta. Vannomasta kieltäytyminen oli siis yksi tapa noudattaa Kristuksen määräyksiä. Toisaalta vannomisen ajateltiin olevan myös turhaa, sillä kuten kirjeiden ohjeista on käynyt ilmi, mennoniittojen tuli aina puhua totta.³⁶⁰

Kirjeissä oli myös pari muuta yksittäistä puhumiseen liittyvää kieltoa tai ohjetta. Maeyken Boosers kielsi juoruilemasta, sillä se oli hänen mukaansa maailman myötäilemistä.³⁶¹ Maeyken van Deventer varoitti lausumasta Jumalan nimeä turhaan vedoten sen olevan suuri synti. Jumalan nimen sai lausua hänen mukaansa vain suuresti ylistettäessä, ’kumartuneina ja peittämättä päätä’.³⁶² Jumalan nimen lausuminen turhaan katsottiin olevan vakava rike. Juoruilua tai Jumalan nimen turhaan lausumista ei erikseen mainittu muissa kirjeissä. Jumalan nimen turhaan lausuminen tosin sisältyy kymmeneen käskyyn, joita mennoniittojen tuli noudattaa. Juoruilun puolestaan saattoi katsoa sisältyvän kieltoon herjaamisesta ja pahan puhumisesta.

Kirjeissä varoiteltiin myös toistuvasti pettämisestä ja varastamisesta. Pettämisen tai huijaamisen nostivat esiin Soetgen van den Houte sekä Jan Woutersz. Kumpikin mainitsi ne listatessaan asioita, joita he opettivat olevan maallisia himoja tai ’lähtöisin Saatanan hengestä’.³⁶³

Varastamisen nostivat esiin Joris Wippe, Soetgen van den Houte, Jacob de Roore ja Raphel van den Velde. Soetgen mainitsi varastamisen lyhyesti listatessaan erilaisia asioita, joita lapset mieluummin itse kokisivat kuin tekisivät muille. Tämän listan yhteydessä Soetgen

Martyrs' Mirror 1950, 647, 648, 649.

³⁵⁸ ”-- en wilt doch uwen mont niet gewennen tot vuyl geklap te spreken / noch oock tot leelijcke woorden / die niet betamelijcken zijn / noch tot leugens te liegen” Janneken Munstdorp Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:721; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 985.

³⁵⁹ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:260; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 566; Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:357; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 648; Jan Woutersz tyttärelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:637; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 914.

³⁶⁰ Estep 1996, 261.

³⁶¹ Maeyken Boosersin ensimmäinen kirje lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:382; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 668.

³⁶² Maeyken van Deventer Albertille, Johanille, Egbertille ja Truykenille SA, van Braght 1660, 2:714; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 979.

³⁶³ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:357; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 648; Jan Woutersz tyttärelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:637; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 914.

neuvoo lapsiaan mieluummin tulevan ryöstetyiksi kuin ryöstävän toisen ihmisen.³⁶⁴ Hieman pidemmin varastamisesta kirjoittavat Jacob de Roore ja Raphel van den Velde. Varastamisesta Jacob kirjoitti:

Olkaa aina uskollisia ihmisille ja kavahtakaa varastamista, sillä se on suuri synti, eikä varkailla ole sijaa Jumalan valtakunnassa. Eikä varkaaseen luoteta eikä kukaan häntä rakasta, vaan minne ikinä hän menee, hänen käsiään tarkkaillaan.³⁶⁵

Raphel van den Velde kirjoitti sanasta sanaan samanlailla muuttaen ainoastaan monikon yksikköön.³⁶⁶ Näiden otteiden mukaan varkaudella oli vaikutusta kahteen asiaan: Jumala suhteeseen sekä yhteisöön. Ensinnä varastaminen oli vakava synti, joka eväsi pelastuksen. Toiseksi varkaus katkaisi yhteyden yhteisöön. Varastaminen oli vakava asia, eikä varkaille ollut sijaa uskonyhteisössä kuin Jumalan valtakunnassakaan.

Joris Wippe käsitteli puolestaan varastamista sen yhteydessä, kun neuvoi lapsiaan olemaan kuuliaisina herralleen, jos heistä tulisi aikuisina palvelijoita. Joris ohjeisti, etteivät he saaneet anastaa herraltaan mitään, vaan heidän tuli olla uskollisia.³⁶⁷ Samoin kuin Jacobin ja Raphelin, myös Jorisin testamentissa varastamisen kielto siis liittyi uskollisuuden ihanteeseen. Jorisin, Raphelin ja Jacobin lisäksi uskollisuuteen kehotti myös Janneken. Hän käski tytärtään olemaan aina uskollinen, ja kielsi häntä koskaan tekemästä väärin toista kohtaan.³⁶⁸

Uskollisuuden lisäksi varastaminen olisi sotinut vaatimattomuuden ihannetta vastaan. Kuten luvussa 3.3 käsiteltiin, lapsia neuvottiin kasvamaan ahkeriksi ja hankkimaan elantonsa työtä tekemällä. Heitä myös varoiteltiin paljon omaisuuden ja maallisten yllisyyksien tavoittelusta ja olemaan mieluummin anteliaita.

Listauksissa kristitylle sopimattomista asioista esiintyivät usein myös kaksi tunnetta: viha ja kateus. Joriaen Simonsz mainitsi oikean uskonyhteisön tuntomerkkejä kuvaillessaan, ettei siellä ollut vihaa tai kateutta.³⁶⁹ Soetgen van den Houte mainitsi vihan ja kateuden listatessaan asioita, jotka olivat maallisia himoja, joista kumpusi kaikki epävanhurskaus.³⁷⁰ Ne olivat siis tunteita, jotka altistivat ihmisen tekemään pahoja tekoja. Soetgen myös esitti kateuden ja toisen omaisuuden haluamisen olevan turhaa, koska Jumala pitäisi huolta seuraajistaan niin ettei heiltä

³⁶⁴ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:358; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 649.

³⁶⁵ ”-- ende zijt altijd de lieden getrouw / ende wachtet u van stelen / want het is een groote sonde / want de dieven en hebben geen deel in 't Rijcke Godts / oock en worde een dief van niemande betrouwt / noch van niemant bemint / maer waer hy komt / daer siet men na sijn handen.” Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:509; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 803.

³⁶⁶ Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:780; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1034–1035.

³⁶⁷ Joris Wippe lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:282; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 587.

³⁶⁸ Janneken Munstdorp Jannekenille 10.4.1573, van Braght 1660, 2:721; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 985.

³⁶⁹ Joriaen Simonsz Simonille huhtikuu 1557, van Braght 1660, 2:260; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 566.

³⁷⁰ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:357; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 648.

puuttuisi mitään.³⁷¹ Jacob de Roore käsitteli kateutta tarkemmin. Hän kielsi lapsiaan kadehtimasta toisiaan vedoten kahteen esimerkkiin 1. Mooseksen kirjasta. Hän kertoi Kainin tappaneen veljensä Abelin ja patriarkkojen myyneen veljensä Joosefin orjaksi kateuden vuoksi. Hän kirjoitti:

Sillä kateus rikkoo kaikki ystävyysuhteet, aiheuttaa sen, että ihminen unohtaa kaiken hyvän ja taipuu tekemään vain harmia. Kateellinen ihminen ei iloitse nähdessään veljeään tai siskoaan, vaan kääntää katseensa toiseen suuntaan. Eikä hän sure veljensä epäonnea, vaan on tyytyväinen.³⁷²

Jacob siis yhdisti kateuden ennen kaikkea siihen, että se rikkoi rakkauden ja rauhan ihanteen, sillä se aiheutti ihmissuhteiden rikkoutumisen. Kateus saattoi myös johtaa pahoihin tekoihin, kuten tappamiseen.

Epäjumalanpalvonta nousi myös yhdeksi keskeiseksi asiaksi, josta vanhemmat varoittelivat lapsiaan. Janneken ja Soetgen kuvasivat epäjumalanpalvonnan olevan maallinen himo.³⁷³ Sitä, mitä kaikkea epäjumalanpalveluksen ajateltiin olevan, ei kirjeissä erityisemmin käsitelty. Jan Woutersz tosin kirjoitti, että jos hänen lapsensa näkisi puun, kiven, kullan, hopean, tai leivän edessä kumartamista, hänen tulisi ajatella: ”Tämä ei ole oikea tie. Nämä eivät ole kristityn tekoja, kuten Pyhät Kirjoitukset opettavat.”³⁷⁴ Epäjumalanpalveluksen voisi päätellä mainittujen kullan, hopean ja leivän perusteella tarkoittaneen rikkauksien ja ylellisyyden tavoittelua sekä ahneutta, mutta myös yleisesti materiaalin palvontaa.

3.5 Sukupuolen mukaan jaottuneet ohjeet

Ainoastaan kolmessa useammalle lapselle osoitetussa kirjeessä, Soetgen van den Houten, Jacob de Rooren ja Joris Wipen testamentteissa, annettiin kaikkia lapsia koskevien ohjeiden ohella erikseen ohjeita tytöille ja pojille. Niiden lisäksi ainoalle tyttarelleen kirjoittivat Janneken Munstdorp ja Jan Woutersz. Ainoastaan pojille kirjoittivat Raphel van den Velde, Maeyken Wens ja Joriaen Simonsz. Maeyken Boosersin, Lenaert Plovierin, Hendrick Alewijnszin ja Maeyken van Deventerin testamentteissa sukupuolijako ei esiintynyt ollenkaan, vaan he puhuttelivat läpi testamenttinsa kaikkia lapsiaan erittelemättä.

³⁷¹ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:359; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 649.

³⁷² ”-- want nijdt breeckt alle vriendschap / ende het doet alle weldaedt vergeten / ende gy denckt alleene om schade te doen: Den nijdt en verblijdt hem niet / als hy sijnen broeder oft suster stet / maer hy keert 't hooft anders af: hy bedroeft hem oock niet in sijns broeders ongeluck / maer hy is wel te passe als hem yet tegen gaet.” Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:509; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 803.

³⁷³ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:357; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 648; Janneken Munstdorp Jannekenille 10.8.1573, van Braght 1660, 2:720–721, 722; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 985, 986.

³⁷⁴ ”-- dat en is niet den rechten wegh / dat en zijn geen Christenen wercken / gelijk als de heylige Schrift leert.” Jan Woutersz tyttarelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:637; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 914.

Soetgen puhutteli poikaansa Davidia testamenttinsa loppupuolella. Suurimmaksi osaksi hänen Davidille antamansa ohjeet käsittelivät sisarussuhteita. Hän käski Davidia toimimaan esimerkkinä sisarilleen, varomasta huonoa seuraa, opettelemaan lukemaan ja kirjoittamaan sekä rakastamaan sisaruksiaan ja pitämään huolta toisistaan. Hän myös kielsi tekemästä minkäänlaista pahaa kenellekään ja sen sijaan rukoilemaan ja rakastamaan myös vihamiehiään. Soetgen ohjeisti, että sisaruksista viisaimman tuli ohjata tietämättömämpää, vahvemman auttaa heikompaa, rikkaamman auttaa köyhempää ja nuorimman tuli totella vanhempaa.³⁷⁵ Soetgenin esittämä asetelma sisarusten välisestä suhteesta liittyi siis ennemminkin siihen, kuka oli 'vanhin, viisain, vahvin tai rikkain', eikä niinkään sukupuoleen. Sitä vastoin Joris Wipen testamentissa näkyi asetelma, jossa ilmeni myös sukupuolen vaikutus. Hän erikseen valtuutti vanhimman ja toiseksi vanhimman poikansa Joosin ja Hanskenin pitämään huolta äidistään viitaten todennäköisesti perheen elättämiseen. Vanhimman tyttärensä Barbetgenin hän käski olemaan kuuliainen ja tottelevainen äidilleen sekä pitämään huolta pienemmistä sisaruksista. Hieman jäljempänä Joris tosin käski myös poikiaan Joosia ja Hanskenia osallistumaan yhdessä Barbetgenin kanssa nuorempien sisarusten kasvatukseen. Heidän tuli yhdessä huolehtia heidän kasvustaan Jumalan pelkoon ja opettaa heidät lukemaan ja tekemään töitä.³⁷⁶ Nuorempien sisarusten hengellinen kasvatusta oli siis yhtä lailla poikien kuin tytär Barbetgenin tehtävä. Antaessaan Barbetgenille tehtäväksi pitää huolta pienemmistä sisaruksista Joris viittasikin ilmeisimmin lastenhoitajan tehtäviin. Jacob de Roore antoi vanhimmille lapsilleen, tyttarelleen Katelijntgenille ja Kopkenille, jonka sukupuoli ei ole selvillä, tehtäväksi pitää huolta sisaruksistaan ja auttaa äitiään elannon tienaamisessa.³⁷⁷ Miespuolisten vastuulla vaikutti olleen ensisijaisesti elatuksesta huolenpito. Tämä myötäilikin tuon ajan yleistä sosiaalista järjestystä, jossa miehet olivat perheen elättäjiä ja suojelijoita ja naisen rooli perheessä oli toimia taloudenhoitajana.³⁷⁸

Aikaisemmassa tutkimuksessa on esitetty, että mennoniittavanhemmat pyrkivät kasvattamaan poikansa hurskaiksi, ahkeriksi ja työläiksi. Tytärten kasvatuksessa puolestaan keskityttiin sellaisiin arvoihin kuin siveellisyys, vaatimattomuus, nöyryys, hiljaisuus ja tottelevaisuus.³⁷⁹ Pojilleen kirjoittavista vanhemmista Raphel van den Velde käski poikaansa Raphelkenia pitämään huolta äidistään ja kehotti tätä ahkeruuteen ja työntekoon.³⁸⁰ Sen sijaan

³⁷⁵ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:358; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 649.

³⁷⁶ Joris Wippe lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:281; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 587.

³⁷⁷ Jacob de Roore lapsilleen 2.-3.5.1569, van Braght 1660, 2:510; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 803.

³⁷⁸ Haude 2006, 453-454.

³⁷⁹ Sprunger 1985, 59; Haude 2006, 449.

³⁸⁰ Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:780; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1035.

Maeyken Wens ja Joriaen Simonsz eivät käsitelleet ollenkaan työntekoa tai ahkeruutta kirjeissään pojilleen. Vaikka Joris Wippe valtuutti poikansa pitämään huolta perheen elatuksesta, myöhemmin testamentissaan hän velvoitti yhtä lailla kaikkia lapsiaan tekemään ahkerasti töitä.³⁸¹ Jacob ja Soetgen kehottivat vastaavasti muualla testamenteissaan kaikkia lapsiaan ahkeruuteen ja työn tekoon.³⁸² Soetgenin testamentissa on huomionarvoista, että hän vielä toisti ohjeistuksen ahkeruudesta ja työnteosta uudelleen antaessaan ohjeita kohdistetusti tyttärilleen, kun taas Davidille kirjoittaessaan hän ei maininnut muuta kuin että sisarusten tulisi kannustaa toisiaan ahkeruuteen.³⁸³ Janneken Munstdorp kehotti ainoaa tytärtään olemaan ahkera tekemään töitä.³⁸⁴ Sen sijaan Jan Woutersz ei nostonut työntekoa ja ahkeruutta ollenkaan esille testamentissaan tyttarelleen. Vaikuttaa siis siltä, että ahkeruus oli yhtä lailla tytöille kuin pojillekin osoitettu ihanne. Koska pelkästään pojilleen kirjoittaneista vanhemmista kaksi ei edes nostonut esille koko asiaa, ei vaikuta siltä, että ahkeruuden ihanne olisi painottunut pojille tyttöjen yli.

Mennoniitat julistivat hengellistä tasa-arvoa naisten ja miesten välillä, mutta kotitalouksissa vallitsi tiukka patriarkaalinen järjestys.³⁸⁵ Päivi Räisänen-Schröder on esittänyt, että naiset ja miehet osallistuivat yhtä lailla elannon hankkimiseen, mutta perheen dynamiikka oli painottunut siten, että mies oli perheen pää ja naisen tuli olla tälle kuuliainen.³⁸⁶ Vastaavalla tavalla Martina Bick ja Sigrun Haude ovat todenneet, että kastaja naiselta edellytettiin kuuliaisuutta aviomiehelleen aikansa sosiaalista järjestystä myötäillen.³⁸⁷ Kuuliaisuus tai tottelevaisuus, hollannin kielellä *gehoorsaemheyd*, oli keskeinen arvo mennoniittayhteisössä. Kuten aikaisemmin on todettu, kuuliaisuus määritteli sekä ihmisen suhdetta Jumalaan että lasten suhdetta vanhempaan. Soetgen neuvoikin testamentissaan kaikkia lapsiaan olemaan kuuliaisia vanhemmilleen. Hänen lapsensa olivat jäämässä orvoiksi, joten Soetgen täsmensikin vielä, että heidän tuli olla kuuliaisia niille, joiden leipää he syövät.³⁸⁸ Soetgen kuitenkin toisti saman kehotuksen kuuliaisuuteen tai tottelevaisuuteen puhutellessaan tyttäriään. Hän käski heidän totella setäänsä, tättiään, uskonyhteisön vanhimpia ja kaikkia, jotka ohjaisivat heitä

³⁸¹ Joris Wippe lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:282; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 587.

³⁸² Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:356; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 647; Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:510; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 803.

³⁸³ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:358; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 649.

³⁸⁴ Janneken Munstdorp Jannekenille 10.8.1573, van Braght 1660, 2:721; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 985.

³⁸⁵ Moore 2015, 95.

³⁸⁶ Räisänen-Schröder 2013, 92, 95.

³⁸⁷ Haude 2006, 453; Bick 2014, 132.

³⁸⁸ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:355; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 647.

hyveelliseen elämään.³⁸⁹ Ohjeen toistaminen uudestaan tyttärille osoitetuissa ohjeissa, antaa vaikutelman, että kuuliaisuutta painotettiin erityisesti tyttärien kohdalla.

Soetgen myös käski tyttäriään olemaan alistuvaisia niille, joiden leipää he söivät, kaikessa mikä ei ollut vastoin Jumalaa.³⁹⁰ Soetgenin tässä käyttämää hollannin kielistä sanaa *onderdanig*, eli alistua tai myöntyä, käytti myös Janneken neuvoessaan tytärtään olemaan alistuvainen (*onderdanig*) ja kuuliainen (*gehoorsaem*) kaikessa huoltajilleen. Hän myös uudestaan käski tätä olemaan alistuvainen niille, joiden leipää hän söi.³⁹¹ Vastaavaa sanaa 'alistua' ei käytetty yhdessäkään pojalle osoitetussa kirjeessä.

Janneken myös neuvoi tytärtään aina kunnioittamaan (*ert*) häntä vanhempia ihmisiä.³⁹² Kehotus kuuliaisuuteen ja vanhempien kunnioitukseen toistui myös Jan Wouterszin testamentissa hänen tyttarelleen. Hän pyysi tytärtään rakastamaan ja tottelemaan (*gehoorsaem*) äitiään. Hänen tuli aina osoittaa tälle kunnioitusta (*eeren*). Hän myös totesi olleensa iloinen kuultuaan vankilassa ollessaan, että tytär osasi käyttäytyä hyvin ja oli niin myöntyväinen.³⁹³

Pojille osoitetuissa kirjeissä toistui ennen kaikkea kehotus kunnioittaa (*eeren*) vanhempia. Maeyken Wens käski poikaansa Adriaenia opettelemaan, miten tämän tulisi kunnioittaa isäänsä.³⁹⁴ Joris Wippe käski poikiaan kunnioittamaan äitiään. Tyttärensä Barbetgenin hän puolestaan käski olemaan kuuliainen ja tottelevainen (*gehoorsaem*) äidilleen.³⁹⁵ Vaikka vaikuttaa siltä, että erityisesti poikien pyydettiin osoittamaan kunnioitusta ja tyttöjen olemaan kuuliaisia, käsky kuuliaisuuteen koski myös poikia. Raphel van den Velde esimerkiksi kielsi poikaansa olemasta ilkeä äidilleen, ja käski tämän olemaan sitä vastoin isänsä kuoleman jälkeen entistä kuuliaisempi ja tottelevaisempi (*gehoorsaem*) äidilleen.³⁹⁶ Myös Hendrick, joka käsitteli testamentissaan paljon lasten kuuliaisuutta vanhemmilleen. Hän antoi yhteiseksi ohjeeksi kaikille lapsilleen olla kuuliaisia ja tottelevaisia (*gehoorsaem*) tuleville huoltajilleen.³⁹⁷ Lapsia ohjattiin siis yhtä lailla sukupuolesta riippumatta olemaan kuuliaisia ja tottelevaisia heitä vanhemmille ihmisille. Kuitenkin kirjeissä voidaan havaita tiettyjä painotuksia, joissa poikien kohdalla useammin käskettiin kunnioittamaan vanhempia, siinä missä tyttöjen olemaan kuuliaisia. Ohjaus alistuvuuteen puolestaan oli selkeästi suunnattu tytöille.

³⁸⁹ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:358; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 649.

³⁹⁰ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:358; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 649.

³⁹¹ Janneken Munstdorp Jannekenille 10.8.1573, van Braght 1660, 2:723; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 987.

³⁹² Janneken Munstdorp Jannekenille 10.8.1573, van Braght 1660, 2:721; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 985.

³⁹³ Jan Woutersz tyttarelleen 4.3.1572, van Braght 1660, 2:639; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 916.

³⁹⁴ Maeyken Wens Adriaenille 21.4.1573, van Braght 1660, 2:717; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 982.

³⁹⁵ Joris Wippe lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:281; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 587.

³⁹⁶ Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:780; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1035.

³⁹⁷ Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:480; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 751.

Useimmat kirjeissä annetuista ohjeista oli osoitettu yhtä lailla kummallekin sukupuolelle. Esimerkiksi Soetgen totesi heti sen jälkeen, kun oli antanut ohjeensa kohdistetusti pojalleen Davidille, että samat ohjeet koskisivat myös hänen tyttäriään Betgeniä ja Tannekenia. Sen sijaan tyttärilleen Soetgen antoi myös joitain sellaisia ohjeita, jotka olivat selvästi vain heille osoitettuja. Hän varoitti tyttäriään olemasta riitaisia, puheliaita, kevytmielisiä, ylpeitä tai koppavia. Sen sijaan heidän tuli olla kilttejä, kunniallisia ja hiljaisia, 'kuten nuorten tyttöjen oli sopiva käyttäytyä'. Soetgen oli vastaavasti jo poikaansa Davidia puhutellessaan neuvonut sisaruksia kannustamaan toisiaan hyviin töihin, siveellisyyteen, kunniallisuuteen ja hiljaisuuteen.³⁹⁸ Toisessa kohdassa testamenttiaan hän myös käski kaikkien lastensa olevan aina hiljaa, kun muut puhuivat.³⁹⁹ On kuitenkin huomion kiinnittävää, että Soetgen toisti ohjeen tyttäriensä kohdalla. Toisaalta Joris Wippe tai tyttärilleen kirjoittavat Jan Woutersz ja Janneken Munstdorp eivät maininneet hiljaisuutta ollenkaan, vaikka muuten käsittelivätkin erilaisia puhumiseen ja kielen kurissa pitämiseen liittyviä ohjeita.⁴⁰⁰ Sen sijaan pojalleen kirjoittava Raphel ja yleisesti kaikille lapsilleen kirjoittanut Jacob varoittelivat lapsiaan puhumasta ulkopuolisille oman kodin asioista ja käskivät heidän pysymään hiljaa kaikissa tilanteissa, joissa se oli sopivaa.⁴⁰¹

Eryteisesti tytöille asetettiin esikuviksi eri Raamatun henkilöitä. Joris Wippe asetti tyttarelleen esimerkiksi Tobitin vaimon Saaran, jotta hän eläisi hänen laillaan pyhydessä ja Jumalan pelossa.⁴⁰² Soetgen käski tyttäriään opettelemaan miellyttämään Jumalaa nuoruudestaan lähtien ja asetti heille esikuvaksi 'pyhät vaimot ja neitsyet'. Eryteisiksi esimerkeiksi hän nosti Esterin sekä apokryfikirja Juditin kirjan päähenkilön Juditin.⁴⁰³ Soetgen ei sen tarkemmin eritellyt, mikä Juditin hahmossa oli esimerkillistä tytöille. Tiedetään kuitenkin, että eri kastajaryhmissä Judit yhdessä muiden Raamatun ja apokryfikirjojen naishahmojen kanssa toimivat esikuvina siveydestään, hurskaudestaan ja luottamuksestaan Jumalaan. Eryteisesti hutterilaisten kastajamarttyyrien hymneissä esiintyi runsaasti raamatullisia naishenkilöitä, joiden tarkoituksena oli toimia esimerkkeinä kuuliaisuudesta Jumalalle.⁴⁰⁴

³⁹⁸ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:358; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 649.

³⁹⁹ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:356; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 647.

⁴⁰⁰ Janneken Munstdorp Jannekenille 10.8.1573, van Braght 1660, 2:721; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 985.

⁴⁰¹ Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:509; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 802; Raphel van den Velde Raphelkenille SA, van Braght 1660, 2:780; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 1034.

⁴⁰² Joris Wippe lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:281; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 587.

⁴⁰³ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:358; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 649.

⁴⁰⁴ Snyder & Huebert Hecht 1996, 226, 229; Bick 2014, 127.

Soetgen kuvasi Esterin olleen Herraa pelkäävä neitsyt. Hän kuvasi, että Ester oli koristanut itsensä nöyryydellä, armollisuudella, kunniallisuudella, lempeydellä ja nöyrällä sydämellä. Soetgen tulkitsi, että näiden piirteiden vuoksi myös kuningas Ahaseus mieltyi häneen kaikkien muiden neitsyiden ohi. Hän painotti, ettei edes Esterin uusi korkea asema saanut häntä ylipistymään, vaan hän nöyräsi sydäntänsä paastoamalla ja rukoilemalla uskonveljiensä puolesta, että Jumala päästäisi heidät vihollistensa käsistä. Ester ei hänen mukaansa myöskään katsonut olevansa edes vähäisimpiä uskonveljiään parempi.⁴⁰⁵ Hutterilaisten marttyyrien hymnejä tutkinut Martina Bick on huomauttanut, että raamatullisten naishenkilöiden tarinoihinsa liittyi myös eroottisia elementtejä. Esimerkiksi Esteriin liitettiin usein hänen kauneutensa, josta huolimatta hänen kerrottiin pitäneen huolta siveydestään.⁴⁰⁶ Soetgenin tapauksessa Esterin esikuvallisuus vaikuttaa kuitenkin painottuneen siveyden sijasta nöyryyteen ja vaatimattomuuteen.

Mielenkiintoisen vertailukohdan tarjosi Maeyken Boosersin testamentti. Samoin kuin Soetgen, myös Maeyken asetti testamentissaan esikuviksi 'pyhät vaimot'. Hän neuvoi lapsiaan elämään pyhää elämää ja "koristamaan itsensä kuten pyhät vaimot".⁴⁰⁷ Pyhillä vaimoilla Maeyken viittasi vuoden 1660 *Marttyyrien peilin* marginaalimerkinnän mukaan 1. Pietarin kirjeen kolmannen luvun alkuun, jossa puhuteltiin kristittyjä vaimoja. Heitä kiellettiin käyttämästä koruja ja hienoja vaatteita sekä pitämästä ulkonaista kauneutta tärkeänä. Kohdassa neuvottiin, että heidän kaunistuksensa tuli olla Jumalan edessä kallisarvoiset asiat: rakastavaisuus, lempeys ja sävyisyys.⁴⁰⁸ Pyhät vaimot edustivat siis mallia vaatimattomuudesta. Myös Joris Wippe kehotti tytärtään koristamaan itsensä kaikilla hyveillä, kuten raittiudella, kunniallisuudella ja oikeudenmukaisuudella, jotta Kristuksen saapuessa, hän olisi valmiina viisaiden neitsyiden tavoin astuaksesi Kristus-sulhasen kanssa Jumalan valtakuntaan.⁴⁰⁹

Maeyken Boosersilla tiedetään kuitenkin olleen ainakin poika, joten hän asetti 'pyhät vaimot' malliksi myös hänelle. Vaatimattomuuden ihanne ilmenikin kirjeissä kummankin sukupuolen yhteydessä. Esimerkiksi myös Maeyken van Deventer kirjoitti yhteisesti tyttärilleen ja pojilleen: "Älkää huomioiko sitä, mikä miellyttää silmiänne, sillä se on kaikki turhamaisuutta."⁴¹⁰ Myös Soetgen ohjeisti vielä jäähyväiskirjeessään kaikkia lapsiaan

⁴⁰⁵ Soetgen van den Houte Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:358; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 649.

⁴⁰⁶ Bick 2014, 127.

⁴⁰⁷ " -- *verciert u met de heylige Vrouwen* --" Maeyken Boosersin ensimmäinen kirje lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:382; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 668.

⁴⁰⁸ Raamattu 1992.

⁴⁰⁹ Joris Wippe lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:281; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 587.

⁴¹⁰ " -- *acht doch niet wat schoon voor oogen is / want het is al niet* --" Maeyken van Deventer Albertille, Johanille, Egbertille ja Truykenille SA, van Braght 1660, 2:714; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 979.

karttamaan kaikkea turhamaisuutta.⁴¹¹ Pelkästään poikien yhteydessä tätä ei kuitenkaan tuotu esiin, mikä vaikuttaisi viittaavan siihen, että ihanne oli painokkaammin tytöille suunnattu.

Siveellisyyden on katsottu olleen ennen kaikkea tytöille asetettu ihanne. Joris Wippe varoitteli tytärtään seurustelemasta 'leikkisten ja kevytmielisten tämän maailman tyttärien kanssa'.⁴¹² Janneken kehotti tytärtään olemaan siveä kaikkien ihmisten edessä.⁴¹³ Jacob de Roore puolestaan teki sukupuolittuneen erottelun laiskuuden vaikutuksista: se teki hänen mukaansa lapsista varkaita ja tytöistä porttoja.⁴¹⁴ Kuitenkin esimerkiksi seksuaalisia haluja ja avioliittoa Jacob käsitteli vain yleisellä tasolla. Hän totesi kaikille lapsilleen, että heidän tulisi mennä naimisiin sitten kun heidän itsehillintänsä joutuisi liialle koetukselle.⁴¹⁵ Hendrick myös totesi siveyden olevan yleisesti kristillinen hyve, jota lasten tulisi noudattaa.⁴¹⁶ Maeyken Wens puolestaan neuvoi poikaansa vihaamaan kaikkea, mikä miellytti hänen aistillisuuttaan.⁴¹⁷ Kirjeissä huoli lasten siveellisyydestä ilmeni siis melko tasaisesti kummankin sukupuolen yhteydessä, eikä se korostunut erityisesti tyttöjen kohdalla.

⁴¹¹ Soetgen van den Houte veljelleen, siskolleen, Davidille, Betgenille ja Tannekenille SA, van Braght 1660, 2:360; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 651.

⁴¹² Joris Wippe lapsilleen SA, van Braght 1660, 2:281; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 587.

⁴¹³ Janneken Munstdorp Jannekenille 10.8.1573, van Braght 1660, 2:723; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 987.

⁴¹⁴ Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:510; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 803.

⁴¹⁵ Jacob de Roore lapsilleen 2.–3.5.1569, van Braght 1660, 2:509; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 802.

⁴¹⁶ Hendrick Alewijnsz lapsilleen marraskuu 1568, van Braght 1660, 2:481; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 751.

⁴¹⁷ Maeyken Wens Adriaenille 21.4.1573, van Braght 1660, 2:717; ja *Martyrs' Mirror* 1950, 982.

4. Johtopäätökset

Tutkimus selvitti, millaisiksi kristityiksi marttyyrikuoleman kokevat mennoniittavanhemmat halusivat lastensa kasvavan. Tutkimuksessa tarkastelin, miten vanhemmat ohjasivat lapsiaan kristityksi kasvamisessa, millainen ihanteellisen kristityn malli heidän antamistaan ohjeistaan heijasteli sekä asetettiin tytöille ja pojille erilaisia ihanteita.

Mennoniitat uskoivat ihmisen vapaaseen tahtoon ja painottivat kristityksi kääntymisessä yksilön henkilökohtaista uskon etsintää ja kasteen valintaa. Erilaisten retoristen keinojen, kuten taivaslupausten ja tuomiokuvausten, avulla vanhemmat pyrkivät kirjeissään osoittamaan uskon etsimisen ja kristityksi kääntymisen tärkeyden. Kristityksi kääntyminen oli jo nuoruudesta alkaneen etsinnän ja uskon seurauksesta tehty valinta, jonka myötä ihminen sitoutui seuraamaan Kristusta. Kääntyneen tuli tehdä kokonaisvaltainen elämänmuutos, jossa hänen elämäänsä ohjasi kuuliaisuus Jumalalle ja tämän käskyille. Mennoniitat uskoivat, että kääntyessään kristityksi ihminen uudistui Kristuksessa. Ihminen ei kuitenkaan päässyt eroon 'lihastaan' eli syntisestä luonnostaan, vaan tekemällä syntiä hän saattoi menettää osallisuutensa pelastuksesta. Kristittynä eläminen oli siis jatkuvaa kamppailua 'lihan' himoja vastaan ja pyrkimystä toteuttaa kristillisiä hyveitä.

Kirjeissä keskeisimmiksi kristillisiksi ihanteiksi nostettiin kuuliaisuus, uhrautuvaisuus, rakkaus, rauha, vaatimattomuus, nöyryys ja itsensä alentaminen, ahkeruus, anteliaisuus, siveellisyys ja rehellisyys. Kuuliaisuus ja Jumalan pelko olivat keskeisimpiä kristityn elämää kuvaavia asioita. Kristitylle Jumalan tuli olla kaikessa ensisijaisessa asemassa. Tämä tarkoitti käytännössä sitä, että kristitty oli kaikessa kuuliainen Jumalalle ja noudatti tämän käskyjä Jumalan käskyt menivät jopa vanhempien ohjeiden yli. Jumalalle kuuliaisuus merkitsi myös luottamusta tämän tahtoon ja valmiutta tarvittaessa luopua kaikesta tämän puolesta. Ihanteellisesti kristitty oli valmis luopumaan jopa omasta hengestänsä uskonsa vuoksi. Tästä vanhemmat itse antoivat toiminnallaan esimerkin lapsilleen. Mahdolliseen marttyyrikuolemaan tulikin suhtautua ilolla ja tyyneydellä.

Kristityksi kasvaminen alkoi jo nuoruudesta lähtien. Jumalan pelko kehittyi siitä, että ihminen oppi tuntemaan Jumalan. Vanhemmat neuvoivatkin lapsiaan tutustumaan Raamattuun jo nuoruudestaan lähtien, koska sitä kautta he oppisivat tuntemaan Jumalan ja myös sen, mitä Jumala heiltä vaatisi. Raamatun tuli toimia heidän elämänsä ensisijaisena ohjaajana. Marttyyrikohtalon kokeneet vanhemmat eivät enää itse pystyneet opastamaan lapsiaan, joten he neuvoivat lapsia olemaan kuuliaisia kaikille niille, jotka ohjasivat heitä oikealle tielle. Kuuliaisuus vanhemmille toimi myös harjoituksena Jumalalle kuuliaisuudelle.

Kristittyjen keskuudessa tuli vallita rakkaus ja rauha. Rakkauden tuli ohjata kaikkea käyttäytymistä, eikä kristitty osallistunut mihinkään sellaiseen, mikä saattoi rikkoa rauhan. Hyvä kristitty ei kinastellut tai riidellyt. Hän myös piti kielensä kurissa kaikesta, mikä saattoi aiheuttaa eripuraa, kuten herjaamisesta ja pahan puhumisesta. Ihanteellisesti kristitty myös vältti kateuden ja vihan tunteita, sillä ne saattoivat johtaa pahoihin tekoihin, riitoihin ja ihmisuhteiden katkeamiseen. Kärsimys ja vainot olivat mennoniittojen näkemyksen mukaan välttämätön osa kristityn elämää. He esittivät, että pyhiä oltiin aina vainottu ja vainot olivat merkki oikeasta uskosta. Myös Kristus oli kokenut kärsimystä ja vainoa, joten vastaava oli myös hänen seuraajiensa kohtalo. Ihanteellinen kristitty suostuikin kuuliaisesti ja hiljaisesti kärsimykseen Kristuksen antaman esimerkin mukaisesti. Osoittamalla vainojen ja marttyyriuden olevan osa kristityn elämää lapsia valmistettiin henkisesti kastajana elämiseen, johon liittyi vainoja. Heitä pyrittiin rohkaisemaan ja suuntaamaan heidän katseensa kärsimyksistä tuonpuoleista kohtaan. Vanhemmat kuvasivat, miten pientä kärsimys olisi verrattuna siihen, mikä heitä kohtaisi taivaassa, jos he vain kestäisivät kärsimykset.

Rauhan ihanteen mukaisesti kristitty ei vastustanut pahaa tai turvautunut väkivaltaan missään tilanteessa, vaan mieluummin kärsi siitä itse. Kristityn ihanteisiin kuului myös armeliaisuus, joten kristitty antoi anteeksi ja rukoili vainoojiensa puolesta. Erityisesti flaamilaisten mennoniittojen kirjeissä korostui kehoitus anteeksiantavaisuuteen, joka saattoi olla heidän yhteisössään korostetumassa asemassa kuin pohjoisissa mennoniittaseurakunnissa. Yhteisöstä erottamisessa flaamilaiset olivat armollisempia. Heille yhteisöstä erottaminen oli viimeisin toimenpide, jota edelsi keinot saada ihanteita ja sääntöjä rikkonut korjaamaan tapansa. Vain flaamilaisten mennoniittavanhempien kirjeissä käsiteltiin armeliaisuutta sekä anteeksiantamista uskoveljille ja -sisarille. Tätä poikkeamaa lukuun ottamatta annetut ohjeet olivat muuten kaiken kaikkiaan tasaisesti samanlaiset kummankin ryhmän osalta. Flaamilaisten ja Pohjois-Alankomaiden mennoniittojen välillä oli yhtämielisyys siitä, mitkä olivat keskeisimmät kristilliset ihanteet.

Ihanteellisen kristityn piirteisiin kuului nöyryys. Ylpeily ei sopinut kristitylle, sillä se johtaisi Jumalan tahdon torjumiseen ja omien halujen mukaan elämiseen. Niinpä kristitty alensi itsensä kaikkien edessä, eikä pitänyt itseään ketään parempana. Nöyryys ja vaatimattomuus ilmenivät myös siinä, että kristitylle sopivin työ oli käsillä tehtävä työ, jossa ei tavoiteltu rikkautumista. Kristitty kuitenkin oli antelias, antoi siitä mitä hänellä oli, piti huolta köyhistä ja auttoi apua tarvitsevia. Kristitty pitäytyi tavoittelemasta mitään maallisia rikkauksia tai ylellisyyksiä ja tyytyi vaatimattomaan elämään. Kristitty tavoittelikin niiden sijasta taivaallisia rikkauksia,

jolla palkittaisiin kaikki Kristuksen uskolliset seuraajat. Kristitty eli pitäen katseensa suunnattuna tuonpuoleiseen ja iankaikkisuuteen. Mennoniittojen maailmankuvalla olikin tyypillistä vetää jako maallisen katoavaisen ja taivaallisen iankaikkisen välille. Maallinen elämä ja kaikki siihen liittyvä olivat katoavaisia, joten niihin kiinnittyminen oli turhuutta.

Kristitty ei osallistunut maallisiin rientoihin, kuten juhlintaan, pelaamiseen, uhkapelaamiseen, juomiseen tai tanssimiseen. Niihin osallistuminen olisi ollut maailman myötäilemistä. Ne saattoivat myös helposti johdattaa tekemään syntiä, kuten harrastamaan avioliiton ulkopuolista seksiä. Kristityn tulikin elää kaikin tavoin siveellisesti. Tuhmat tai sopimattomat puheet eivät kuuluneet siveelliselle kristitylle. Aviorikos oli ehdottomasti kiellettyä ja saattoi jopa johtaa yhteisöstä erottamiseen. Kristityn tulikin olla uskollinen. Aviorikoksen lisäksi varastaminen, valehtelu ja pettäminen olivat asioita, jotka olivat ehdottomasti kristityltä kiellettyjä. Ne olivat vakavia syntejä, joiden harjoittajat eivät pelastuisi ja pääsisi taivaaseen.

Sukupuolen merkitys ei juurikaan ilmennyt kirjeiden ohjeissa. Vain kolmessa kirjeessä yhteensä seitsemästä, jotka oli kirjoitettu useammalle lapselle, osoitettiin myös ohjeita erikseen tytöille ja pojille. Yleisesti ottaen kaikki kirjeissä annetut ihanteet koskivat ainakin jossain määrin kumpaakin sukupuolta. Joitain painotuksia saattoi silti havaita. Poikien yhteydessä käsiteltiin erityisesti sellaisia asioita kuin äidistä ja nuoremmista sisaruksista huolehtiminen sekä perheen elannon hankkimiseen osallistumista. Tässä oli nähtävissä ajalle tyypilliset sukupuoliroolit, joissa mies toimi perheen päänä ja elättäjänä, vaikkakin myös tytärten käskettiin tekemään töitä. Muihin ihanteisiin verrattuna ahkeruus ja johtaminen painottuivat pojille. Poikien kohdalla myös useammin käskettiin kunnioittamaan vanhempia, siinä missä tyttöjä käskettiin olemaan tottelevaisia ja alistuvia heille. Voidaankin katsoa, että erityisesti tottelevuuden ja alistuvuuden ihanne oli painokkaammin tytöille osoitettu ihanne.

Erytisesti tytöille esikuviksi asetetut Raamatun naishenkilöt edustivat vaatimattomuuden ihannetta, jonka perusteella voidaan tulkita vaatimattomuuden olleen mahdollisesti painokkaammin tytöille asetettu ihanne. Sen sijaan siveellisyyden ja hiljaisuuden ihanteet esiintyivät kirjeissä sen verran tasaisesti sekä poikien että tyttöjen yhteydessä, ettei tämän lähdeaineiston perusteella voida vetää johtopäätöksiä niiden painottumisesta jommallekummalle sukupuolelle. Suurimmassa osassa useammalle lapselle osoitetussa kirjeessä ohjeita ja ihanteita ei muutenkaan eritelty ollenkaan sukupuolen mukaan, mikä kertoo siitä, että kaiken kaikkiaan kristilliset ihanteet olivat yhteisiä kaikille.

5. Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Lähteet

van Braght (1660) Het Bloedig Tooneel Der Doops-gesinde, En Weereeloose Christenen. Die / om het getuygenisse Jesu hares Salighmaeckers / geleden hebben / en gedoodt zijn / van Christi tijdt af / tot dese onse laetste tijden toe. Mitsgaders, Een beschrijvinge der H. Doops, ende andere stucken van den Godsdienst, door alle de selve geoeffent. Begrepen in Twee Boecken. Zijnde een vergrootinge van den voorgaenden Martelaers-Spiegel, uyt vele geloofweerdige Chronijcken / Memorien/Getuygenissen / etc. T. J. V. Braght. Dordrecht, Netherlands: Jacob Braat voor Jacobus Savry, 1660.

https://books.google.fi/books?id=zcpmAAAACAAJ&hl=fi&num=11&source=gbs_slider_cls_metadata_7_mylibrary

Martyrs' Mirror The Bloody Theater or Martyrs Mirror of the Defenseless Christians Who Baptized Only Upon Confession of Faith, and Who Suffered and Died for the Testimony of Jesus, Their Saviour, From the Time of Christ to the Year A.D. 1660. Thieleman J. van Braght (1660). Translated by Joseph F. Sohm. Scottdale, Pennsylvania: Mennonite Publishing House, 1950.

CWMS *The Complete Writings of Menno Simons, C.1496-1561*. Menno Simons, Leonard Verduin (kään.), John Christian Wenger (toim.) Scottdale, Pa.: Herald Press, 1986.

Apuneuvot

Raamattu (1992). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöönottama suomennos. Helsinki: Suomen Pipliaseura.

Suomi-hollanti-suomi -nettisanakirja. s. a. <https://www.sanakirja.org/>

Kirjallisuus

Altepeter, Lawrence J. (1998). The Ascetism of Menno Simons. *The Mennonite Quarterly Review* 72, 69–83.

Bick, Martina (2014). “Pleased be God, dear Housewife and Sister in the Lord”: Gender Aspects in the Hymns of the Early Anabaptist Movement. Mirjam van Veen (toim.), *Sisters: Myth and Reality of Anabaptist, Mennonite, and Doopsgezind Women, CA 1525–1900*. Boston: Brill.

Currie, Raymond, Leo Driedger & Rick Linden (1979). Abstinence and Moderation: Mixing Mennonite Drinking Norms. *The Mennonite Quarterly Review* 53, 263–281.

- Dyck, C. J. (1993). *An Introduction to Mennonite History*. 3. painos. Scottdale, Pa: Herald Press.
- Estep, William R. (1996). *The Anabaptist Story. An Introduction to Sixteenth-Century Anabaptism*. 3.painos. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Friedmann, Robert (1959). The Doctrine of Original Sin as Held by the Anabaptists of the Sixteenth Century. *The Mennonite Quarterly Review* 33, 206–214.
- Graber Miller, Keith (2001). Innocence, Nurture and Vigilance: The Child in the Work of Menno Simons. *The Mennonite Quarterly Review* 75, 173–198.
- Gregory, Brad S. (2002). *The Forgotten Writings of the Mennonite Martyrs*. Leiden: Brill.
- Gregory, Brad S. (2006). *Anabaptist Martyrdom: Imperatives, Experience, and Memorialization*. John D. Roth & James Stayer (toim.), *A Companion to Anabaptism and Spiritualism, 1521–1700*. Leiden, Boston: Brill.
- Haude, Sigrun (2000). *Anabaptism*. Andrew Pettegree (toim.), *Reformation World*. London; New York: Routledge.
- Haude, Sigrun (2006). Gender Roles and Perspectives Among Anabaptist and Spiritualist Groups. John D. Roth & James Stayer (toim.), *A Companion to Anabaptism and Spiritualism, 1521–1700*. Leiden, Boston: Brill.
- Klassen, John (1986). Women and the Family Among Dutch Anabaptist Martyrs. *The Mennonite Quarterly Review* 60, 548–571.
- Klötzer, Ralf (2006) *The Melchiorites and Münster*. John D. Roth & James Stayer (toim.), *A Companion to Anabaptism and Spiritualism, 1521–1700*. Leiden: Brill.
- Loosjes, Jacob. (1953). Batenburg, Jan van (1495–1538). *Global Anabaptist Mennonite Encyclopedia Online*. [https://gameo.org/index.php?title=Batenburg,_Jan_van_\(1495-1538\)&oldid=144785](https://gameo.org/index.php?title=Batenburg,_Jan_van_(1495-1538)&oldid=144785) (luettu 28.12.2019).
- Lowry, James W. (2012). Research Note: Joseph F. Sohm’s Translation of the Martyrs Mirror. *The Mennonite Quarterly Review* 86, 371–381.
- Moore, Rebecca (2015). *Women in Christian Traditions*. New York: New York University Press.
- Neff, Christian. (1957). Maeyken van Deventer (d. 1573?). *Global Anabaptist Mennonite Encyclopedia Online*. [http://gameo.org/index.php?title=Maeyken_van_Deventer_\(d._1573%3F\)&oldid=145753](http://gameo.org/index.php?title=Maeyken_van_Deventer_(d._1573%3F)&oldid=145753) (luettu 18.11.2018).
- Puttevils, Jeroen (2015). *Merchants and Trading in the Sixteenth Century: The Golden Age of Antwerp*. New York: Routledge.

- Reimer-Blok, M. J. (1988). The Theological Identity of Flemish Anabaptists: A Study of the Letters of Jacob de Roore. *The Mennonite Quarterly Review* 62, 318–331.
- Räisänen, Päivi (2010). Kastajatutkimuksen ajankohtaisia haasteita ja näköaloja. Merkityksettömistä marginaaleista marginaalien merkityksiin. *Teologinen Aikakauskirja*. 4/2010, 324–344.
- Räisänen-Schröder, Päivi (2013). Between Martyrdom and Everyday Pragmatism. Gender, Family, and Anabaptism in Early Modern Germany. Marianna G. Muravyeva & Raisa Maria Toivo (toim.), *Gender in Late Medieval and Early Modern Europe*. New York: Routledge.
- Räisänen-Schröder, Päivi (2014). Iloinen, julma kuolema. Kuoleman ja kärsimyksen ihanteet 1500-luvun evankelisessa marttyyrikulttuurissa. *Historiallinen Aikakauskirja* 4/2014, 366–380.
- Schwarz, Hillel (1973). Early Anabaptist Ideas About the Nature of Children. *The Mennonite Quarterly Review* 47, 102–114.
- Snyder, C. Arnold & Linda. A. Huebert Hecht (1996). *Profiles of Anabaptist Women: Sixteenth-Century Reforming Pioneers*. Waterloo: Wilfrid Laurier University Press.
- Spierling, Karen E. (2010). *Baptism and Childhood*. Peter Matheson & Denis R. Janz (toim.), *Reformation Christianity. A People's History of Christianity*, Vol. 5. Minneapolis: Fortress Press.
- Sprunger, Keith L. (1985). *God's Powerful Army of Weak: Anabaptist Women of the Radical Reformation*. Richard L. Greaves (toim.), *Triumph over Silence. Women in Protestant History*. Westport, Connecticut: Greenwood Press.
- Stayer, James M. (2014). Research Note: The Varieties of Anabaptist Biblicism: The Weight of the Old Testament and the Apocrypha in Several Sixteenth-Century Anabaptist Groups. *The Mennonite Quarterly Review* 88, 365–372.
- Valtonen, Pekka (2015). *Puolen maailman valtias. Kaarle V:n 1500-luku ja Euroopan mahdin synty*. Helsinki: Gaudeamus.
- Verheyden, A. L. E. (1961). *Anabaptism in Flanders, 1530–1650: A Century of Struggle*. Scottdale, Pennsylvania: Herald Press.
- Visser, Piet (2006) *Mennonites and Doopsgezinden in the Netherlands, 1535–1700*. John D. Roth & James Stayer (toim.), *A Companion to Anabaptism and Spiritualism, 1521–1700*. Leiden: Brill.
- Vos, Karel, Nanne van der Zijpp (1957). Maeyken Boosers (d. 1564). *Global Anabaptist Mennonite Encyclopedia Online*. [http://gameo.org/index.php?title=Maeyken_Boosers_\(d._1564\)&oldid=144842](http://gameo.org/index.php?title=Maeyken_Boosers_(d._1564)&oldid=144842) (luettu 18.11.2018).
- Weaver, J. Denny (1987). *Becoming Anabaptist: The Origin and Significance of Sixteenth-Century Anabaptism*. Scottdale: Herald Press.

Weaver-Zercher, David (2016). *Martyrs Mirror: A Social History*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Weingart, Richard E. (1967). The Meaning of Sin in the Theology of Menno Simons. *The Mennonite Quarterly Review* 41, 25–39.

Woltjer, Juliaan (2007). Public Opinion and the Persecution of Heretics in the Netherlands, 1550–59. A. Spicer, J. Pollmann & A. C. Duke (toim.), *Public Opinion and Changing Identities in the Early Modern Netherlands: Essays in Honour of Alastair Duke*. Leiden: Brill.

Zijpp, Nanne van der (1956). Hendrick Alewijnsz (d. 1569). Global Anabaptist Mennonite Encyclopedia Online.

[http://gameo.org/index.php?title=Hendrick_Alewijnsz_\(d._1569\)&oldid=146475](http://gameo.org/index.php?title=Hendrick_Alewijnsz_(d._1569)&oldid=146475) (luettu 19.11.2018).

Zijpp, Nanne van der. (1957a). Jacob de Rore (ca. 1532–1569). Global Anabaptist Mennonite Encyclopedia Online. [http://gameo.org/index.php?title=Jacob_de_Rore_\(ca._1532-1569\)&oldid=148775](http://gameo.org/index.php?title=Jacob_de_Rore_(ca._1532-1569)&oldid=148775) (luettu 19.11.2018).

Zijpp, Nanne van der. (1957b). Jan Woutersz van Cuyck (d. 1572). Global Anabaptist Mennonite Encyclopedia Online.

[https://gameo.org/index.php?title=Jan_Woutersz_van_Cuyck_\(d._1572\)&oldid=141597](https://gameo.org/index.php?title=Jan_Woutersz_van_Cuyck_(d._1572)&oldid=141597) (luettu 19.1.2020).

Zijpp, Nanne van der. (1959a). Ries, Hans de (1553–1638). Global Anabaptist Mennonite Encyclopedia Online.

[http://gameo.org/index.php?title=Ries,_Hans_de_\(1553%E2%80%931638\)&oldid=146163](http://gameo.org/index.php?title=Ries,_Hans_de_(1553%E2%80%931638)&oldid=146163) (luettu 22.4.2019).

Zijpp, Nanne van der. (1959b). Sacramentists. Global Anabaptist Mennonite Encyclopedia Online. <https://gameo.org/index.php?title=Sacramentists&oldid=109379> (luettu 26.12.2019).